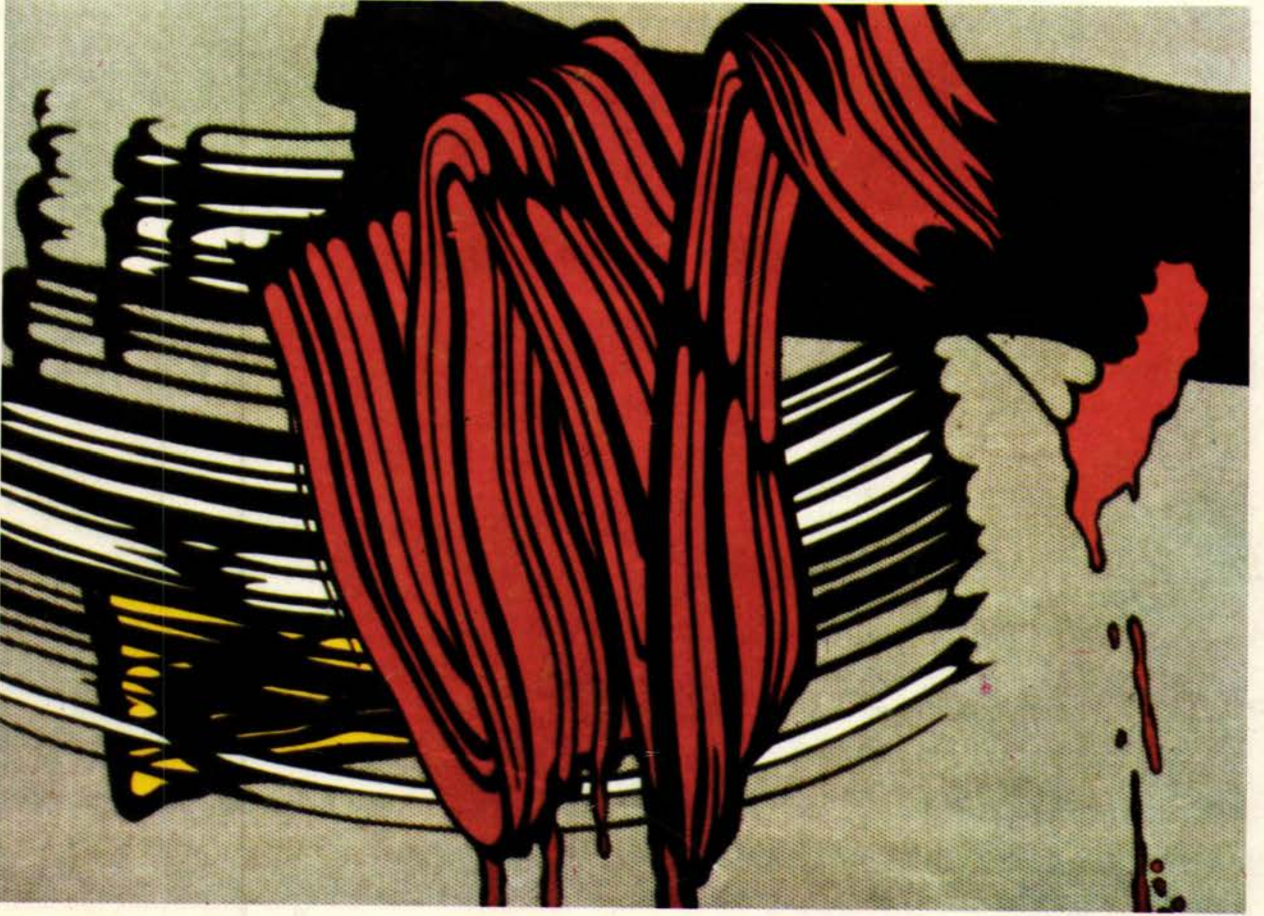
bizim belde

TOPLUM DÜŞÜN SANAT

AĞUSTOS'86 400 TL

HİROŞİMA'DAN YILDIZ SAVAŞLARI'NA

YURT DIŞINDAKİ TÜRKLER

REAGAN'IN ARKASINDAKİLER

DÜŞÜN

Kapak Resmi
ROY LICHTENSTEIN
Büyük Tablo
No: 6, 1964

DÜŞÜN
bizim belde — toplum — sanat

Sahibi ve Yazıişleri Müdürü: Hüseyin Ekici
Genel Yayın Yönetmeni: Oya Köymen
Teknik Yönetmen: H.Metin Tan

BARIŞ VE SİLAHSIZLANMA

FAŞİZM KURAMLARI

YURT DIŞINDAKİ TÜRKLER

EDEBİYAT-SANAT

ŞİİR

ÖYKÜ

ABD

TARİH

KARİKATÜR

SATRANÇ

Aylık Dergi Ağustos'86 400 TL (KDV dahil) Yurt dışı 3 DM
Bizim Belde Toplum Düşün Sanat/**Sayı** 29 • **Ofset Hazırlık:** Kros Matbaacılık ve Anadolu Yayıncılık A.Ş. • **Baskı:** Yeni Doğuş Matbaacılık Merter-İstanbul • **Kapak Baskısı:** Ana Basım A.Ş. • **Dağıtım:** Hürriyet Holding A.Ş. • **Yönetim Yeri:** Divanyolu Işık Sok. Işık Han No 3/52, Sultanahmet-İstanbul • **Yazışma Adresi:** Nuruosmaniye Caddesi No: 5 K. 3 Cağaloğlu-İSTANBUL

ABONE KOŞULLARI: Yurt İçi Yıllık 4.500 TL. •Yurt Dışı Yıllık 36 DM (Posta ücreti dahildir) • Abone bedeli posta havalesiyle **Düşün** Dergisi Nuruosmaniye Cad.Atay Ap. No: 5, Kat 3, Cağaloğlu-İSTANBUL adresine ya da De Basım Yayım Ltd. Şti. Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No 2558.5'e gönderilebilir. Dergimizin 1-24 sayıları ciltli olarak satışa sunulmuştur.

NOT: Dergimize gönderilen yazı ve şiirler yayımlansın yayımlanmasın geri verilmez

CAN YÜCEL

FOTOFİNİŞ

Bıktı uçak uçmaktan
İndi
İndi
Çakıldı yedi kat yerin dibine
O saray halısı cennete değil
Uçmak olmayan yere
Cehenneme.

BİR SÖYLENTİ

Ben şimdi nasıl yaşayacağım, Mefharet,
Sensiz?
Demiş, öyle diyorlar
29 Haziran'da Edip Cansever.

REZİSTANS

Gözlüklerimi yitirdim
Ama oldum bikez daha
Ç.küm ezildi havanda
İflahım kesildi...
Şaşılacak şey
Yaşıyorum hâlâ
Bu helâda!..
Amma dayanıklıymışım
Bir ama!..

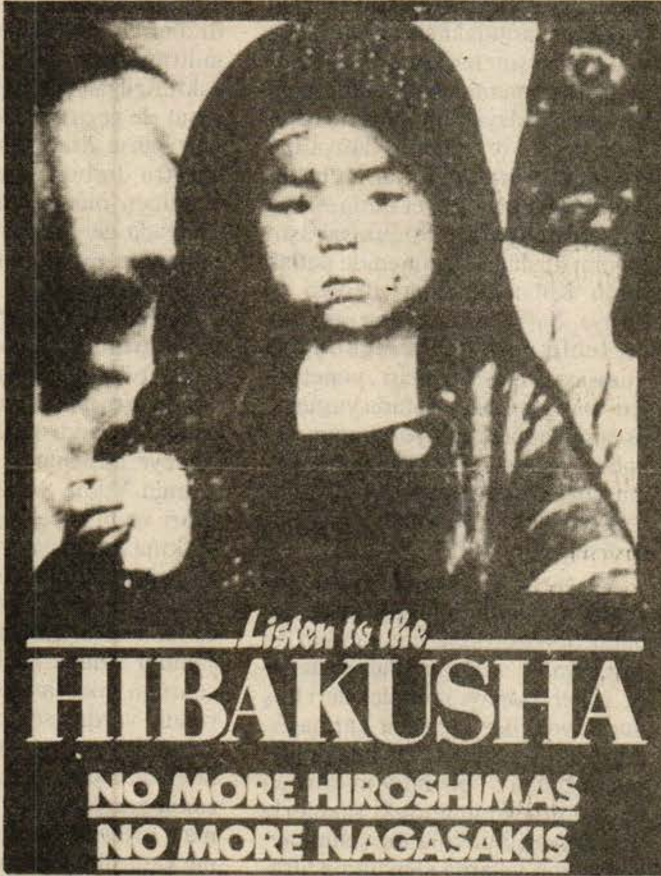
Ne biçim gülmüş
Bu tahammül!..

"Hedef: Hiroşima, Hava: İyi"
Tarih: Ağustos 6, 1945

Hiroşima'nın Öğrettikleri

Mahmut Dikerdem

İnsanlığın 6 Ağustos 1945 günü yaşadığı korkunç olay üzerine bugüne değin ciltler dolusu kitap, makale, şiir yazıldı. HİROŞİMA ve NAGASAKİ adalarında yaşayan halkın 41 yıl önce uğratıldığı felaket bütün yönleriyle incelendi, dünya kamuoyunun bilgisine sunuldu. Belki bu konuda söylenecek, yazılacak yeni bir şey kalmadı ama yine de her yılın Ağustos ayında, Japonya'nın 400.000 HİBAKŞA'sıyla birlikte (*), dünyanın her yanındaki barışçılar, insanlığın aydınlık geleceğine, evrensel barışa inanan ve bu yolda uğraş verenler, Hiroşima olayına ilişkin bilgilerini tazelemek, anılarını canlı tutmak gereğini duymaktadırlar. Çünkü, öncesi ve sonrasıyla, Hiroşima'nın öğrettikleri günümüzde de geçerlidir ve yaşamsal önem taşımaktadır.

Öyleyse, o günleri bir kez daha anımsayalım:

Genellikle kabul edilir ki, Japonya'nın üzerinde ilk atom bombasının patlatılması II. Dünya Savaşı'nın sonunu çabuklaştırmak amacına yönelikti. Avrupa'da savaş 8 Mayıs 1945'te Nazi Almanyası'nın kayıtsız, şartsız teslim olmasıyla bitmiş, San Fransisco'da 46 ülkenin katıldığı Birleşmiş Milletler Konferansı toplanmış, konferans devam ederken Üç Büyükler denilen SSCB, ABD ve İngiltere'nin başkanları arasında savaş sonrasının başlıca sorunlarını çözmek ve Avrupa'nın yazgısını belirlemek üzere Potsdam'da bir konferans toplanması kararlaştırılmıştı. Ancak Uzakdoğu'da Japon militarizmi hâlâ direniyordu. Gerçi Japonya'nın son direnişleri de kırılmak üzere idi ve teslim olmaya hazırlandığını ABD yöneticileri biliyorlardı. Ne ki, o sırada Amerika'da bile pek az kişinin bildiği başka bir durum vardı: Manhattan Projesi adı verilen, nükleer bomba yapımı çalışmaları son aşamasına gelmiş, Avrupa'da savaş bittiği halde bombanın son deneyleri yapılarak başarılı sonuç alınmıştı. ABD'ye iki milyar dolara malolan bu başarının ürünü mutlaka alınmalıydı. O sırada Roosevelt'in beklenmedik ölümüyle boşalan ABD Başkanlığı'na yeni seçimlere kadar yardımcısı Harry S. Truman geçmişti. Başkan yardımcılığı görevinde iken Truman nükleer silah yapımı tartışmalarına katılmamış, gizliliği çok sıkı korunan Manhattan Projesi çalışmalarından habersiz kalmıştı. Tüm dünyanın büyük

* **HİBAKŞA, Hiroşima ve Nagasaki bombardımanında sağ kalanlara verilen Japonca addır.**

bir lider olarak tanıdığı Roosevelt'in gölgesi altında başkanlık makamına oturmak Truman için talihsizlikti. Başkan olur olmaz askeri danışmanları kendisine atom bombası projesini kısaca anlattılar. Öğrendiklerinden çok etkilenen Truman, danışmanlarının büyük çoğunluğunun görüşüne uyarak: «Atom bombası yapılabilirse kullanılmalıdır» kararına vardı. Yeni silahla savaşın süresinin kısalacağına ve Amerikan ordusundaki can kayıplarının azalacağına inanmıştı. Sonradan yayımladığı anılarında Truman, Manhattan Projesi'nde çalışan bilim adamlarının atom bombasının uzun süreli radyasyon etkilerini kendisine açıklamadıklarını yazmıştır. Ne var ki, Hiroşima'nın bombalanması haberleri kendisine ulaştığı zaman Truman, «Bu, tarihin en büyük olayıdır» diye böbürlenecektir.

Gerçekten de «Hiroşima Cehennemi» tarihin en büyük olayı idi ama bu olay Japonya'yı dize getirerek savaşın sonunu çabuklaştırma amacının çok ötesinde bir anlam taşıyordu: 6 Ağustos 1945 sabahı saat 8.15'te dünya ATOM ÇAĞI'na girmişti. Gerçi Hiroşima katliamının o gün için kamuoyuna en çarpıcı gelen yanı, bir tek uçaktan atılan tek bir bombanın bir anda yaptığı tahribatın, aylardır Japonya kentlerine saldıran yüzlerce uçaktan atılan binlerce bombanın neden olduğu yıkıma eşit bulunmasıydı. Sadece iki tane atom bombası, 140 bini Hiroşima'da, 60-70 bini de Nagasaki'de olmak üzere 200 bin kişiyi anında öldürmüştü. Ölümden kurtulanları bekleyen akibet ise henüz bilinmiyordu. Atom bombardımanının yalnız ölümden kurtulanları değil, ana karnındaki bebekleri bile etkilediği sonraları anlaşılacaktı.

Bu ürkütücü tabloya karşın Hiroşima olayının asıl anlamı, bilim ve teknolojide bir devrimin, bir sıçramanın gerçekleştiği ve nükleer enerjinin insanoğluna yepyeni ufuklar açtığı idi. Ne var ki bu teknolojik devrimin sağladığı olanaklar yeni ve yaşamsal tehlikeleri de beraberinde getiriyor, nükleer enerji silah sanayiinde boyut ve sonuçları kestirilemeyecek nitel değişikliklere yol açıyordu. Kısa zamanda insanlık, eskiden yalnız cephedeki orduları etkileyen, son dünya savaşında askeri tesislerin çevresindeki sivil halkı da kapsamına alan savaş afetinin, atom devrimiyle birlikte, tüm insanlığı yok olmaya mahkûm edecek bir «Kıyamet günü»nün eşiğine getirdiğinin bilincine varacaktı. Teknolojik ilerleme durdurulamayacağına göre, nükleer savaş tehlikesini önlemenin yollarını arayıp bulmak zorunlu oluyordu.

Nitekim Hiroşima'yı izleyen yıllarda nükleer enerjinin kullanımının yoğun biçimde silahlanmaya yöneldiği görülüyor, Doğu ile Batı blokları arasındaki sorunların karşılıklı görüşmeler yoluyla çözümlenmesi yöntemi yerini nükleer silah gücüne dayalı bir çatışma ortamına bırakıyor, giderek dünya barışı bloklar arasında- her an bozulabilecek bir «dehşet dengesi»ne dayandırılıyordu. Soğuk savaşın hüküm sürdüğü bu dönemde patlak veren Küba bunalımı ülkeleri 3. Dünya Savaşı'nın eşiğine getirince, tehlikenin büyüklüğünü duyumsayan halk yığınları, yönetimleri "barış içinde bir arada yaşama" ilkesini kabule zorluyor; bunun sonucunda uluslararası ilişkilerde yumuşama ve ekonomik işbirliği sürecini başlatan Helsinki Nihai Senedi imzalanıyordu.

Ne var ki, bir yandan ortak güvenlik ve barış doğrultusunda çabalar harcanırken, öte yandan da emperyalist odaklar, silah kartelleri, askeri sanayi kompleksleri boş durmuyor, her yıl daha karmaşık, daha öldürücü silahlar imal edilerek yeryüzü bir milyon Hiroşima bombası gücündeki füzelerle donatılıyor, bununla da yetinilmeyerek, son yıllarda «Savunma Stratejisi Girişimi (SDİ) ya da bilinen adıyla Yıldız Savaşları» programı gündeme getirilerek, yeni ve baş döndürücü bir silahlanma yarışı başlatılmak isteniyordu.

Neydi bu Yıldız Savaşları? ABD Başkanı Reagan'ın 1983 Kasım'ında açıkladığına göre, Amerikan uç teknolojisinin olanaklarıyla, ABD'ye yönelebilecek nükleer bir saldırıyı uzayda önleyip atılan füzeleri zararsız kılmak, başka bir deyişle, ABD'nin üstünü füzelere geçit vermeyen bir çeşit ağ ile örtmek mümkündü. Reagan yönetiminin «teknolojik ilerlemenin son başyapıtı» olarak değerlendirdiği bu sistemin gölgesinde Amerikan halkı tam bir güvenliğe kavuşacaktı. Gerçi söz konusu projenin maliyeti, biraz yüksekti, bir trilyon dolar harcama yapmak gerekecekti, ama ülkenin güvenliği için neler göze alınmazdı ki ! Bu arada Reagan yönetiminin kamuoyundan özenle gizlemeye çalıştığı husus, SDİ projesinin aslında savunma değil saldırı amacına yönelik olduğu idi. Çünkü proje gerçekleşirse ABD balistik füzelere karşı tam bir koruma altına alınacağından, dilediği anda karşı tarafa ilk darbeyi indirmek için eli kolu serbest kalacaktı.Reagan yönetiminin böyle bir fırsat ele geçirirse kaçırmayacağına dair bahse girilebilirdi. Ne ki, karşı tarafın da bunu hesaba katarak şimdiden önlem alması, dolayısıyla dünyada gerginliğin artması ve silahlanma yarışının hızlanması kaçınılmaz olacaktı.

Yoğun bir propaganda eşliğinde kamuoyuna sunulan sihirli silahın yapılabilirliği ve etkinliği konusunda Amerikalı ve Avrupalı uzmanlarca ciddi kuşkular dile getirilmeye başlanınca, Reagan yönetiminin Yıldız Savaşları projesinin ticari ve bilimsel yararlarını ABD halkına anlatmaya ağırlık verdiği gözlenmektedir. Ancak bu tutum değişikliğinin pek etkili olmadığı ve Amerikan halkının Reagan girişiminin altında güçlü silah yapımcılarının çıkarlarının yattığının ayırımına vardığı söylenebilir. Bu durumda dünya barış güçlerine düşen ödev de Doğu ve Batı blokları arasında gerginliği artıracak, silahlanmayı tırmandıracak her türlü girişime kararlılıkla karşı koymaktır.

41 yıl önce Hiroşima ve Nagasaki'de ölenlerin anısına adanan bu yazıyı HİBAKŞA'ların çağrısıyla noktalayalım:

«İnsanlar nükleer silahlarla bir arada yaşamamalıdır. Şimdi nükleer silahların yasaklanması, yapılmış olanların da yok edilmesi zamanıdır. Hep birlikte nükleer silahların yapımını, kullanımını, denenmesini, geliştirilmesini ve yeryüzüne yerleştirilmesini önleyelim»

HİBAKŞA'ların çağrısına, çok geç olmadan, kulak verilmelidir. □

Baltermans (1942-Kırım'da Alman askerlerinin ardından ölülerini arayan köylüler.)

Dokuzyüzkırkbeş Ağustosu

Bâki Uğur

1945 Mayıs'ında Avrupa'da Hitler faşizmine kesin darbe indirildi. Kudurgan Nazi hülyaları tarihin çöplüğüne gömüldü. Ağustos 945'te de Uzakdoğu'da aynı hülyalarla yanıp tutuşan Japon emperyalizmi çökertildi.

Bu iki olay arasında, aynı savaşın iki cephesinde yer almış olmalarına rağmen, büyük nitelik farkı var.

Hitler Almanya'sının yenilgisi Avrupa için ve dünya için barışın müjdesiydi. İnsanlığın önünde, kaba kuvveti ve şiddeti, açgözlü ulusal bencilliği, oldubittiyi ve gaspı geçersiz kılıp bütün o savaş faciasının altında yatan sömürü olgusuna daha yaygın, daha derin boyutlarda el atmayı gündeme getiren yeni bir evre açılıyordu. Umudun ufkunda yeni aydınlıklar belirmişti.

Ondan tam üç ay sonra Uzakdoğu'da Japon emperyalizminin çökertilmesi ise bütün dünyada soğuk savaşı başlattı. Hiroşima ve Nagasaki'de patlayan yepyeni, alışılmadık bombalar yalnız Japonya'nın sivil halkı ve gelecek kuşaklarının tepesinde değil, bütün dünyanın ve dünyanın geleceğinin tepesinde patladı.

Yıllar süren topyekûn savaş olgusunun felaketlerinden henüz kurtulan insanlık, henüz daha yaralarını sarmaya başlamamışken, yeniden savaş tehdidi altına sürüldü. Umudun ufkunu yine karanlık bulutlar sardı.

Avrupa'da Nazi cehennemini iptale tüm varlığını adayan bu yolda yirmi milyon yurttaşını, onca kol ve kafa emeğini kurban veren güç barışın simgesiydi: Barış kavramında mündemiç tüm umutların maddi güce dönüştüğü tarihsel odaktı. O çağa dek tek ülkede barınıp kök salabilmiş sosyalizm, Nazizm'in karanlık barajı yıkılıp gittikten sonra yine o gücün saikiyle ve himmetiyle bir dünya sistemi olma yolunda ileri adımlar atma imkânını buldu. Savaşın ardından bütün dünyada yükselen ulusal kurtuluş dalgasının her kabarışında Asya'nın, Afrika'nın, Güney ve Orta Amerika'nın ezilen halklarının her birine o gücün ne denli el ve omuz verdiğine bütün dünya tanık oldu. Avrupa'nın, Amerika'nın gelişkin, orta gelişkin ülkelerinde işçi sınıflarıyla diğer emekçi yığınlar sermayenin süregiden kaba-ince saldırılarına karşı sosyal kurtuluş kavgasında hep o gücü yanlarında buldular. Sosyalizmin ilk yurdunu inşa uğruna onca destansı fedakârlığı göze almış olan bir halk, savaş boyu katlandığı akıl almaz fedakârlıkların üstüne, savaş ertesinde de umudun parıltısını söndürtmemek için dünyanın her köşesinde bir o kadar sorumluluk ve fedakârlık üstlendi. Hâlâ üstleniyor.

Japon emperyalizmi ise 945 Ağustos'unda bir başka güce, kendisi gibi bir emperyalist güce yenik düştü. Uzakdoğu'da Pasifik cephesinde kavga kelimenin en yalın anlamında bir paylaşım kavgasıydı. Bölgenin tüm madde ve insan kaynaklarına el koyma hırsıyla savaşa tutuşanlardan yıllar sonra üste çıkanı 945 Ağustos'unda bununla da yetinmiyor, dünyanın geleceğine el koyma hırsıyla tarihin en hunhar barbarlık gösterisini sergiliyordu. Japonya'nın yenilgisini perçinlemek için Hiroşima ve Nagasaki'nin öylesine yerle bir edilmesine hiç de gerek yoktu. Ama emperyalizmin her ne bahasına olursa olsun hükmünü sürdürme, sömürüyü ve baskıyı zulmü, tahakkümü, barışın inkârını sürekli kılma kararlılığını ispat etmek, o yolda bütün cephelerde so-

ğuk savaşı başlatmak için Hiroşima ve Nagasaki'nin öylesine yerle bir edilmesi gerekiyordu. Bir anda birkaç yüz bin insanın birden yok edildiği *—yok edilebildiği!—* haberini, geleceğe adadıkları cehennemi, şampanya şişelerini patlatarak kutladılar! Ve ondan sonra da, bir yandan Pasifik'in uçsuz bucaksız alanlarını havasıyla ve suyuyla, böcekleri, balıkları, yosunlarıyla, döllenmiş ve döllenmemiş yumurtalarıyla ve insanlarıyla topyekûn deneme tahtasına çevirirken, bir yandan da sosyalist sistemi ihata, kurtuluş savaşlarının yolunu tıkama, emekçi yığınların ileri atılımına ket vurma, barışın başında karanlık bulutları herdaim yığılı tutma uğruna —Avrupa'da başı ezilen faşizm yılanını orda burda, yeri zamanı geldikçe tekrar derisinden sıyırtıp hortlatma dahil ellerinden geleni geri komadılar. Şimdi de komuyorlar.

6 Ağustos'ta Hiroşima'da, üç gün sonra da Nagasaki'de işlenen suç-yüz binlerce savunmasız insanı bir anda göz göre göre, soğukkanlılıkla yok etmekten ibaret değildi; aynı zamanda, tüm insanlığı ve insanlığın geleceğini savunmasız teslim almaya teşebbüs suçuydu. Gerçi o teşebbüs sökmedi —sökmeyecek de— ama ne bahasına? Yeryüzünde yaşayan herkesi, hepimizi ve her birimizi her gün biraz daha tehdit eden önü alınmaz —ama önü alınması mutlaka gerekli!— bir silahlanma yarışı bahasına... O yarışı bugün kim durdurmaya, dehşete ve kıyamete varacak süreci içine sokulduğu uğursuz yivden çıkarıp insan çabasının, aklının ürünü bilim ve tekniği insanlığın hayrına adamaya gayret gösteriyor, kim o yarışı habire körükleyip aynı bilimi ve tekniği insanlık üzerinde, insanın insanı sömürmesini sürdürmeye yönelik hegemonya aracı kılmaya savaşıyor herkes biliyor.

Elbet bir gün emperyalizmin hotbehot hegemonya hülyaları da tarihin çöplüğüne atılacak ve yeryüzünde yalnız ve yalnız barışın, üretken ve yaratıcı, bereketli barışın hükmü geçecek. O zaman insanlık, sürekli barış günlerini olabildiğince geciktirebilmek için Hiroşima ve Nagasaki'de olduğu gibi barbarlık gösterilerine tevessül edenleri sık sık hatırlayıp lâyık oldukları lânetle anacak.□

ARİF DAMAR

BEYAZ KAHKAHA

Hanımeligillerden

I

— O da bizden
Uzun kavak ötekine fısıldarken duydum
Öteki ötekine
Gece
Yaz
İnce bir yel
Yapraklı dallarda dinlenirken
— Saklanma hadi hadi

O söz orda kalmadı ki
Hanımeli de işitti
Asma da
Nar ağacı iğde badem
Yerdeki otlar çiçekler de
Dikenler bile
— O da bizden
Gece
Yaz
İnce bir yel
Yapraklı dallarda dinlenirken
— Saklanma hadi hadi

Sessizlik
İçini çeker çekmez
Tuzburnu Feneri çaktı
Su
Parıldadı birikintide
Limandan ilk pat pat sesi geldi
— Saklanma hadi hadi
Gece
Yaz
İki beyaz kelebek
Sevişe sevişe yükselerek
Yitti

Su
Parıldadı yeniden
İnce bir yel
Yapraklı dallarda dinlenirken
— Saklanma hadi hadi

Haziran/1986

I. Dünya Savaşı'nın 72. Yılı Nedeniyle

Türkiye Birinci Dünya Savaşı'na Nasıl Sokulmuştu?

Adnan Cemgil

Birinci Dünya Savaşı'na genellikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Frantz-Ferdinand'ın Saray-Bosna'da bir sırp genci tarafından öldürülmesinin (28 Haziran 1914) neden olduğu ileri sürülür. Aslında bu olay, bir ay sonra patlak verecek olan savaşın nedeni değil bahanesiydi: Patlamaya hazır dinamitin fitilinin yakılması gibi.

«Çatışmanın ilk nedenlerinin incelenmesi, savaşın kendisinin incelenmesinden ayrılmaz. Şüphesiz ki derindeki nedenlerin XX. yüzyılın ilk yıllarından daha öncelerde olduğu düşünülebilir. ***Bu nedenlerin ekonomik emperyalizmin gelişmesi, sömürgeciliğin yaygınlaşması, ulusal onur duygularının aşırılaşması olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, ancak 1904'ten beri, Avrupa devletleri arasındaki rekabetin siyasi sonuçları belirmeye başladı ve yeni bir kuvvetler dengesi ortaya çıktı.»***(1)

Büyük devletlerin her birinde, tarihsel ve toplumsal koşullarına uygun olarak kapitalist sınıfların yayılmacı, hegemonyacı isteklerini yansıtan ideolojiler oluştu. Bunlar, ayrıntılardaki ayrılıklar ne olursa olsun aşırı milliyetçilik eğilimlerini içermektedir. ***«...emperyalizmin aşağıdaki beş temel özelliğini kapsayan bir tanımını yapalım:***

(1) Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır. (2) Banka sermayesi sınai sermaye ile kaynaşmış ve bu «mali-sermaye» temeli üzerinde mali-oligarşi yaratılmıştır. (3) Sermaye ihracı meta ihracından ayrı olarak özel bir önem kazanmıştır.(4) Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelci kapitalist birlikler kurulmuştur. (5) En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır.»(2)

Yukardaki genel tanıtım ışığında, savaş öncesinde ve sırasında birinci planda rol oynamış olan devletlerin durumuna kısaca göz atmakta yarar olacaktır.

İngiltere: Bütün dünyada, üç yüzyılda elde ettiği üstünlüğü sürdürüyordu. Zenginliği ve deniz kuvvetlerinin gücü ile hiçbir hükümet onunla yarışacak durumda değildi. On dokuzuncu yüzyılda tam anlamıyla bir emperyalist devlet olmuştur.

Rusya: Feodal ekonomi sistemine dayanan Çarlık Rusya'sında 19. yüzyıl sonlarında kapitalizm, özellikle yabancı girişimcilerin katkısıyla gelişti.

Avusturya-Macaristan: Avrupa devletleri arasındaki ilişkilerde büyük rol oynamaktaydı. Öteki devletlerden ayrık olarak Avrupa'nın çeşitli bölgelerini egemenliği altına almıştı. Orta Avrupa'daki ülkeler başta Çekoslovakya olmak üzere bu devletin boyunduruğu altında yaşayan azınlıklardı.

Fransa: 1870 savaşından sonra sanayide İngiltere ve Almanya'nın gerisine düştü. Buna karşılık ekonomide bankacılık büyük rol oynuyordu. Fransız kapitalizmi, ülkesinde yatırım yerine başka ülkelere borç para verip faizini almayı yeğlemişti. Tekelleşme bankacılık alanında gerçekleşiyordu.

Almanya: Emperyalizmin sanayi ve ticaret alanında hızla ilerlediği dönemde, kolonilerin paylaşılmasında geri planda kalmıştı. Bunun verdiği bir kabına sığmama sabırsızlığı içindeydi. Yayılımcı siyasetine hem İngiltere hem Rusya ket vuruyordu.

Alman emperyalizmi bu hızlı büyüme sonucu gittikçe artan yayılmacı politikasının hedefi olarak, denizaşırı ülkelerden çok birinci evrede Yakındoğu'yu, daha sonraki hedef olarak Hindistan'a giden yolları seçmişti.

Bu yayılma isteği«*Darngnach*

Osten» (Doğuya doğru atılım) sloganıyla özetleniyordu.

OSMANLI DEVLETİ VE ALMANYA

Almanya ile Osmanlı Devleti'nin ilişkileri, öteki emperyalist devletlerin Türkiye üzerinde anlaşamamalarından büyük ölçüde etkilenmişti. İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları Osmanlı İmparatorluğu topraklarının paylaşılmasında anlaşamıyorlardı.

Özellikle İngiltere, Çarlık Rusya'sının İstanbul'u ve Anadolu'nun doğu bölgelerini yutmak için sabırsızlığı karşısında kaygılanmaktaydı. Buna karşılık, her bakımdan güçlenen Almanya'nın Avrupa ve Afrika'da yayılma eğilimlerinin çıkarlarına zarar vereceği düşüncesindeydi. Bu bakımdan Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'yla sıkı ilişkiler içinde olmasını hoş görüyordu. Almanlar'ın Boğazlar'ı ele geçirmek ve Anadolu topraklarını sömürgeleştirmek gibi bir niyetleri görülmüyordu. Sadece iktisadi ilişkilerle yetinmek istedikleri gibi bir hava yaratmışlardı.

İlk yakınlaşma: Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne gösterdiği ilgi ilkin Prusya Kralı Friedrich II(1744—1797)zamanına raslar. Osmanlı İmparatorluğu'nu hırpalayarak çökertmelerinin bu öteki devletleri daha da güçlendireceğini düşünüyordu. Bu düşünce ile adı geçen iki devletin Osmanlı Devleti'yle barış yapmasını sağladı, ayrıca İstanbul'a 1761'de elçi gönderdi. Daha ileride Selim III'in padişahlığı sırasında Prusya ile ittifak antlaşması yapıldı. Bu olay Almanya ile Türkiye'nin siyasal ilişkilerinin başlangıcı olmuştur.

ASKERLİK ALANINDAKİ İLİŞKİLER

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Almanya ile ilk ilişkiler askerlik alanında kuruldu. Mahmut II (1784-1839),orduyu yenileştirme girişimlerinde, Prusyalı üç subayı görevlendirmişti. Bunlardan biri de sonradan Almanya genelkurmay başkanı olan Mareşal Helmuth Graf von Moltke 1836'dan 1839'a kadar Osmanlı ordusunda danışman olarak görev yaptı. Padişaha karşı ayaklanan Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya karşı girişilen Nizip savaşında Moltke'nin saldırı planı uygulanmadığı için Osmanlı ordusu büyük bir yenilgiye uğramıştı. Mahmut II bu yenilginin verdiği sarsıntıya dayanamayarak ölünce (1839) Moltke de Almanya'ya döndü.

Almanya ile askerlik bakımından ikinci ilişki Abdülaziz (1861-1876) döneminde oldu; Orduda yeni düzenlemelere girişildi. Ordu birliklerinin eğitimi konusunda önlemler alınırken, eski tip silahları değiştirmek gereği duyulmuştur. Bu padişah, 1860'lı yıllarda Prusyalılar'ın icat ettikleri iğneli tüfeklerden yüz binlerce satın alarak birliklere dağıttırdı.

«Bundan başka Alman fabrikatörü Krupp'un ihtıra etmiş olduğu toplar her yönden kullanılmakta olanlarına üstün görüldüğü için bunların muhtelif çaplılarından satın alınarak sahra bataryaları teşgil edildi.»(3)

ABDÜLHAMİD II DÖNEMİNDE OSMANLI – ALMAN İLİŞKİLERİ

Abdülhamid II'nin padişahlığı sırasında Osmanlı Devleti'nin Avrupalı büyük devletlerle ilişkilerinde ilkesel olarak değişmeler oldu: Bu da Almanya ile kurulan sıkı ilişkilerdir. Bu ilişkiler çeşitli evrelerden geçerek, I. Dünya Savaşı sonunda Almanya'nın başını çektiği ittifak cephesinin bozguna uğramasına kadar sürmüştür.

Abdülhamid II'nin İngiltere, Rusya ve Fransa'ya karşı büyük tedirginliği vardı. Buna karşılık Almanya'ya yakınlık duyuyordu. Osmanlı Devleti'nin bütün o son alçalış döneminde yöneticilerin bazen şu bazen bu devletin koruyuculuğuna sığınma eğilimi Abdülhamid II'de de vardı. O, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı çıkarcı niyetler beslemediği kanısındaydı.

Oysa, Almanya birliğini sağlayıp, Avrupa'da iktisadi ve askersel bakımsal büyük devletler arasına katıldıktan sonra «yayılmacı» eğilimleri politikasına yön vermişti.

Mahmut Şevket Paşa, (soldan üçüncü) Enver Bey (Paşa), Von der Goltz ve Krupp. (Hasan amca, *Doğmayan Hürriyet*, 1958 kitabından)

Bu iki açıdan da Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na el atmakta gecikmedi.

ASKERLİK ALANINDA

Abdülhamid II ilkin Almanya'yla askerlik alanında sıkı ilişkiler kurdu. 1880'de Almanya'ya, Prusya yöntemlerine göre yetiştirilmek üzere genç subaylar gönderildi. Ardından bir Alman generalinin başkanlığındaki bir alman subay grubu İstanbul'a geldi. 1883'te General Von der Goltz'un başkanlığında gelen subaylar, 1895'e kadar, Türk ordusunun komutasında yer aldılar. Goltz paşa diye anılan bu Alman gererali on iki yıl süre ile Osmanlı ordusunda başkomutan vekili gibi görev yaptı. İmparatorluktaki tahkimatın denetimini üstlendi. 1914'te mareşal olan Von der Goltz, II. Meşrutiyet döneminde de Osmanlı İmparatorluğu'nda görevde bulundu. 1915-1916 yıllarında I. ve VI. Türk ordularının komutanlığına getirildi.

ALMAN YAYILMACILIĞININ GÖRÜNTÜLERİ

Wilhelm II Alman imparatoru olduktan sonra Almanya'nın yayılmacı politikasını eline aldı. Bu politikanın başlıca hedefi Osmanlı İmparatorluğu'na ve özellikle Anadolu'ya el atmaktı. Almanya artık gerek ticaret, gerek sanayi bakımından büyük bir ilerlemeyi başarmıştı. Alman kapitalizmi de geç de olsa emperyalistleşme sürecinde ileri noktalara ulaşmıştı.

«1885'te merkezi Berlin olan Ticaret ve Sanayi Şirketi, Alman coğrafyacılarından Kiepert'i Anadolu'nun haritasını tanzim etmekle görevlendirdi. 1888'den sonra da diğer bir Alman coğrafyacısı Nauman, ziraat sömürgeciliği hakkında bir propagandaya memur edildi. Bu sırada Almanya'nın nüfusu 1871 yılına nazaran sekiz milyonluk bir artış göstererek 49 milyona varmıştı. Bismarck devrinde elde edilmiş olan sömürgeler, yerleşmeye elverişli değildi. Almanlar fazla nüfusun yerleştirilmesi için Anadolu'yu gözlerine kestirmeye başladılar. Anadolu'nun Alman ekonomisi için de çekici bir kuvveti olduğu öne sürülüyordu. Almanya'nın endüstri gücü artmış ve ticareti de gelişmişti. Fabrikalar için hammadde ve mamulleri için pazar bulmak lüzumu baş göstermişti. Alman işadamları, bu meselenin çözülmesi için Anadolu'da Alman nüfuzunun (etkisinin) yerleşmesini zaruri görüyorlardı.»[4]

İlkin Von Der Goltz ve takımının etkisiyle Türkiye'ye, Alman silah fabrikalarının ürünleri büyük ölçüde satılıyor.

ALMANYA TÜRKİYE'YE YERLEŞİYOR

Deutche Bank, bir başka banka ile ortaklaşa girişimde bulunarak Osmanlı hükümeti tarafından yaptırılan Haydarpaşa-İzmit işletme imtiyazını ve İzmit-Ankara hattını yapma imtiyazını kopardı.

Bu arada imparator Wilhelm II bir yıl sonra İstanbul'a geldi. Kamuoyu ve padişah Alman imparatorunu adeta bir kurtarıcı gibi karşıladılar.

Bundan bir yıl sonra da Osmanlı hükümetiyle Almanya arasında bir ticaret antlaşması imzalandı. Bununla Almanya, Türkiye'de bankacılık ve ticaret alanlarında büyük olanaklar elde etmiş oluyordu. Almanya, Türk limanlarından Anadolu'ya mallarını sokmaya başladı. Ülkenin birçok yerinde Alman bankaları ve ticaretevleri kuruldu. Bunun ardından Türkiye kamuoyunu kazanmak ve Alman kültürünü yerleştirmek için okullar ve hastaneler açtılar. Böylece Almanya barışçı yöntemlerle Türkiye topraklarında emperyalist yayılımcı siyasetini başarıyla uygulamış oluyordu.

ALMANYA DEMİRYOLU SİYASETİ

Osmanlı ülkesinde demiryolları yapma işine emperyalist Avrupa devletlerinin hepsi can atıyordu. Daha 1856'dan başlayarak, Fransız, İngiliz şirketleri bazı iller arasında demiryolu hattı döşemişler ve işletme imtiyazını almışlardı.

Asıl büyük tasarı Haydarpaşa-Bağdat arasında büyük bir demiryolu ağı kurmaktı. Bu işi üstlenecek Avrupa devleti bu yoldan Türkiye'ye siyasal, iktisadi ve askersel bakımdan egemen olacaktı.

Bu iş için İngiliz, Fransız, dahası Rus hükümetleri kıyasıya bir yarışa girmişlerdi. Ne var ki Abdülhamid II, çoktan Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın dümen suyuna sokmuş bulunuyordu. Sonunda Almanlar rakiplerine üstün geldiler. Böylece: ***«Anadolu hatlarının Basra körfezine kadar uzatılması da anlaşmada yer alıyordu. Bu anlaşma, Osmanlı hükümeti adına Ticaret ve Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) Zihni Paşa ile Deutsche Bank adına Arthur Gwinner, Anadolu Şirketi adına da Zandır ve Huguenin tarafından imzalanmıştı. İki yıl kadar devam eden müzakereler 1903 yılı Mart ayında imtiyaz antlaşmasının imzasıyla sona ermiş, bu anlaşma gereğince Anadolu Demiryolu Kumpanyası Deutsche Bank'ın şubesi Türkiye'ye 43.300.000 mark tutarında borç para vermiş ve bunun karşılığında demiryolunu Bağdat ve Musul'a kadar uzatma yetkisini almıştır.»***[5]

Almanya, Osmanlı İmparatorluğu'na sermaye sokmakla kalmadı. Kendi amacına yarayacak iki yönlü bir ideolojiyi de benimsetti: Panturanizm ve Panislamizm. Bunlardan birincisi Çarlık Rusya'sına karşı, ikincisi milyonlarca Müslüman'ın yaşadığı ülkeleri hegemonyası altında tutan İngiliz İmparatorluğu'na yönelikti.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE OSMANLI– ALMAN İLİŞKİLERİ

Abdülhamid II yönetiminin Almanya uyduluğu siyaseti, 1908 Hürriyet Hareketi'nden sonra bir süre geriler gibi olmuştu. İktidarı doğrudan doğruya ele almadan memlekette egemen olan İttihak ve Terakki Cemiyeti'nde Almanya'nın koruyuculuğundan çıkıp İngiliz-Fransız şemsiyesinin altına sığınma eğilimleri görülür gibi olmuştu. Ama bu kararsızlık çok sürmedi. Kayzer Wilhelm II'nin Almanya'sı yine borusunu öttürmeye başladı.

Bu süreklilikte İttihat ve Terakki'yi destekleyen bazı güçlerin de

büyük rolü vardı. Parasal çıkarların siyasette ne büyük rol oynadığına pek açık seçik bir örnektir bu.

1908 hareketini gerçekleştiren genç subaylar ve aydınlar, Makedonya'da özellikle Selanik'te siyasal kültürlerini geliştirmişlerdi. Ayrıca buradaki bazı toplum kesimleri de onlara destek olmaktaydı. ***«Burada hayli güçlü bir ticaret burjuvazisi gelişmişti. Selanikli dönmeler, kültür seviyeleri yabancı dil bilmeleri kurdukları basımevleri, gazeteleri, kulüpleri, özel okulları ile bir ticaret burjuva zümresi olarak iyice sivrilmişlerdi. Dönmeler ve Museviler, Jön Türk hareketini desteklemekteydiler. Bir rejim değişikliğinin onlara Rum ve Ermeni işadamlarının İstanbul'daki tekel durumunu yıkmaya fırsat vereceğini ummaktaydılar. Bu yükselen ticaret burjuvazisi çıkarları gereği, Merkez Devletleri'nden çok Almanya ve Avusturya'ya yakındı. İngiliz ve Fransızlar, Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerinde genellikle Rum ve Ermeniler'e yaslanıyorlardı. Türkiye ile ekonomik ilişkileri gelişen Yahudi ve Müslüman burjuvazi Almanya'ya dayanma eğilimi gösteriyorlardı.»***[6]

Öte yandan Abdülhamid zamanında orduya düzen vermek için görevlendirilen Von Der Goltz Paşa 1909'da tekrar Türkiye'ye gelerek kara ordusunun yetiştirilmesi görevini üstlendi.

ALMANYA'NIN İKİ SADIK DOSTU: MAHMUT ŞEVKET PAŞA VE ENVER PAŞA

Emperyalist devletler, hegemonyaları altına almak istedikleri ülkelerde kendilerine yarayacak olan kişileri hazırlamaktan geri kalmamışlardı. 31 Mart (1909) ayaklanmasını bastırmak üzere Trakya'dan gelen Hareket Ordusu'nun başına geçen Mahmut Şevket Paşa ile Abdülhamid II'ye karşı girişilen Hürriyet Hareketi'nde başlıca rol alanlardan Enver Bey (Paşa) koyu Almancı'ydılar.

Mahmut Şevket Paşa, Hareket Ordusu'yla İstanbul'a geldikten sonra Sadr-ı azamlığa (Başbakanlık) getirilmişti. Almanya onu daha küçük rütbeli bir subayken beğenmiş ve her zaman desteklemiştir. Mahmut Şevket Paşa da, Almanya İmparatorluğu'nun gönderdiği Liman von Sanders'i I. Kolordu Komutanlığı'na atadı. Bu Alman generali Büyük Savaş'ta, Çanakkale'deki Türk birliklerine başarısızca komuta edecekti.

Kaiser ve Abdülhamid, 1898 (*Burhan Oğuz, Alman Gerçeği ve Türkler*, 1983, kitabından)

Mahmut Şevket Paşa, İttihatçılar'ın Babıali baskınında Nazım Paşa'yı öldürmelerinin öcünü almak isteyen İngiliz yanlısı İtilafçılar'ca öldürüldü. Bu olay karşısında Almanlar'ın duyduğu üzüntüyü Von Der Goltz «Türkiye'de yetişen devlet adamlarının en olgunlarından olan Mahmut Şevket Paşa çok geniş düşünceli üstün zekâlı bir insandı.» diye övüyordu. Bu yazı ile yayımlanan fotoğrafta Alman generalinin bu övgüsünün nedeni pek belirgin biçimde anlaşılmaktadır.

31 Mart olayından hemen sonra ateşe militer olarak bulunduğu Berlin'den İstanbul'a dönen Enver Bey'in pek kısa bir sürede yükselerek Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'nin rakipsiz diktatörü oluşunda Almanya'nın desteği olduğu bilinen bir gerçektir.

Yarbay Enver Bey'in böylesi bir füze hızıyla yükselişi çok az görülmüş olaylardandı. 2 Ocak 1914'de yarbaylıktan albaylığa, 5 Ocak 1914'de de albaylıktan generalliğe yükseltilmişti. Bu sadece ordu komuta zincirindeki bir değişiklik değildi. Bundan başka Enver Paşa başkomutan vekili ve harbiye nazırı da oluyordu.

Bu yükselişinden sekiz ay sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na Almanya-Avusturya ortaklığı içinde sokuluşu arasında çok sıkı ilişkiler olduğunu olaylar kanıtlamıştır.

BÜYÜK YANGINA DOĞRU

Arşidük Fransız-Ferdinand'ın ve karısının Saray-Bosna'da öldürülmesi, yıllardır kızışan savaş hazırlıklarını çabuklaştırdı. Avusturya-Macaristan egemenliği altındaki Bosna'nın Sırp halkı, bu yönetime karşı sürekli kavga halindeydiler. Rusya ise Panslavizm anlayışı ve Balkanlar'a el atma hevesiyle Sırplar için koruyucu rolü oynuyordu. Bu durum Avusturya'nın savaşa karar vermesine neden oldu.

Güney Slavları'nın gittikçe artan dirençleri bir devrimle sonuçlanabilirdi. Avusturya, savaşın bunu önleyeceği havasındaydı. Rusya ile savaşmak gerekecekti.

Almanya, daha önce Avusturya'nın savaşa varacak girişimlerini önlemişti. *«Berlin hükümeti kendisine ittifak anlaşmasıyla bağlı olan Viyana hükümetini omuzlamayı zorunlu görmekteydi.»*(7)

Almanya'nın bu tutumu bunalımı büsbütün artırdı. Bu durum Rusya'yı harekete geçirdi. Fransız hükümeti çarlık hükümetiyle yapmış olduğu karşılıklı güvenlik antlaşması gereğince güvence verecek, eğer Almanya Avusturya'nın yanında savaşa girerse Fransa'nın da Rusya'nın yanında silahlı çatışmaya katılacağını bildirdi.

Avusturya, Saray-Bosna cinayetinin hesabını istemek üzere Sırbistan Kırallığı'na bir ültimatom gönderdi. Bu öyle bir dille yazılmıştı ki, Sırplar'ın yanıtı olumlu olamazdı. Bu da Avusturya'ya saldırıya geçme bahanesi verecekti. Rus hükümeti de bu durumda genel seferberlik ilan edeceğini açıklamıştı. Alman hükümeti Viyana'ya bu konuda ihtiyatlı olmasını önerdiyse de Wilhelm II'nin saldırganlık tutkusunun etkisinde olan genelkurmayı, Avusturya hükümetine derhal Rusya'ya karşı seferberlik ilan etmesini önerdi.

Avrupa ülkelerindeki askerlik çevreleri yani militaristler hükümetlerinin diplomasi yollarından felaketi önleme çabalarını boşa çıkartmaktaydılar.

1914 yılının 1 Ağustos günü Almanya ve Fransa aynı zamanda genel seferberlik ilan ettiler. İki ülkede de halk yığınları emperyalist güçlerin buyruğundaki basın yoluyla iyice kışkırtılmış iki ülkenin insanları «vatanı kurtarma» uğruna kendilerini kan ve ateş fırtınasına atmaya hazırlanmıştı.

Alman birlikleri 2 Ağustus günü Belçika üzerine saldırdılar. 3 Ağustos günü de Almanya uydurma bir bahane ile Fransa'ya savaş ilan etti.

TÜRKİYE SAVAŞA NASIL SOKULDU?

İttihat ve Terakki hükümetinin Almanya ile daha önceden imzalanmış gizli antlaşmaları vardı. Buna göre Türkiye bu savaşta Alman-ya-Avusturya cephesinde yer alacaktı. Bununla birlikte Osmanlı ordusu henüz harekete geçmemişti.

Savaşın başlamasından bir hafta sonra, Sicilya önlerinde İngiliz donanmasından kaçan Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) adlı iki savaş gemisinin Çanakkale Boğazı'ndan geçip İstanbul'a sığınmasına Türk hükümeti izin vermişti. İtilaf devletleri, İstanbul hükümetinin bu gemileri satın aldığı yolundaki açıklamasına inanmış göründü. İttihat ve Terakki'nin başta gelen yöneticileri arasında savaşa katılma konusunda anlaşmazlık vardı. Bir bölümü ise İngiliz ve Fransızlar'la birlik olmayı istiyordu. Fakat Napolyonluğa soyunan Enver Paşa Türkiye'yi Alman emperyalizminin dümen suyunda ateşe atmak için sabırsızlanıyordu. Yine de savaşa katılma kararı gecikmişti.

Bunda İttihat ve Terakki yöneticilerinden bazılarının Almanya'ya karşı duydukları güvensizlik rol oynadı. Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve Maliye Nazırı Cavit Bey, Fransızlar'la birlik olma yanlısıydılar. Ne var ki Fransa bunu olumlu karşılamamıştı. Bu durumdan Almanya yanlısı sadrazam Sait Halim Paşa ile Enver Paşa yararlandılar.

Osmanlı Devleti'nin başbakanlığına nasıl, hangi etki ile geldiği pek bilinmeyen Mısırlı Sait Halim Paşa daha 1913 yılında *«İstanbul'dan Alman Büyükelçisine çektiği bir telgrafta: Osmanlı Sadrazamının kendisine müracaatla Alman hükümetinin Türkiye Asyası'nın kuvvetlenmesi hususundaki ciddi ve samimi arzusuna güvenerek, Osmanlı ordusunun sevk ve idaresi için bir Alman generalinin gönderilmesini İmparator Hazretlerinden rica etmekte olduğunu bildirmiştir.*

Bunu 14 Ocak 1913'te İstanbul'a gelmiş olan Liman Von Sanders (Türkiye'de Beş Yıl) adındaki kitabının 9. sayfasında yazmıştır.»(8)

Artık Türkiye'de at oynatan Alman emperyalistleri Türkiye'yi savaşa sürüklemek için harekete geçmişlerdi. Sözde Türkçe adlar verilen ve Alman askerlerinin uzaklaştırıldığı öne sürülen Geoben ve Breslau zırhlılarının komutanı amiral Şoşon 29 Ekim 1914 günü Karadeniz'de ilerliyerek Rusya'nın Odesa, Sivastopol, Nuvorosiik limanlarını bombardıman etti.

Bu oldu bitti ile Osmanlı Devleti ister istemez (İngiltere -Fransa-Rusya)itilaf devletlerine karşı (Almanya-Avusturya-Macaristan) ittifak blokunda savaşa katılmak zorunda kalacaktı.

Denildiğine göre, bu «oldu bittiden» Enver Paşa'nın bile haberi yoktur. Oysa Almanlar'la savaş antlaşmasını Said Halim Paşa ile o yapmıştı. İttihat ve Terakki'nin Enver ve Talat'la birlikte üç büyüğünden biri olan Bahriye Nazırı Cemal Paşa anılarında bu korkunç ve yüz kızartıcı gerçeği şöyle dile getiriyordu;

«.....Ertesi günü Sadrazamın Yeniköydeki Yalısında toplanan bir encümen-i vükelaya (Bakanlar Kurulu) davet edildim. Şiddetli bir yağmur dolayısıyla geç vakit gidebildim. Sadrazam Paşanın yanına girer girmez:

— Nerede kaldınız Paşa? Arkadaşlar beklediler, beklediler şimdi gittiler. Otomobille hareketinizi Bahriye nezaretinden haber verdikleri için yolda bora münasebetiyle bir kazaya uğramış olduğunuzdan bile korktuk. Ne ise madem geldiniz... Şimdi size gayet memnun olacağınız bir haber vereceğim. Bakalım ne olduğunu keşfedebilecek misiniz?

Biraz düşündüm. Bittabi keşfedemediysem de şimdiye kadar gizlenmiş olan esrara vakıf olacağımı anladım.

— Geçen gün ben yokken Enver Paşa, Halil ve Talat Beylerle kararlaştırılmış bir şey olsa gerek; fakat ne olduğunu tahmin edemiyorum.

— Alman hükümeti bize ittifak teklif etti. Biz de bunu memleketin menfaatine muvafık telakki ettiğimizden bugün bu ittifaknameyi (anlaşmayı) sefir (büyükelçi) Vangenheim ile beraber imza ettik. Nasıl memnun oldunuz mu?(9)

Türkiye, Mısır'dan getirilip Osmanlı Devleti'nin hükümet başkanlığına getirtilen Said Halim Paşa'nın imzasıyla savaşa sürükleniyordu. O zamanki devlet adamlarının anılarından anlaşıldığına göre bunu Enver'le birlikte vanlız Dahi-

liye nazırı Talat ve Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Beyler biliyorlardı. Bunlar da yapmacıklı bir hayretle bir oldu bitti karşısında kaldıklarını söylemişlerdi.

Kanun-ı Esasi'yi (Anayasa) çiğneyerek, Meclis-i Mebusan'a (Millet Meclisi) ve padişaha danışılmadan Osmanlı Devleti böylesine bir sorumsuzluk ve onursuzlukla ateşe atılıyordu.

Bu acı maceranın başlangıcında olduğu kadar çeşitli evrelerinde Türkiye'nin diktatörü Enver Paşa Alman emperyalizminin buyruklarına uyarak Türkiye'nin gençlerini Galiçya'da, Mısır yolunda leblebi gibi harcadı. Ve «Sarıkamış bozgunu» olarak adlandırılan olaya tarihin herhangi bir döneminde rastlanmamıştır her halde.

Enver Paşa, Alman genelkurmayının «Rusyanın baskısını azaltmak için Osmanlı ordusunun Anadolunun doğusundan saldırıya geçmesi buyruğunu yerine getirmek için, silahsız, postalsız, ekmeksiz 100 bin askeri kış ortasında, cepheye sürdü; bu askerler, daha tek kurşun atamadan açlıktan soğuktan donarak öldüler.

Bu kanlı oyunun sorumluları, tarihte örnekleri görülmüş olan onurlu bir sonu göze alma yürekliliğini gösteremediler.

«*I.Dünya Savşında yenilmiş Osmanlı ordusu her yandan zedelenmiş, koşulları ağır bir* ateşkes anlaşması *imzalanmış Büyük Savaşın uzun yılları boyunca, ulus yorgun ve yoksul bir durumda. Ulusu ve yurdu genel savaşa sürükleyenler, kendi başlarının kaygısına düşerek yurttan kaçmışlardı.*»[10]

NİHAT BEHRAM

BİN GECENİN GÜRÜLTÜSÜ İÇİNDEN

Senin adın yağmur,
akışın yoncalarda durulur.
Senin adın uçansu,
bakışın kayalara oyulur.
Senin adın dal,
yaz günlerin kiraz kiraz
güz günlerin yaprak yaprak soyulur.
Senin adın gül,
gülüşlerin goncalardan dürülür.
Senin adın sis,
uykuların rüzgârlardan duyulur.
Senin adın ay,
anışların gecelere ayılır.
Senin adın telaş
merak
haz,
yanışların perçemlere
gamzelere
boyunlara yayılır.
Senin adın özlem
tutku
hız,
sevinçlerin ateşlerden sağılır.
Gün gün teninde sızılanıp bin kere doğdu güneş
yıl yıl bin gecenin yıldızı sardı göğü
yaralı aşklar gibi
yuvasız kuşlar gibi
köksüz ağaçlar gibi
balına kavuşamadın.
Senin adın ayrılık,
bir buna alışamadın.

983,Paris

NOTLAR

1) Pierre Renourin, *Birinci Dünya Savaşı, 1914-1918*, (Türkçesi: Adnan Cemgil) Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982, üçüncü basım s.18
2) V.İ.Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, (Türkçesi: Cemal Süreya) Sol yayınları, Ankara, 1978, altıncı basım, s. 108.
3) Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi:* Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 1983, üçüncü basım C.7, s. 185.
4) Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, C. 8, s.170-171
5) *Anadolu'nun Taksim Planı*, Adamof'un başkanlığında Rus Dışişleri Bakanlığının gizli belgeleri inceleme kurulu, (Türkçesi: Kurmay Yarbay Babaeskili Hüseyin Rahmi) S.S.C.B. Dışişleri Halk Komiserliği yayınlarından. Türkiye'de yayınlayan Belge Yayınları İstanbul 1972, s. 63.
6) Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, ikinci basım, s. 248
7) Pierre Renourin, *a.g.e.* s. 164.
8) *Anadolu'nun Taksim Planı*, s. 93
9) Cemal Paşa'nın Hatıratı s. 90-91-92 (Aktaran: Hasan *Amca), Doğmayan Hürriyet*, İstanbul, 1958, s.129.
10) Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *SÖYLEV*, (Basıma hazırlayan: Hıfzı Veldet Velidedeoğlu) Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.19

SALT II artık yok...

Silahlanma Yarışının Getirdiği, Götürdüğü...

Haziran ayı başında tüm insanlığı yakından ilgilendiren bir karar ABD yönetimi tarafından tek taraflı olarak alındı. Karara göre ABD stratejik silahları sınırlandıran SALT-II anlaşmasını yıl sonundan itibaren yok sayıyordu ve bu karar Kanada'da, Halifax'da toplanan NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda bile soğuk duş etkisi yaptı.

SALT-II Anlaşması 1979 yılında Brejnev ile Carter tarafından imzalanmıştı. Kıtalararası füzelere ve bu füzelere takılabilecek başlık sayılarına kısıtlama getiren anlaşma, ABD Kongresi'nce onaylanmamasına rağmen, hükümlerine uyulan bir belge niteliğindeydi.

Uluslararası yumuşamayı yok etmeyi, sömürülen ülkeler üzerindeki baskısını artırmayı, Sovyetler Birliği'ni silah yarışına sokarak ekonomik gelişmesinde gedikler açmayı ve silah dengesini kendi lehinde değiştirerek uluslararası arenada onu etkisizleştirmeyi hesaplayan ABD'nin saldırgan çevreleri, Reagan'ın başkan seçilmesiyle politikalarını hayata geçirme şansını yakalamışlardı. Nitekim ABD Kongresi eski başkanları Carter'ın imzaladığı SALT-II'yi onaylamayı reddetmişti.

Reagan başkanlık süresinin ilk dört yılında açık ve net bir şekilde saldırgan bir politika izlemiş, silahlanma harcamalarını muazzam boyutlara çıkarmış ve müttefiklerini de peşinden sürüklemeyi bilmişti. (Ülkemizde barışçıların ezilmeye çalışılması da aynı döneme rastlar). Başkanlık seçimlerinin yaklaşması üzerine Reagan barışçı bir görünüm vermeye çalışmış ve Sovyetler Birliği Komünist Partisi MK Genel Sekreteri Gorbaçov ile buluşmaya hazır olduğunu ileri sürmüştü. Cenevre'de yapılan görüşme somut sonuçlar getirmemiş ve seçimleri atlatan Reagan tekrar gerçek yüzünü göstermekte gecikmemişti.

İşte geçtiğimiz ay başında alınan karar Reagan yönetiminin bu gerçek yüzünün yeni bir "eseri"dir. ABD yönetimi, yeni hizmete sokulacak olan Trident denizaltısının, taşıdığı füzeler nedeniyle SALT-II anlaşması sınırlarını delmemesi için, hizmette bulunan yirmi yıllık iki Poseidon denizaltısını devre dışı bırakacağını açıkladı, ancak B-52 bombardıman uçaklarına Cruise füzeleri yerleştireceğini ilan ederek bir eliyle yaptığını diğer eliyle bozdu. Kısa menzilli Cruise füzelerinin uzun menzilli bombardıman uçaklarına yerleştirilmesi bu füzeleri stratejik füzeler konumuna yükseltiyor ve SALT-II'nin sınırlarının aşılmasına neden oluyor. Nitekim ABD yönetimi yıl sonundan itibaren kendini SALT-II ile bağlı saymayacağını ilan etti.

Karar tüm dünyada, ABD müttefiki ülkelerin hükümetleri dahil, tepkiyle karşılandı. Ama ABD yönetimi, dünya kamuoyunun tepkilerini hiçe saymaya ve bildiğini okumaya alışkındı. Uluslararası yumuşamaya son ve öldürücü bir darbe indiren ABD egemen çevrelerinin amaçları belliydi. Bu amaçların temelinde ABD silah tekellerine muazzam kârlar sağlamak da var kuşkusuz. Silahsızlanmaya yönelik herhangi bir anlaşmayla kendini bağlamak istemeyen ve bu yoldaki önerileri de artık kolay kolay kabul etmeyecek olan ABD, korkunç bir silahlanma yarışını başlatacak. Oysa silahlanma yarışı günümüzün en tehlikeli gerçeklerinden biridir. Güvenliği azaltmakla ve yeni bir savaş, bir nükleer felaket tehlikesini artırmakla kalmaz, barış zamanında da sosyal hayatın çok çeşitli alanlarını olumsuz yönde etkiler. Sık sık tekrar edilen bir "sosyal mitos" vardır: Askeri harcamalar yeni iş alanları yaratır, derler. Bu mitosun kökleri 1930'larda Almanya'nın dev yeniden silahlanma programı ve 1941'de Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri mobilizasyonuna uzanır. Her iki durumda da toplumun militarizasyonunun ekonomik gerilemenin tek çaresi olduğu ileri sürülür. Daha genel bir seviyede ise silah sanayiinin ulusal ekonomiye pozitif bir etkisi olduğu iddia edilir ve bunun nedeni olarak da son derece gelişmiş bir sektör olan askeri üretimin diğer üretimleri canlandırdığı belirtilir. Genel ekonomik çöküntü ve özellikle kriz

durumlarında (1980-1982 gibi) işçilerin sosyal-ekonomik durumundaki ani kötüleşmenin ortasında bazı silah tekellerinin görece istikrarlı refahı, bu hayali güçlendirir.

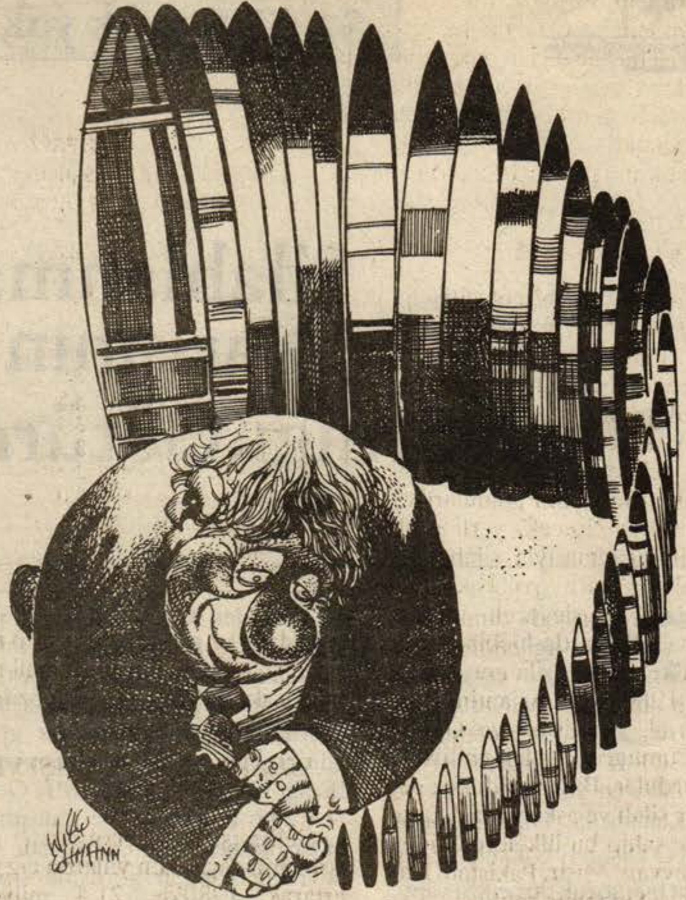
İşsizlik, ekonomik gerileme, yoksulluk ve savaş tehdidi, modern toplumların duyduğu güvensizliğin başlıca nedenlerinden bazılarıdır. Böylesi bir durumda silahlanma harcamaları karşısında silahların azaltılması sorunu asla ikincil bir olay değildir.

Silahlanma yarışının gerçek sonuçlarının objektif analizi şu anda son derece önemlidir; çünkü silahlanma yarışının uzaya da taşmasıyla insanlık yeni bir askeri harcama sarmalı tehlikesiyle karşı karşıya gelmiştir. Yarının ekonomik umutları, silahsızlanma alanında adımlar atılmasıyla sıkı sıkıya ilintilidir.

Birleşmiş Milletler'e göre, savaş sonrası dönemde, silahlanma yarışıyla ilgili direkt harcamalar bile insanlığa 12 trilyon dolar (1979 kurlarına göre) kaybettirdi. Bu rakam, tam 70 milyon insanın hayatına malolan son iki dünya savaşında, tüm ülkelerin harcadığından neredeyse üç kat fazladır. 1985'te dünyada askeri ihtiyaçlar için 800 milyar dolar harcandı. Bu demektir ki günde 2.200 milyon dolar, saatte 90 milyon dolar, ve dakikada **1.5 milyon dolar** askeri amaçlar için harcanıyor.

Silahlanma harcamalarının artış oranı da hızla büyüme eğilimi gösteriyor. 1970'lerde askeri harcamalar dünyadaki üretim hacmi ile aynı hızda artarken (yılda yaklaşık yüzde 2) 1980'lerin ortalarında askeri harcamalardaki büyüme, dünya üretimindeki büyümeyi yüzde 50-100 oranında aştı. Ve bu yüzden de çoğu ülkelerin gayrisafi milli hasılalarındaki askeri harcamalar payı yükseliyor. Askeri harcamalardaki büyüme hızı bugünkü seviyesinde istikrar kazansa bile, 1990'a kadar toplam yıllık harcama 1.5 trilyon doları aşmış olacak ve bundan sonraki iki on yılda da, çok dikkatli tahminlere göre, 15 trilyon dolara varacak.

Tabii ABD'nin SALT II'ye uymama kararı gibi, uluslararası durumdaki kötülemeler bu tahminlerin aşılmasına neden olacak.

*Willy Lohmann, **Ego**, Hollanda*

SAVAŞ İÇİN ÇALIŞIYORLAR

Birleşmiş Milletler verilerine göre, 2. Dünya Savaşı sonrasında askeri ihtiyaçlar için harcanan insangücü, maddi ve doğal kaynaklar, ihtiyaç çeşidine göre dört kattan 10 kata kadar attı. Maliyet açısından, askeri üretim hacmi dünya gayrisafi üretim hacminin yaklaşık yüzde 6'sını oluşturuyor. Askeri sektör yatırımları, toplam dünya sermaye yatırımlarının yüzde 25'ine eşit. Bilimsel araştırma ve geliştirme harcamalarının yüzde 40'ı askeri nitelikli araştırmalara ayrılıyor. Dünyada 30-100 milyon kişi doğrudan ya da dolaylı olarak savaş için çalışıyor. Nadir bulunan hammaddeler askeri alanlarda tüketiliyor.

Günümüzde silahlanma yarışının tipik bir özelliği gittikçe daha çok ülkeye yayılması. Özellikle genç, yeni bağımsızlığını kazanmış Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin yarışa katılması bu bölgelerdeki iktisadi, sosyal ve siyasi istikrarı tehlikeye sokuyor. Üçüncü Dünya ülkelerinin sayısız sosyal ve ekonomik sorunlarının aciliyeti düşünülürse, askeri harcamaların bu ülkelere neler kaybettirdiğinin önemi daha iyi anlaşılıyor.

Örneğin, toplam yıllık dünya silahlanma harcamaları, tüm dünyada kişi başına 190 dolar olduğu şu anda, gelişmekte olan ülkelerde 800 milyondan fazla insan yılda 150 dolardan da az yıllık bir gelirle ailelerini beslemeye ve giydirmeye çalışıyorlar. Üstelik bu ülkeler, 1972-1984 yılları arasında askeri harcamalarını 33 milyar dolardan 94.3 milyar dolara, yani üç katına çıkardılar. Böylece dünya askeri harcamalarındaki payları yüzde 7.9 dan yüzde 14.6'ya çıktı. Dolayısıyla şu anda 20 milyon kişi Üçüncü Dünya ülkelerinin silahlı

kuvvetleri için çalışıyor. Bir askerin bakımı için harcanan para, eğitim için kişi başına düşen harcamanın 300 katı, sağlık için kişi başına düşen harcamanın 1000 katı, bilim için harcananın 4000 katı, ve ortalama kişi başına gelirin 10 katıdır.

SOSYAL 'SIÇRAMA' GERÇEKLEŞMİYOR

Gelişmekte olan birçok ülkede, yerli silah ve askeri araç-gereç üretiminin, sanayiinin geliştirilmesine, ulusal ekonominin gelişmesine katkıda bulunacağına inanılıyordu. Özellikle elektronik ve iletişim araçları teknolojisinin gelişeceği öngörülüyordu. Bilim adamları ve mühendisler yetişecek, yerli silah sanayiinin kurulmasıyla, silah ithalatına daha az para ayrılacak, ayrıca istihdam genişleyecek, ihracat artacaktı. 1960'larda hiçbir az gelişmiş ülke kendi silahını üretemezken 1980'lerde Arjantin, Brezilya, İsrail, Hindistan ve Güney Afrika Cumhuriyeti silah endüstrilerini kurdular. Bugün oldukça gelişmiş bir silah ve askeri araç-gereç sanayiine sahip bu ülkelere Güney Kore, Tayvan, Mısır, Pakistan, Endonezya ve Singapur katıldı.

Ancak, silah sanayiindeki gelişmenin bu ülkelerin ekonomilerine olumlu bir katkısı olmadı. Beklenen teknolojik «sıçrama» gerçekleşmedi. Silah üretimi, sivil alanlardaki gelişmeye, dış pazarlarda durumlarının güçlenmesine yol açmadı. Genel teknik seviyeleri de artmadı. Silah endüstrisi için yetiştirilen teknik kadrolar ise gelişmiş ülkelere yönelen «beyin göçü»ne katıldılar.

Eğer gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki kişi başına düşen milli gelirdeki var olan uçurum (şu anda 13'e 2) yüzyılın sonuna doğru hiç olmazsa yarı yarıya kapatılmak isteniyorsa, az gelişmiş ülkelerde yatırım hacminin gayri safi milli hasılanın yüzde 30-40'ı kadar artırılması gerekiyor. Askeri harcamaların büyük ölçüde azaltılması, ülke içinde bir potansiyel para kaynağıdır. Fakat bu bile yetersizdir. Tüm insanlığın kaynaklarının harekete geçirilmesi gerekmektedir.

Özetlemek gerekirse, silahlanma yarışı, az gelişmiş ülkelerin karşı karşıya oldukları en önemli sosyal ve iktisadi sorunların çözümünü büyük ölçüde engelliyor.

TABLO

ASKERİ HARCAMALAR VE İŞSİZLİK
(Gayrisafi Milli Hasılanın Yüzdesi Olarak Askeri Harcamalar ve Toplam İş Gücü Yüzdesi Olarak İşsizlik Oranı)

Ülke	Askeri harcama 1970 -79		İşsizlik 1970		İşsizlik 1982	
	%	Sıra	%	Sıra	%	Sıra
ABD	5.9	1	4.8	3	9.5	3
Britanya	5.0	2	2.2	5	12.25	1
Fransa	3.9	3	2.4	4	8.5	5
İsveç	3.5	4	1.5	6	3.7	7
Federal Almanya	3.4	5	0.6	9	7.0	6
Hollanda	3.3	6	1.2	7		
İtalya	2.6	7	5.4	2	9.25	4
Kanada	2.0	8	5.6	1	11.00	2
İsviçre	2.1	9	0	10	0.5	9
Japonya	0.9	10	1.1	8	2.25	9

SİLAHLANMA YARIŞI VE İŞSİZLİK

Gelişmiş pazar ekonomilerinde işsizlerin sayısı son yıllarda çığ gibi artarak 1980'de 21.4 milyona ulaştı. Aynı yıl, kapitalist ülkelerde 30 milyon işsiz olduğu tahmin ediliyor. Az gelişmiş ülkelere ait sağlıklı bir istatistik yok, ancak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tahminlerine göre bu ülkelerde 500 milyon kişi, ya da çalışma yaşındaki aktif nüfusun neredeyse yarısı, işsiz ya da gizli işsiz.

Ve, tablo'da da görüldüğü gibi silahlanma harcamaları en yüksek olan ülkeler işsizlik oranında da ön sıraları paylaşıyorlar.

İnanılanın tersine, askeri yatırımlar işsizlik oranını azaltmıyor. Bunun nedenlerinden biri de silah ve askeri araç-gereç sanayiinin genellikle sermaye-yoğun olması ve giderek bu yoğunluğun daha da artmasıdır. Ortalama olarak endüstrileri gelişmiş ülkelerde, son yirmi yıl içinde, savaş üretimine yatırılan her milyar doların «yarattığı» iş sayısı 2-2.5 kere **azaldı.** Dolayısıyla 1979-1981 arasında bu durum 2.5 milyon kişinin işsiz kalmasına yol açtı. Uzmanların tahminlerine göre her yıl gelişmiş kapitalist ülkelerde aşağı yukarı 10 milyon kişi, sivil üretimin militarizasyonu yüzünden iş bulamıyor.

SİLAHLANMA YARIŞI VE YAŞAM STANDARTLARI

Birleşmiş Milletler'in «Silahlanma Yarışı ve Askeri Harcamaların Ekonomik ve Sosyal Sonuçları» adlı raporunda şöyle deniyor: «Önemli askeri harcamaların uzun bir süre boyunca devam ettirilmesinin şu andaki enflasyona ve yüksek işsizlik oranına yol açtığına kuşku yoktur. Dünya askeri harcamalarında yapılacak azaltmalar enflasyona gem vurulmasına yardım edecektir.»

Silahlanma yarışının insanların yaşam standartlarını nasıl etkilediğinin bir örneği sosyal harcamaların seviyesidir. 1970'lerin ortası ve sonlarına doğru çeşitli ülkelerde devletin sosyal harcamaları artmıştı. Bunun bir nedeni dünya işçi hareketinin yüzyıldan fazla süren mücadelesiyse, diğer bir sebebi de kaliteli insan gücüne duyulan ihtiyaçtı. Oysa günümüzde özellikle ABD silahlanma harcamalarını artırırken sosyal ihtiyaçlar için yaptığı harcamaları azaltıyor. Nitekim NATO başkomutanı General Rogers 1980'de, Atlantik İttifakı'na bağlı ülkelerin tek tek sosyal ve iktisadi sorunları ne olursa olsun, askeri bütçenin büyümesinin garanti edilmesini is-

temişti. Reagan da bu yolu izledi. İlk başkanlık döneminde ABD hükümet harcamalarındaki askeri sektör dışı kalemleri 90 milyar dolar azalttı. Çok önemli 20 federal yardım programında kesintiler yapıldı. Ve bu azalış devam ediyor. Silahlanma yarışı dolayısıyla ortaya çıkan bütçe açıklarını kapatmak amacıyla yapılan planlar, kamu sektöründe çalışanların maaşlarını ve emeklilik haklarını, çocuk yardımlarını, tıbbi yardım programını, yiyecek, eğitim, ulaşım, konut vs. üzerindeki sübvansiyonu etkileyecek ve bu harcamaların kısıtlanmasıyla 100 milyar dolar sağlanacak. Aşağı yukarı aynı anda da Pentagon'un harcamaları 100 milyar dolar artacak!

Federal Alman hükümeti de 1981'de askeri harcamalarını 39.4 milyar marktan 42.1 milyar marka çıkartabilmek için bazı kısıtlamalar yapmak zorunda kaldı: Mesleki eğitimden 350 milyon mark, eğitim ve bilimden 145 milyon mark, kadın ve gençlik için harcamalardan 44.7 milyon mark, tarımsal yapının ve kıyıların korunmasından 55 milyon mark, çevre korunmasından 22 milyon mark, «tasarruf» edildi.

Bu rakamlar sadece birkaç örnek. Ayrıntılara inildiğinde artan askeri harcamaların bu yöntemlerle finanse edilmesinin en çok işsizleri, emeklileri, hastaları ve sosyal yardım alması gerekenleri etkilediği anlaşılır.

Yine bir örnek olarak İngiltere'de Muhafazakar Hükümet'in silahlanma harcamaları 1981-1985 arasında yüzde 37.3 arttı. Bu harcamaları karşılayabilmek için 11 milyon kişiyi kapsayan devlet emeklilik garantilerinde, 15 milyon aileyi içeren konut yardımlarında ve 25 yaşından küçükleri kapsayan işsizlik yardımlarında büyük azalmalar öngörülüyor.

Unutulmaması gereken çok önemli bir rakam da çeşitli ülkelerde «resmi yoksulluk çizgisi»nin altında yaşayanlar. ABD'de bu rakam 1978 ile 1984 arasında 10 milyon arttı ve şu anda bu çizginin altında 35 milyon ABD vatandaşı yaşamaya çabalıyor. İngiltere'de bu rakam 15 milyon kişi, Federal Almanya'da ise 6 milyon kişi.

SİLAH SEKTÖRÜNDE KÂR

Barış ve Silahsızlanma için Uluslararası Sendikalar Komitesi'nin çalışmalarında belirttiği çok bilinen bir gerçek var: Askeri harcamaların artışı sadece «milli güvenlik» endişelerinden kaynaklanmıyor; silahlanma sanayiindeki «en büyük kâr» arzusunun bu artışta çok önemli payı var.

Askeri ürünlerin fiyatları çok yüksektir. Örneği International Herald Tribune gazetesinde ünlü A. Schlesinger veriyor: General Dynamics firmasının 7417 dolara sattığı bir silah parçası bir dükkanda 3 sente satın alınabiliyor. McDonnell-Douglas'ın 2043 dolara sattığı parçaların fiyatı normal firmalarda 13 sent, her yerde 22 sente satılan sandalye ayakları için plastik kaplamalar bir büyük silah firması olan Pratt and Whitney'de 1118 dolar!

Silah endüstrisinde öylesine bir tekelleşme var ki ve bu muazzam silah tekellerinin çıkarları bazı hükümet çevrelerinin çıkarlarıyla öylesine iç içe geçmiş ki bu kârlara bir dur diyebilmek hükümetlerin ellerinde değil. ABD resmi istatistiklerine göre silah üreten şirketlerin kârları ortalama ABD firmalarından üç kat daha fazla. ABD Senato Komisyonu'nun araştırmalarına göre 169 askeri ve endüstriyel korporasyonun 94'ü yüzde 50 kâr ediyor, 49'u yüzde yüzün üstünde, 22'si yüzde 200, 3'ü hemen hemen yüzde 500 ve 1'i neredeyse yüzde 2000 net kâr elde ediyor.

SİVİL ALANLARA TEKNOLOJİ TRANSFERİ

Askeri harcamaları savunanların bir iddiası da askeri alandan sivil endüstriye teknoloji transferi yapıldığıdır. Oysa ABD Ticaret Bakanlığı'nın tahminlerine göre, teknik ve teknolojik buluşların yalnızca yüzde 5'i savaş endüstrisinden sivil alanlara transfer edilebilmekte. İlke olarak askeri alandan sivil alana transfer edilebilir teknoloji genellikle ticari açıdan olumsuz neticeler yaratıyor. Zira silahlanma sanayiinin amacı sivil alan için ekonomik olabilecek yöntemlerle imalat yapmak değildir. Örneğin ABD'de askeri amaçlar için geliştirilen son elektronik modeller yüksek çalışma hızları ve büyük güçlerinin yanında bir dezavantaj taşımaktadırlar: Çok pahalıdırlar. Dolayısıyla ABD'de kullanılan sivil bilgisayarlar Japon teknolojisiyle üretiliyor.

ABD Ekonomik Öncelikler Konseyi'ne göre «Yıldız Savaşları» çerçevesinde yürütülecek tüm araştırmaların yüzde 90'ı, genel olarak teknolojinin geliştirilmesi için değil, özel amaçlı askeri teknolojinin yaratılması için yapılacaktır. Ayrıca, geri kalan yüzde 10'luk araştırma sonuçlarının genel kullanım için uygulanabilmesi de «gizlilik» rejimi içinde değerlendirilemeyecektir. Ayrıca ABD'li astronom C.Sagan'a göre, «Yıldız Savaşları» için ayrılan 1 trilyon dolar ile insanlık için çok daha önemli birçok araştırmalar yapılabilir: 1 trilyon dolara Merih'e insanlı uzay gemileri gönderilebilir; Ay'da daimi insanlı bir laboratuvar kurulabilir; Dünya yörüngesinde devamlı bir laboratuvar kurulabilir; Güneş'i incelemek üzere insanlı uzay gemileri fırlatılabilir; geri kalan 100 milyar dolarla da sosyal programlar uygulanabilir.

Ne var ki, silahlanma yarışının getirdiği ekonomik ve sosyal yük, Başkan Reagan ve çevresindeki «Şahinler»in umurunda değil. Onlar kapitalizmin kurallarının parçasıdırlar ve bu kuralların sadece kendi çıkarları doğrultusunda işlemesi için ellerinden geleni ardlarına koymayacaklardır. SALT-II'yi rahat rahat buruşturup çöp tenekesine attıktan sonra daha çok, daha mükemmel, daha öldürücü, yok edici silahların üretilmesi için, tüm bilinen gerçekleri bir kenara itip yarışa hız vereceklerdir.

Ancak bilinen gerçeklerin tekrarında bazen yarar vardır.□

Kaynaklar:

- ***A Study on the Social and Economic Aspects of the Arms Race, Disarmement and Conversion,*** **International Trade Union Committee for Peace and Disarmement, 1986.**
- ***Newsweek,*** **9 Haziran 1986**
- ***Time,*** **9 Haziran 1986**
- ***Cumhuriyet,*** **1-2-3 Haziran 1986**

Silahlanma ve Türkiye (I)

Celal A.Kanat

İçinde bulunduğumuz yılın barış yılı olması, emperyalizmin militarist özelliklerinde bir değişiklik olduğu anlamına gelmiyor. Hatta, tam tersine, bu özellik daha açık, daha belirgin bir yoğunlaşma olduğunu gösteriyor ve bu bağlamda, militarizme ve silahlanmaya karşı savaşımı daha zorunlu kılan bir ortam doğuyor. Böyle bir savaşımın potansiyel bağlaşıkları son derece geniş bir yelpazeye yayılmaktadır: Liberallerden çevre korumacılarına ileri görüşlü devlet ve siyaset adamlarından sosyalistlere, sosyal-demokratlara dek, çeşitli politik ve ideolojik görüşlere bağlı insanlar silahlanma yarışının ve militarizasyonun ardındaki tehlikeyi görüyorlar ve giderek daha fazla, güçlerini birleştirmek gereğini duyuyorlar.

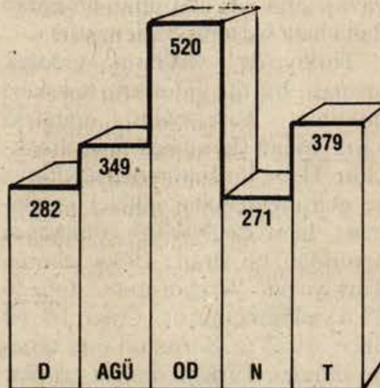
Ne ki, uluslararası emperyalizm de boş durmuyor: Silahlanıyor, silahlanma yarışını tırmandırıyor ve kendisine bağlı gördüğü az gelişmiş ülkeleri de belli ölçülerde silahlandırıyor. Bu silahlanmanın başlıca üç boyut içerdiği günümüzde giderek daha açık bir nitelik almaktadır.

Birinci olarak, emperyalizme bağımlı olan ülkeler, zamanla daha da artan bir tempo içinde, Pentagon'un savaş planlarında yer almakta ve bu yer alış, söz konusu ülkelerin geleceğini ciddi olarak tehdit eden öğeler içermektedir. Savaş planlarında etkin bir rol oynaması kaçınılmaz olan askersel üsler, nükleer depolar, özel casusluk ve sabotaj tesisleri, röle istasyonları, askersel havaalanları ve benzeri «altyapı» öğeleri bunların başlıcalarıdır. Ve olası bir savaşta, en başta tahrip edilmesi kaçınılmaz olan öğeler de bunlardır.

İkinci olarak, emperyalizmin güdümündeki silahlanma etkinlikleri, kaçınılmazlıkla, kapitalist yönelimli az ve orta düzeyde gelişmiş ülkelerin toplumsal ve politik yaşamında ordunun rolünün artmasını da getiriyor. Ordu yönetimi, generaller politik ve ekonomik süreçlere daha doğrudan müdahale olanakları kazanıyorlar. Toplumda demokratik bilinç zayıflatılıyor. Askersel sanayi kompleksleri ortaya çıkarak güçleniyor. Çoğu kez tekelci çevrelerle kaynaşan ordu üst yönetimi toplumsal olaylara «kestirme» çözümler dayatmaya çabalıyor ve bunun için de, zaman zaman, provokatif gerekçe-senaryoları tezgâhlıyor.

Geri kalmış ülkelerin silahlanmasının üçüncü boyutu, ordunun artan rolünün dış politikada ve ekonomik ilişkilerde de ağırlığını duyurmaya başlamasıdır. Emperyalizmin bölgesel ve global çıkarları doğrultusunda ve onun «dünya jandarmalığı» görevine koşut olarak, «bölgesel jandarmalık» görevini üstlenme eğilimleri boy veriyor. Yerel savaşları ve çatışmaları kızıştırmak, gerginliği canlı tutmak, sorunları askersel tehdit ya da yöntemlerle «çözmek» tercih ediliyor. Bu türden eğilimlerin, geri kalmış bağımlı ülkeler yönetimleri açısından da belirli yararları olduğu ortadadır: Bunlar, bir yandan, toplumun denetimini görece kolaylaştırırken, öte yandan da, dikkatlerin «dış» sorunlara kaydırılmasını sağlıyorlar. Ek olarak, bağımlı yönetimin emperyalist merkezlerle daha «işlevsel» ve psikolojik bir bütünlük içine girmesine yardımcı olarak, kendileri için bir «alternatifsizlik» görünümü oluşturuyorlar.

1973'e göre 1983 yılı Askersel Harcamalar (AH) Endeksi 1973 = 100

SİLAHLANMA HARCAMALARI

Bu bölümde ele alınacak olan sorun, 1973-83 döneminde dünya

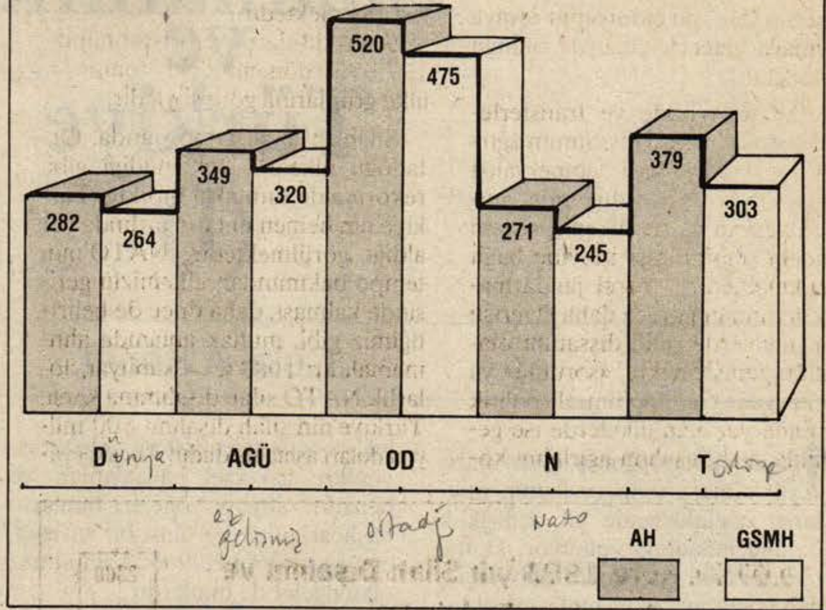
çapında, gelişmekte olan ülkeler(*) arasında, bir bütün olarak NATO çerçevesinde ve Ortadoğu bölgesindeki silahlanma temposunun karşılaştırılması ve bu karşılaştırmanın sonuçlarıyla, yine aynı dönemde, Türkiye'nin silahlanma temposunun yan yana getirilmesidir.(**)

Emperyalizm, silahlanma harcamalarının giderek daha fazla bir bölümünü gelişmekte olan ülkelerin sırtına yıkma eğilimindedir. NATO harcamaları 1973-83 döneminde 2.7 katına çıktığı halde, gelişmekte olan ülkeler düzeyinde bunlar 3.5, özel olarak Ortadoğu ülkeleri açısından ise 5.2 katına fırlamıştır. Bu sonuç, Ortadoğu savaşının tırmandırılmasından çıkarı olanları da net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin bu bakımdan konumu oldukça ilginçtir: Yıllardır sıcak savaşın sürdüğü Ortadoğu bölgesi dışında, ülkemiz, hem dünya ve NATO ortalamasını, hem de bir bütün olarak gelişmekte olan ülkeler ortalamasını geride bırakmış ve askersel harcamalarını 3.8 misli artırmıştır.

Askersel harcamaların NATO kampında, bu on yıllık dönemde yalnızca 2.7 kat arttığını, oysa gelişmekte olan ülkelerde 3.5 katına çıktığını söylerken, kuşkusuz, tempolardan söz etmekteyiz. Yoksa, NATO'nun gelişmekte olan ülkelerden çok daha az bir kaynağı silahlanmaya ayırdığını düşünmek olanaksızdır: Gerçekten de, NATO, sözgelimi 1983 yılında 325 milyar doları bu alana ayırdığı halde, gelişmekte olan ülkeler 169 milyarı silahlanmaya yatırmışlardır. Türkiye'nin 1983'te askersel harcaması ise 2.8 milyar dolardır.

(*) Toplam 145 ülkenin 117'si bu kategoriye girmektedir. Yine bu 117 ülke içinde, dünya sosyalist sistemine dahil 10 ülkenin de bulunduğu belirtilmelidir. Bu ülkeler şunlardır: Bulgaristan, Arnavutluk, Çin Halk Cumhuriyeti, Küba, Kamboçya, Laos, Moğolistan, Kore Halk Cumhuriyeti, Vietnam ve Yugoslavya.

(**) Aksi belirtilmedikçe, metinde kullanılan tablolardaki rakamlar cari fiyatlarla dolar üzerindendir. Table ve grafiklerde kullanılan kısaltmalar: *D* – Dünya, *AGÜ* – Az Gelişmiş Ülkeler, *OD* – Ortadoğu, *N* – NATO, *T* – Türkiye.

Durumun daha yakından incelenmesi, askersel harcamaların gün geçtikçe ulusal gelirin daha büyük bir bölümünü silip süpürdüğünü gösteriyor.

Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde, özel olarak da Ortadoğu ülkelerinde ve Türkiye'de GSMH artış temposu, AH artış temposunun oldukça altındadır. NATO için de durum böyledir. Bu görünüm, emperyalist kampta ve ona bağımlı geri ülkelerde silahlanmaya ayrılan paraların, yoksullaşmaya ve gelir adaletsizliğine yaptığı katkıyı ortaya koymaktadır. Yazık ki, bu açıdan ülkemizin durumu daha da kötüdür: Türkiye, GSMH açısından bu tür ülkelerden daha yavaş, ama AH açısından onlardan daha hızlı bir tempo izlemiştir.

Türkiye'de AH'ların giderek artması, bu tür giderlerin merkezi hükümet harcamaları içindeki ağırlığından da açıkça anlaşılmaktadır. Hem, bir bütün olarak dünya ve gelişmekte olan ülkeler ortalaması, hem de NATO ortalaması açısından bu oran, 1983 yılında, Türkiye'nin «rekoruna» (yüzde 21.4) ulaşamamıştır. Oysa 10 yıl önce 1973'te durumun tam tersine olduğu, Türkiye'nin bu gruplar karşısında en geride bulunduğu gözlenmektedir.

Olayın bir başka yanı da, kalabalık orduların beslenmesi ve idamesinin, gittikçe daha yoğun olarak, gelişmekte olan ülkelere devredilmesidir.

1973'e göre 1983 yılı Silahlı Kuvvetler Sayısındaki Büyüme

D	AGÜ	OD	N	T
100	100	100	100	100
111	116	165	100	146

SİLAH TRANSFERLERİ VE DIŞ TİCARET

Bilindiği gibi, uluslararası ticarette, özellikle dünya kapitalist sistemi içinde silah ticareti önemli bir yer tutmaktadır. İllegal ve dolaylı

yollarla yapılan silah ticareti istatistik verilerde gözükmediğinden, silah ticaretinin tam boyutlarını ve yönelimlerini değerlendirmek zorlaşmaktadır. Ancak, eldeki yetersiz verilerin bile işin ciddiyetini ortaya koymaya yetecek düzeyde olduğu söylenebilir.

Silah ticaretinde ve transferlerinde dışalım ya da dışsatımın ağırlıklı bir yer tutması, emperyalist kamp söz konusu olduğunda, anılan ülkelerin ya da ülkenin sistem içindeki uluslararası işlevine bağlı gözükmektedir. «Yerel jandarmalık» açısından görece daha elverişli olan ülkelerde silah dışsatımı olanakları genişlemekte, «sorunlu» ya da kaygan bir toplumsal -politik zeminde yer alan ülkelerde ise genellikle silah dışalımı ağırlığını korumaktadır. Bununla birlikte, perspektiflerin böyle olması, genelde, gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen tümünün (silah ticaretinde) net dışalımcı olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Silah dışalımı ve dışsatımının, 1973-83 dönemindeki temposu, ülke gruplarına göre şöyledir:

Silah dışalımı temposunda, Ortadoğu ülkeleri, beklenildiği gibi, rekoru elde tutmakla birlikte, Türkiye'nin hemen onların ardında yer aldığı görülmektedir. NATO'nun tempo bakımından ülkemizin gerisinde kalması, daha önce de belirttiğimiz gibi, mutlak anlamda alınmamalıdır: 1983'te 4.8 milyar dolarlık NATO silah dışalımına karşı, Türkiye'nin silah dışalımı 600 milyon doları aşmamaktadır. Ancak, «yarışa» farklı noktalardan (1973 için, NATO 1.5 milyardan, Türkiye ise 160 milyondan) başladıkları için, bu devrede Türkiye'nin NATO ortalamasını aştığını söylemek olanağı vardır. Aynı şey, çok daha çarpıcı olmak kaydıyla, silah dışsatımı için de geçerlidir. 1973'de 10 milyon dolarlık silah satan Türkiye, 7.4 milyar dolarlık silah satan NATO'yu, 1983'te mutlak olarak olmasa bile (20 milyar dolara karşı, 230 milyon), tempo bakımından oldukça gerilerde bırakmayı başarmıştır. Türkiye'nin bu bakımdan gerilerde bıraktığı yalnızca NATO değil, tüm ülke gruplarıdır.

Silah ticaretinin, genel dış ticaret içindeki yerinin incelenmesi ise aşağıdaki sonuçları ortaya koymaktadır:

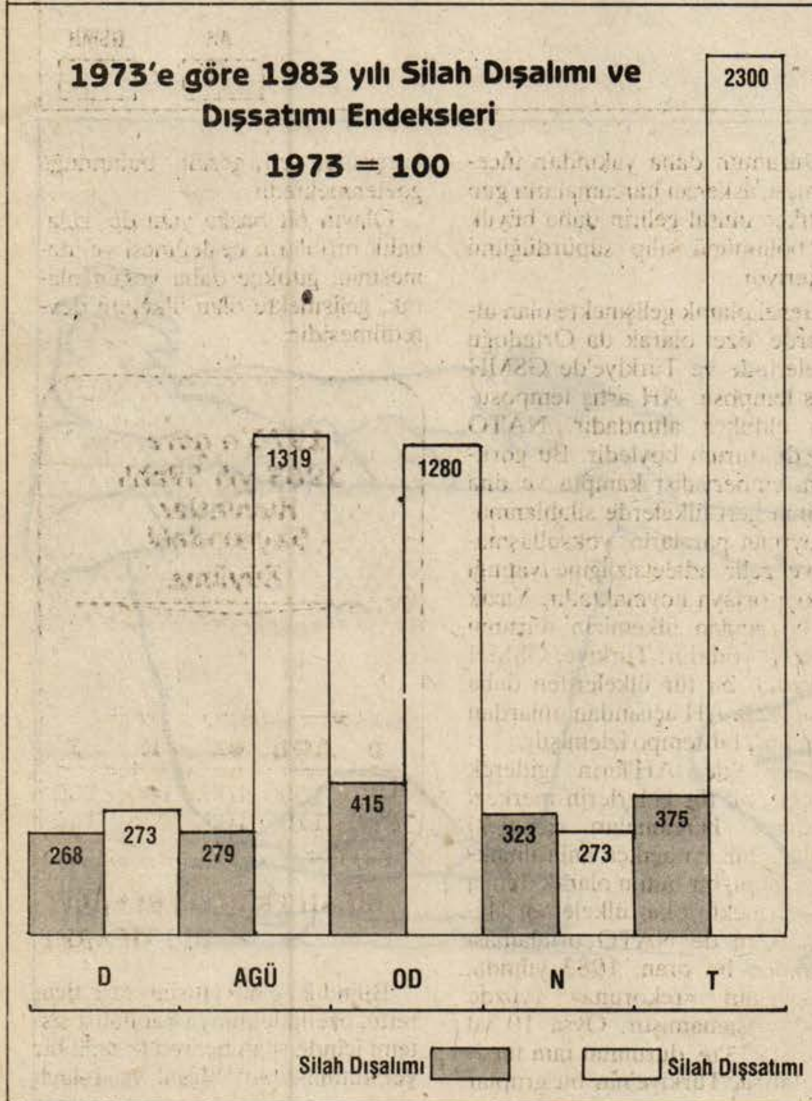
I) Bu on yılda, genel dünya ticaretinde, dışalımda ve dışsatımda genel mallar ticareti silah ticaretinden daha hızlı artmıştır. Bu, söz konusu dönemde dünya barış güçlerinin etkinliğini yansıttığı kadar, illegal ve dolaylı yollarla yürütülen silah ticaretinin boyutlarından da etkilenmiş bir saptama olabilir.

II) Gelişmekte olan ülkeler ticaretinde, dışalımda genel dışalım dışsatımda da silah dışsatımı daha hızlı gelişmiş gözükmektedir. Bu da, anılan ülkelerin, on yıl önce, görece çok düşük bir düzeyden silah dışsatımına başlamış olmalarının yanı sıra, bu ülkelerin kimilerinde, dışarıyla —emperyalist metropollerle— sıkı bağlantı içinde ve ona bağımlı olarak gelişen silah-montaj sanayilerinin ve görece daha gelişmiş kimilerinde de, askersel-sanayi kompleksinin ilk prototiplerinin ortaya çıkmasının gözlenmesiyle açıklanabilir.

III) Ortadoğu ülkelerinde dışalımda genel mallar dışalım temposu önde giderken, dışsatımda silah dışsatımı önde gitmiş ve daha keskin çizgilerle de olsa, gelişmekte olan ülkelerin genel eğilimine uygun bir gelişmenin gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

IV) NATO ülkeleri için, dışalımda genel mal ticaretinin temposu, dışsatımda ise, pek az bir farkla da olsa, silah dışsatım temposu dikkati çekmektedir.

v) Özel olarak Türkiye açısından yapılacak bir değerlendirme,

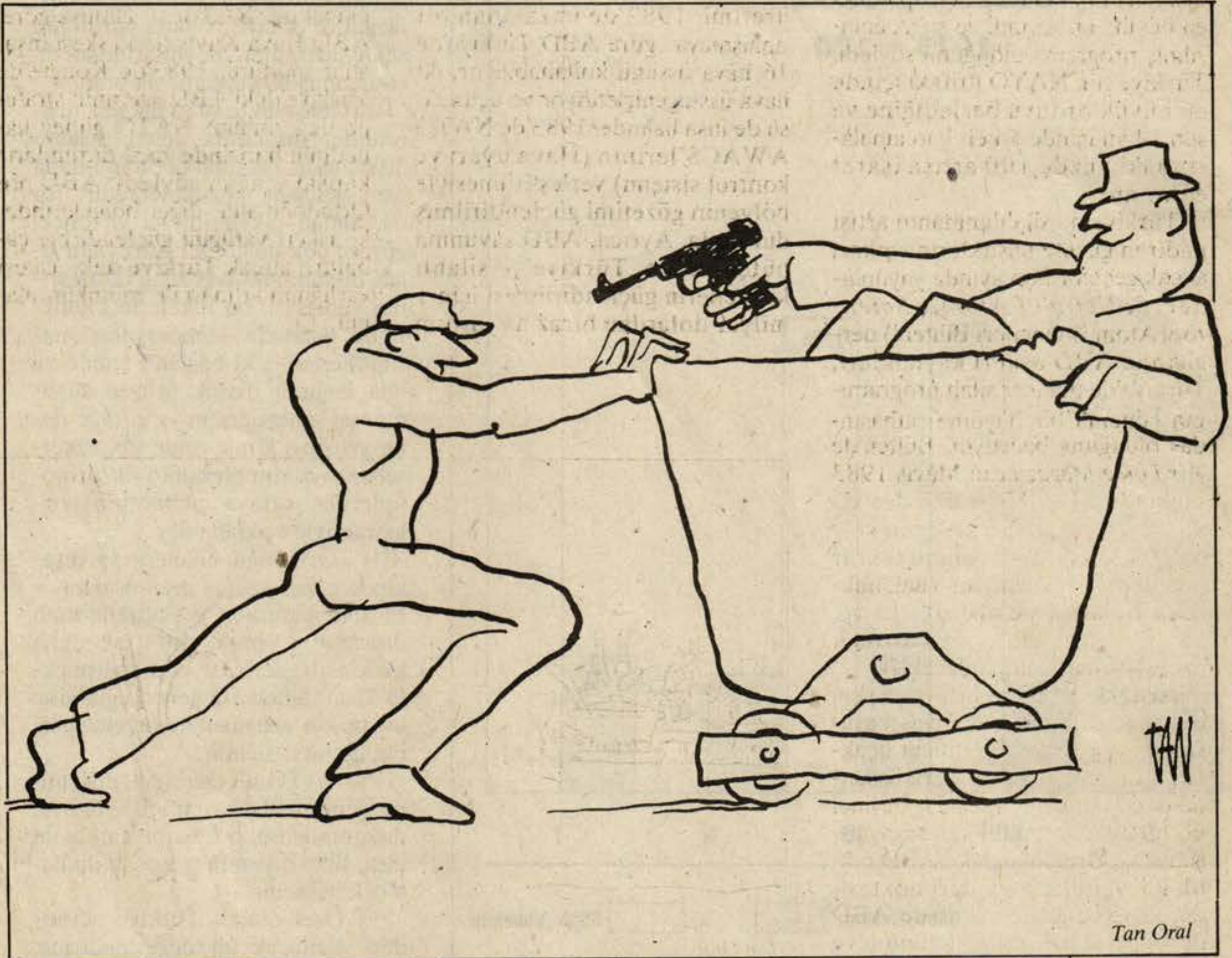
1973-83 döneminde, dışalımda genel dışalımın, dışsatımda ise silah dışsatımının daha hızlı gelişmiş olduğunu göstermektedir.

1983 yılı Toplam Dışalım ve Dışsatımda Silah Ticaretinin Payı (yüzde olarak)

DIŞSATIM					DIŞALIM				
D	AGÜ	OD	N	T	D	AGÜ	OD	N	T
2.0	5.7	12.2	0.5	6.4	2.1	0.8	0.3	2.3	4.0

Toplam dışalım ve dışsatımda silah dışalımı ve dışsatımının ağırlığının ülke gruplarına göre incelenmesi, Ortadoğu ülkelerinin ve hemen bunun ardından da Türkiye'nin dışalımında silah dışalımının görece ağırlıklı bir yer tuttuğunu; oysa genel dışsatım içinde silah dışsatımına göre Türkiye'nin bütün ülke gruplarını, bu arada NATO'yu da geride bıraktığını gösteriyor. Anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye, hem silah alımı, hem silah satımı açısından önemli işlevler taşımaktadır. Mayıs ayında yapılan bir açıklamaya göre, yalnızca son iki ay içinde MKE tarafından bağlantısı yapılan 30 milyon dolarlık silah satımı, esas olarak Latin Amerika'ya yöneliktir.

(Sürecek)

Tan Oral

Türkiye: Stratejik Merkez

*Helsinki'de yayımlanan **Peace Courier** dergisinin Nisan 1986 sayısındaki Türkiye üzerine yazıyı aynen sunuyoruz.*

ABD Savunma Bakanı'nın uluslararası güvenlikle ilgili yardımcısı Richard Perle'nin Amerikan dış politikasının en saldırgan yönleriyle ilgili olarak açıklamalar yapması her zaman beklenebilir. Nitekim kısa süre önce ABD'nin NATO müttefiki Türkiye'ye karşı olan tavrı üstüne gayet açıklayıcı bazı görüşler belirtti.

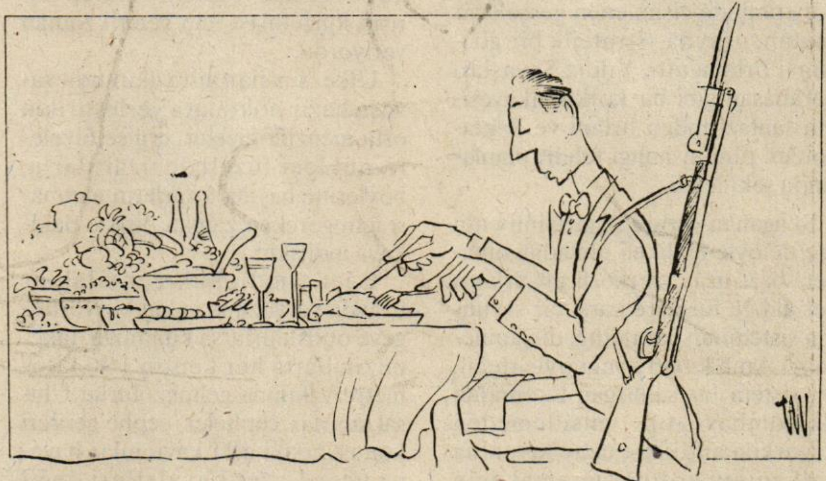
Bay Perle, ABD'nin bu ülke ile ilişkilerinin, «Güney Avrupa'daki en büyük, en verimli ve en az anlaşılmış program» olduğunu söyledi. Türkiye'nin NATO ittifakı içinde en büyük orduyu beslediğine ve son 14 yıl içinde askeri harcamalarındaki yüzde 100 artışa işaret ediyordu.

Türkiye'de silahlanmanın artışı nadiren gazete başlıklarına çıkar, ancak geçen Ekim ayında yayımlanan *Bulletin of Atomic Scientists*(Atom Bilimcileri Bülteni) dergisinde ABD askeri kaynakları, Türkiye'de nükleer silah programının «önemli bir büyüme safhasında» olduğunu belirtiyor. Bülten'de *Air Force Magazine*'in Mayıs 1983 sayısında çıkan bir makaleden de alıntı yapılarak Türkiye'nin «bir NATO alarm üssü rolünü tekrar üstleneceği» söyleniyor. Yani, nükleer bomba yüklü uçaklar, SSCB'deki hedeflere saldırmak üzere alarma geçirilebilecekler.

ABD tarafından Türkiye'ye yerleştirilen 500 nükleer savaş başlığından 300'ü bombardıman uçakları için yapılmış ve 4 Türk üssünde depo edilmiş durumda. Beşinci üs, İncirlik, bir Amerikan savaş üssüdür ve Ortadoğu'daki ABD taktik kuvvetlerinin en ileri noktasıdır. BAS'ye göre, «1980'de ABD ile Türkiye arasında Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nın (SİA) imzalanmasından sonra İncirlik'te faaliyet hızlandı. Bu antlaşma ile İncirlik'teki uçak sayısı 18 den 36'ya çıkmıştı.»

Türkiye'de silahlanmanın tırmanışıyla ilgili değişikliklerden bir diğeri de 1988'de üslere dağıtılacak 140 nükleer başlıklı F-16 uçağının üretimi. 1982'de imzalanan bir anlaşmaya göre ABD Türkiye'de 16 hava üssünü kullanabiliyor, iki hava üssü genişletiliyor ve üçüncüsü de inşa halinde. 1983'de NATO AWACS'lerinin (Hava uyarı ve kontrol sistemi) yerleştirilmesiyle bölgenin gözetimi güçlendirilmiş durumda. Ayrıca, ABD savunma bütçesinden, Türkiye'ye silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesi için 1 milyar dolardan biraz az yardım yapılıyor.

Türkiye ve Amerika'nın, nükleer üslerin ABD Çevik Kuvvetleri ve Merkez Kumandanlığı'yla bir ilgisi olmadığı yolundaki iddialarına rağmen, Türkiye'deki askeri tırmanmanın NATO ilgi alanlarının haricinde açık bir önemi var. Şu anda inşa halinde olan, Muş hava üssü Tahran'dan sadece 500 mil, Körfez'den de 700 mil uzaklıkta olacaktır. BAS'deki alıntıya göre, ABD Hava Kuvvetleri askeri inşaatlar müdürü, 1983'de Kongre'de Türkiye'deki ABD üslerinin stratejik değerininin NATO güney kanadının haricinde «acil durumları» kapsayacağını söyledi. ABD'nin Ortadoğu'nun diğer bölgelerindeki askeri varlığını güçlendirme çabaları, ancak Türkiye'deki askeri varlığının artması ile mümkün olabilir. □

Tan Oral

Mavi Gezegen ya da Bir Kaya Parçası

Kozmonot
G.M. Greçko*

Daha birkaç yıl önce, insanoğlunun uzayda araştırmalar yapmasıyla birkaç uzman ve kozmonot ilgileniyordu; dünya halkları bu çalışmaları giderek daha yaygın biçimde kullanıyorlar fakat bu araştırmanın özüne çok az ilgi gösteriyorlardı.

Hem yeryüzünde hem de uzayda, her kıtadaki insanların haberleşme uydularıyla iletişim kurabilmeleri için çalışıyorduk.İnsanların birbirlerini daha iyi tanıyabilmeleri, birbirlerine daha çok güvenebilmeleri ve kültür, spor ve bilim alanında başardıklarını paylaşabilmeleri için uzayda köprüler kuruyorduk.

Ama günümüzde uzayın kullanılması sorunları, sadece uzmanlar tarafından okunan yayınların sayfalarından, tüm dünyadaki gazetelerin birinci sayfalarına çıktı. Ne var ki bu bizleri pek az sevindiriyor. Bu kez filmlerde değil Reagan yönetiminde cisimlenen gerçek bir şeytan, uzayda «stratejik bir girişim»i ortaya attı. Yıldız Savaşları karabasan gibi bir korku hikayesinin fantazisinden fırladı ve Pentagon'un tüm insanlığı tehdit planlarında şekillendi.

Reagan'ın «sratejik girişimi» nin hiç de öyle tehlikeli olmadığı,nihayet bazı uzay merkezli unsurların yer aldığı, füzelere karşı bir savunma sisteminin yaratıldığı düşünülebilir. Ama kazın ayağı öyle değil, bu sistem bir saldırgan tarafından ilk bombayı atıp misillemeden kaçarken anti-füze uzay savunma kalkanının ardına sığınmak için kullanılabilir. Öyle olmasaydı Reagan yönetimi Sovyetler Birliği'ni örnek alıp nükleer silahları ilk kullanan olmayacağını taahhüt edebilirdi. SSCB'nin çevresine daha çok ilk vuruş füzesi yerleştirmez, ya da askeri doktrini içersinde nükleer savaşın düşünülebilir ve kazanılabilir olduğunu ilan etmezdi.

Bütün bunlar birlikte düşünülürse, Reagan'ın «yıldız savaşları» planlarının, SSCB için son derece ciddi bir tehlike oluşturduğu kuşku götürmez. Bu da demektir ki ülkemiz, bu şeytani planların gerçekleştirilmesi halinde karşı önlemler almak zorundadır. Ve bu da nükleer felaketle aramızdaki eşiğin sıfır seviyesine inmesidir.

Gerçekten de, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği sadece kıtalararası füzelerle silahlı olsalardı, füzenin atılışı ve patlaması arasında on dakikalık bir süre geçecekti. Bu süre, kazanın tanımlanması, sonuçlarının belirlenmesi, hatta uçuştaki füzenin vurulup barışın kurtulması için yeterli zaman veriyordu.

Ülke sınırlarının yakınında savaşa hazır noktalara yerleştirilen orta menzilli füzeler, cruise füzeleri, nükleer füzeli denizaltılarla, böylesine hayati kararların alınması için gereken zaman birkaç dakikaya indirildi.

Eğer şimdi, nükleer silahlar uzayda yeryüzüne yakın bir yörüngeye oturtulurlarsa kıtamızın, ülkemizin hatta her kentin 100 kilometre yakınına gelmiş olurlar.Ulusal sınırlar, cepheler, cephe gerileri konusundaki eski kavramlar havaya uçar.Lazer hayaletleri değil nükleer bombalar, gerçek bombalar her insanın kafasının üzerinde sallanır. Sadece okul atlaslarından bildiğimiz, uzak denizlerin kıyılarında insanları yok eden savaşlar olmaz artık. Savaş her evin eşiğine gelir. Hiç kimse bombayı eşiğin öte yanında tutamaz, çünkü hiç kimse, düşünebilmesi için kalan birkaç saniyede,bir kazayı önceden planlanmış bir saldırıdan ayıramaz.

Bunca üzülmek için henüz çok mu erken? Ne de olsa daha 21. yüzyılda değiliz, ve bugün «yıldız savaşları» nın planları hemen uygulamayı değil, araştırmaları öngörüyor!

Hayır. hiç erken değil! Bilimsel araştırma bir tuval parçasındaki fırça darbeleri gibidir: Tablonun neye benzeyeceğini kimse bilmeden temiz bir tuvale sürülebilirler. Ama «yıldız savaşları» araştırmaları korkunç bir resme konulan son rötuşlardır. Bu araştırmalar, füzelere karşı bir savunma sisteminin yaratılması için aranan olanaklar değildir, bu sistemin nasıl çalışacağı hakkındaki sorunlarla ilgilidir...

Uzaydayken, bir gökkuşağı kadar güzel her yeni şafağı gördüğümde, dünya atmosferinin incecik mavi dumanından gözlerimi alamazdım: O ebedi kara boşluk ile gece uyuyan yeryüzünün siyah yüzü arasındaki o incecik ışık demeti. Şimdi bu görünümü hatırlatırken, Reagan'ın yeni yaptırdığı MX füzelerinin bu atmosferi radyoaktif döküntülerle zehirlemeye, binlerce ateşin dumanıyla bulandırmaya yeterli olduğunu görüyorum. O zaman dünya, güneşin hayat veren ışığından mahrum kalacak ve insanoğlunun canlı kalamayacağı bir nükleer kışa dalacaktır.

O halde uzayın silahlandırılmasına izin vermemeliyiz. Aksi takdirde bu süreci kontrol edemeyiz, geri döndüremeyiz. Ve bu da ertesi günü hiç göremememiz anlamına gelebilir, çünkü o gün hiç gelmeyebilir. Atmosferdeki mavi ışık kaybolup gider ve mavi gezegenimiz boşluğa fırlayıp giden kara, cansız bir kaya parçasına dönüşür. □

Kozmonot Greçko aynı zamanda Sovyet Barış Komitesi Başkan Yardımcısıdır. Yukarıdaki yazı, yazarın *Act Now to Stop the Weaponisation of Space*, Helsinki, 1985 adlı broşürün özetlenerek çevrilmiştir.

Nükleer Silahlanmanın Hızını Kim Tayin Ediyor?

Nino Pasti*

Reagan yönetiminin silah deposundaki en tehlikesiz silahın ABD İstihbarat Ajansı'nın (USIA) ülke dışında giriştiği yoğun propaganda olduğu söylenir. Oysa çok tehlikelidir bu silah. 7.800 elemanı ve bu yılki 1 milyar dolarlık bütçesiyle USIA dünya çapında bürolara ve radyo istasyonlarına sahiptir. Ajansın başlıca görevi ABD'nin kendisinin işlemekte olduğu ya da işleyeceği suçlar dolayısıyla Sovyetler Birliği'ni suçlamak: ABD'nin militarist faaliyetlerini "zorunlu savunma" olarak tanıtmak ve dünya kamuoyunu yanlış yönlere sürüklemektir.

Şu anda USIA 25 yıldır yapmadığı şekilde günde 24 saat Batı Avrupa'ya propaganda yayını yapıyor. Anlaşılan müttefiklerini ve özellikle Avrupa'daki bağlantısız ülkelerin "yıldız savaşları" programını kabul etmeleri ve Mihail Gorbaçov'un son yapıcı önerilerine karşı çıkmaları için Washington'un daha fazla çaba sarfetmesi gerekiyor.

Dolayısıyla, gerçeği bulmak için resmi Amerikan belgelerine ve merkezi Londra'da olan Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nün çalışmalarına bakmak gerektiğini sanıyorum. Bu çalışmalar Amerikalı yetkililerce "tarafsız ve saygın" olarak nitelendirilir, çünkü tarafsız değil Amerikan yanlısıdırlar.

Eski başkan Carter anılarında şöyle diyor: "Atom başlıklı uzun menzilli füzeleri, çok başlıklı füzeleri, daha küçük silahlarla daha büyük alanların tahribini sağlayan minyatürleştirilmiş devreleri ilk biz ortaya çıkardık." Yazdıkları, cehennemi silahlanma yarışını başlatan ve yarışın hızını artıranın Amerikalılar olduğunu kesinlikle kanıtlıyor.

Başlangıçtan beri kim daha çok stratejik nükleer başlığa sahipti? Düşman hedeflerini ilk ya da ikinci (yani misillemede) atışta mahveden başlıkların sayısı nükleer dengeyi tayin eder. Başkan Reagan ve Savunma Bakanı Weinberger birkaç kez, Amerika'nın bu tip silahların üretimini 1965'te durdurduklarını, oysa Sovyetler Birliği'nin nükleer başlıkları üretmeye hızla devam ederek tehlikeli bir üstünlüğe sahip olduğunu belirttiler. Böylece Amerika'nın dengeyi sağlamak için nükleer silahlanmaya hız verdiğini söyleyerek kendilerini haklı çıkarmaya çalıştılar.

Gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla, bazı savunma bakanlarının Pentagon'un bütçe artırım taleplerini desteklemek için Kongre'ye verdikleri raporları inceledim. Raporların çoğu ABD ve Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu nükleer başlık sayısını veriyor. ABD'nin stratejik nükleer silahların yapımını hiçbir zaman durdurmadığını ve her zaman Sovyetler Birliği'nden çok daha fazla silaha sahip olduğunu gördüm. Ayrıca, silah sayısındaki artışın yanında, silahların niteliğinde de gelişme görülüyordu. Örneğin 550 adet yerden havaya kıtalararası balistik füze (Minuteman 2), her biri ayrı hedeflere yollanabilen 3'er başlık takılmasıyla Minuteman 3'lere dönüştürüldü. Daha sonra bu Minuteman 3'lerden 300'ü de daha güçlü başlıkların takılmasıyla modernleştirildi. Atom denizaltılarına gelince, eski Polaris füzeleri, geliştirilmiş Poseidon'larla değiştirildi. Şu anda da Poseidon'lar yeni C-4 füzeleriyle değiştiriliyor. Yeni stratejik bombardıman uçağı B-1 geliştirildi, eski B-52'ler de en seri Cruise füzelerini taşıyabilecek şekilde değiştirildi. Gemiler ve denizaltılar da artık Cruise füzeleri taşıyor.

1978'den beri silahlarda sayısal bir artış olmadığı konusuna kimse aldanmasın. Bunun nedeni silah üretiminin durdurulması değil, eski silahların modernleştirilmesi ve yeni silahların geliştirilmesi. Eski Savunma Bakanı Harold Brown şöyle diyor: "Stratejik modernizasyon programları yürürlüğe kondukça, ABD'nin nükleer başlık avantajı büyüyor ve Sovyetler'in elindeki megaton miktarı azalıyor ya da yok oluyor".

Military Balance (Askeri Denge) dergisinin 1984 sonbaharında yayımladığı rakamlara göre ABD'nin elinde o tarihte 10.299 adet stratejik nükleer başlık vardı: Bunların yüzde 52'si denizaltıdan atılan balistik füzeydi; yüzde 27'si stratejik bombardıman uçaklarında, ve yüzde 21'i de kıtalararası stratejik füzelerde bulunuyordu.

Reagan yönetimi ABD'nin nükleer silahları artırmasının daha güçlü bir "caydırıcı unsur" olma ihtiyacından kaynaklandığını ve bu caydırıcı unsurun Sovyetler'in üstünlüğü (yukarıda belirttiğimiz gibi var olmayan bir üstünlük) yüzün-

---

*** Nino Pasti, NATO'da görev yapmış emekli İtalyan generalidir.**

den azaldığını iddia ediyor. Eğer Sovyetler bir nükleer saldırıyı başlatırsa ne olur? ABD Genelkurmay Başkanlığı bunu şöyle cevaplıyor: "Analizlere göre Sovyetler'in ABD füzelerini hedef aldığı bir saldırıda Birleşik Devletler'in kıtalararası balistik füzelerinin önemli bir kısmı tahrip olur. Ancak bu, ABD'nin anında cevap vermemeyi tercih etmesi halinde mümkündür. Daha sonra ise Sovyetler'in bir de ABD'nin denizde gayet emniyette olan diğer füzeleriyle ve ilk saldırı uyarısında harekete geçmiş olan insanlı bombardıman uçaklarıyla başetmesi gerekir."

Diğer bir deyişle, bir "ilk" Sovyet saldırısı* merkezi yerde olan bütün Amerikan nükleer füzelerini yok etse bile (ki bu aslında imkansızdır) ABD'nin elinde hâlâ merkezi hava ve denizde olan güçler, yani stratejik nükleer potansiyelinin yüzde 79'u kalacaktır.

Sovyetler Birliği'nin ABD'ye ilk saldırıyı başlatması kendisi için intihar demektir. Dolayısıyla Amerikan "caydırıcı unsur"unun bir "yıldız savaşları" programıyla güçlendirilmesine gerek yoktur.

"Yıldız savaşları" programının amacı ilk Amerikan saldırısını atlatabilecek Sovyet silahlarına karşı bir kalkan oluşturmaktır. Böylece ABD Sovyetler Birliği'ni ve kaçınılmaz olarak Avrupa'nın tümünü mahvedecek ve bu arada kendisi önemli bir yara almayacaktır.

Ancak Başkan Reagan yanlış hesap içindedir. Çünkü Sovyetler Birliği yeryüzünde ve uzayda kendisi için tehlikeli bir üstünlüğe asla izin vermez. "Yıldız savaşları"nın asıl tehlikesi silahlanma yarışını uzaya yansıtması ve yeryüzünde de tırmandırmasıdır. Sonuç olarak istikrarsızlık ve karşılıklı güvensizlik artacaktır. "Yıldız savaşları" insanın kontrol altına alamayacağı kadar, gerçekten kozmik bir hızla gelişecektir; bu da bir yanlış anlama yüzünden nükleer savaş çıkması tehlikesini önemli ölçüde fazlalaştırmaktadır. □

Roma

(New Times, 19/1986)

*** Üstelik Sovyetler Birliği'nin nükleer güçleri ilk kullanan olmamayı taahhüt ettiğini de unutmayalım.**

Barışı ve İnsanlığın Geleceğini Korumak İçin

Uluslararası Barış Yılında Dünya Kongresi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1986'yı Uluslarası Barış Yılı ilan etti. İşte bu Barış Yılı dolayısıyla Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da 15-19 Ekim 1986 tarihleri arasında bir Dünya Kongresi yapılacak ve Kongre'nin sloganı «Barışı ve İnsanlığın Geleceğini Korumak» olacak. 58 ülkeden 140 uluslarası ve ulusal örgütü ve hareketi temsil eden 200 kişi bir toplantı yaparak Hazırlık Komitesi'ni oluşturdu. Hazırlık Komitesi'nin yayınladığı Açık Mektup'ta şöyle deniyor:

«... Son yıllarda tüm dünyadaki barış ve silahsızlanma hareketleri, süregelen silahlanma yüzünden insanlığın varoluşunun tehlikeye düştüğünü daha da çok kişinin görmesi yolunda çalıştılar ve başarı kazandılar. Bunun siyasi partiler ve hükümetler üzerinde de etkisi oldu. Ancak. silahlanma yarışının sona erdirilmesi ve silahsızlanmanın uygulanması için politik kararların alınması gerekiyor.

ABD ve SSCB liderleri arasındaki toplantı, uluslararası gerginliğin azaltılması, silahların kontrolü ile silahsızlanma antlaşmalarının uygulanabilmesi için uygun koşulların yaratılması konusunda, umut uyandırdı. İki lider, Cenevre'de yayınladıkları ortak bildiride, nükleer bir savaşın asla kazanılamayacağını ve asla böyle bir savaşa girilmemesi gerektiğini doğruladılar. Ayrıca silah yarışını uzayda engellemek ve bu yarışı yeryüzünde son vermek için görüşmelerin hızlandırılması konusunda anlaştılar. Ancak bu konuda gelişme sağlamak için dünya barış hareketinin daha çok çalışması gerekiyor.

Uluslararası Barış Yılı'nda Dünya Kongresi'nin, hem kendi hayatımızı, hem de çocuklarımızın hayatını güvenliğe almanın yolları ve araçları konusunda, yapıcı ve açık bir diyalog kurulması için eşsiz bir fırsat olduğuna inanıyoruz...»

Kongre'nin gündeminde Birleşmiş Milletler kararları gereğince şunlar bulunuyor:

— Barış, iktisadi ve sosyal gelişme arasında karşılıklı ilişkiler;
— Silahsızlanma ve bir nükleer felaketin önlenmesi gereği;
— Irk ayrımcılığına son verilmesi;
— Barışın temel bir unsuru olarak insan hakları ve özgürlüğünün kullanılması;
— Gıda, barınak, sağlık, iş ve yararlı bir çevre gibi insan ihtiyaçlarının gereği olarak barış;
— Barış içinde bir yaşam için hazırlık; bu süreçte eğitim, bilim, kültür, din ve iletişim araçları önemli rol oynayacak, ve özellikle kadın, gençlik, yaşlılar emekli askerler ve profesyoneller olmak üzere çeşitli sosyal grupların etkin katılımı gerekecektir:
— Hükümetlerin, parlamentoların ve bağımsız örgütlerin de katılımıyla gerçekleşebilecek uluslararası işbirliği, diyalog, karşılıklı anlayış ve güvenin barışın sağlanmasındaki rolü.

Uluslararası Hazırlık Komitesi ilgili tüm kuruluş, grup ve hareketleri Kongre'ye katılmaya çağırıyor. Hazırlık Komitesi'nin adresi şöyle:

Hermod Lannung
President,
International Preparatory Committee
Kompagnistraede 34, 4
DK—1208 Copenhagen K
DENMARK

DOĞU III

Onat Kutlar

Bu yüzden çok eski bir geceyi anlatmalıyım sana.
Hayber Geçidi gibi bir gece olmalı. Sıcak güneyden buzlu kuzeye hızla geçmek için. Zor ve kan ter içinde. Barıştan savaşa. Ve hep doğu. Batıda pek az kimse anlayabilir bunu. Türkiye'nin batısında bile. Belki sen. Biraz.
Curry, hindistancevizi ve lotus tütsüsü kokusu. Ağır öğle sonu güneşi saçlarımı ısıtırken ve iki hamak ve yaşlı, çok yaşlı adamların denize iyice yaklaşan bir ırmak gibi farkedilmeden geçen zamanı. Orada, kocaman bir baobab ağacının altında karşılıklı oturmuşlar, bir mektup sesiyle konuşuyorlardı. Bir köşede ayakta duruyor ve derin bir mutlulukla onları izliyordum. Bir elimde Semenoff'un kitabını tutuyordum. İlahi'yi notadan izleyen bir inançlı gibi. Öbür elim Küçük Prens'in omuzunda. İkimiz de gülümsüyorduk.
Konuşurken bile alanlara dikilmiş heykel duygusu veriyorlardı. "Tanrım" diyordum kendi kendime, "işte tarihin içindeyim. Ve henüz kısa olan yaşamımın en önemli düşüncelerini tarihin en büyük adamları doğruluyor. Öğrenci arkadaşlarıma anlatmalıyım bunu. Yarından tezi yok. Kötü kokulu yemekhanede üç beş liraya bozulmuş fiyonk makarnalar ve üzüm hoşafı yerken ve kurtarırken bir daha bir daha ülkeyi..."
Gelecek, birbiri üstünden kayarak rahatlıkla karılan, iyi cins kâğıda basılmış, yepyeni bir iskambil destesi gibi masanın üstündeydi.

Her şeyi ilk kez kurmak ve yaşamak. Tam o yaştaydım.

Aylardan aralıktı ama benim için eylül. Güneydoğu'da ağır ağır geçen günlerle farkedilmeden olgunlaşan üzümler ve tozlu yapraklarla dolu bir yeryüzü. Köylüler ve biz anlarız bu üzüm duygusunu. Yani çiftçiler, çocuklar ve belki sen, biraz. Ne kadar çok beklenir! Bu yüzden hayranlıkla dinliyordum Gandhi'yi. O konuşurken, sıcak Hindistan ikindisinde, büyük ağacın altında, Küçük Prens ve ben, birer üzüm tanesi gibi olgunlaşıyorduk. (Nasıl bilebilirdim o zamanlar, yüreğimde çılgın bir şarabın dinlendiğini?)
"Işığı önce kendi vicdanına tut. Belki hata'nın bir bölümü sendedir" diyordu yaşlı ve bilge Hintli. "Hatanı açıklamaktan çekinme. Tartış. Anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalış. Yoksa bir çekişme bir başka çekişmeye, bir savaş hemen bir ikincisine yol açar ve her korku, her zehir bir yenisinin doğmasına neden olur. Zor, yalnız zor doğurur. Zor'a karşı dur. Ama zor kullanma. Şiddet karşısında sevgi ve bilgelikle diren. Zafer senin olacaktır!"

Sesi tekdüze, dingin ve biraz da sıkıcıydı. Ama sondaki "zafer" sözcüğü üzerine, biz iki genç dinleyicinin, yüzümüzdeki gülümseme genişledi. Dönüp Tolstoy'a baktık. Suratını asmış,dik dik süzüyordu bizi. Üstünde o her zamanki kirli beyaz mujik gömleklerinden biri vardı. O da ufak tefek ve yaşlıydı ama uzun sakalı ve büyük postalları yüzünden olduğundan daha iri görünüyordu.

"Çok haklısınız!" diye bağırdı birden Hintli Önder'e. "Hükümetlerin halklara karşı tutumları öylesine belirsiz ve kararsızdır ki bu tutumu sarsmak için küçük bir olay yeterlidir. Ve hıristiyan kişi, komşusu ile kavga etmez, saldırmaz, zora başvurmaz. Tersine itirazsız acılara katlanır ve kötülere karşı bu davranışı ile yalnız kendini değil, bütün yeryüzünü kendi dışındaki yasaların egemenliğinden kurtarır..."

Büyük Yazar bu sözleri öylesine şiddetli bir tonda söylüyordu ki, dikkatsiz bir izleyici Gandhi'nin tam tersi düşünceleri savunduğunu sanabilirdi. Bense kulaklarımı dört açmıştım. Bir sünger gibi yutuyordum her sözcüğü. Yarın, kantinde yapacağım konuşma için bulunmaz bir kaynak. "Arkadaşlar!" diye başlayacaktım sözlerime, "Bugün burada, diktatörlüğe karşı direnişi başlatıyoruz. 'Kahrolsun diktatörler' diye bağırmanızı, polis terörüne karşı ceplerinize taş doldurmanızı anlıyorum. Ama unutmayın bu hükümetin halka karşı tutumunu sarsmak için en küçük olay yeterlidir. Direnelim, ama şiddet kullanmayalım. Zafer bizim olacaktır!.."
Bu konuşma yazılı da olabilirdi. Ippolit'in "Önemli Açıklama"sı gibi.

"Sakin ve kararlı dur
Sık, sessiz bir orman gibi...
...Bırak seni atlarıyla çiğnesinler"

Yüreğim gurur ve ödünsüz bir yiğitlikle doluyordu. Bir atlı polis mangasının karşısında dimdik duruyor, elimi bile kaldırmıyor, gözlerinin içine bakıyordum.
Tam o sırada beklenmedik bir şey oldu. Ağacın büyük gövdesinin ardından yaşlı bir kadın çıkageldi. Üstünde mor kadifeden sıkı korseli, uzun etekli bir giysi vardı. Omuzuna sıcağa rağmen kalın bir şal atmıştı ve elinde bir kâse ahududu reçeli tutuyordu. Yapmacık ve şuh bir tavırla "Bu kadar politika yeter Lev Nikolayeviç!" dedi, "Bakın bu reçeli yeni yaptım..."
Öfkeyle fırladı hamaktan Kont Tolstoy. "Düşüncesizliğin bu kadarı da fazla Sophia Andreyevna! Mektubumu berbat ettiniz!" diye bağırdı.
Hepimiz donup kalmıştık. Küçük Prens korkuyla kaçıp bir yere gizlendi. Sophia Andreyevna reçeli yere bırakıp ağlayarak uzaklaştı. Gandhi gözlüğünü taktı, iyice duyamadığım bir şeyler mırıldanarak kendine tozlu bir yol buldu ve gitti.
Bir süre ayakta, karşılıklı bakıştık Büyük Yazar'la. Öfkesi dinince bana, anlayışlı bir bakışla gülümsedi. Çok duygulandım. "Mesleki bir anlaşma bu" dedim içimden, "beni de yazar sayıyor." Eliyle bir işaret yaptı, "gel benimle" anlamına gelen. Birlikte yürümeye başladık.

Ne kadar zaman yürüdük kestirmem olanaksız. Bilirsin bütün büyük yazarlar çok yürürler. Her şeyden konuştuk. Daha doğrusu o konuştu, ben dinledim. İsa'dan, Buda'dan, Prens Kropotkin'den,Herzen'den, tatarlardan, özgürlükten ve kadınlardan. Hava ve çevre, biz yürüdükçe hızla değişiyordu. Durmadan kuzeye doğru gidiyorduk. Karanlık bulutlar kaplıyordu gökyüzünü. "Muson yağmurları olmalı" dedim içimden. İçim üşüdü.

Yağmurlar ne zaman başladı ve nerede kara çevirdi bilmiyorum. Uçsuz bucaksız bir stepteydik ve tipi yürümemi güçleştiriyordu. Bir kar bulutu ardında kaybolan Tolstoy bağırıyordu: "İsa özgürdü. Buda da öyle. İkisi de dünyanın günahlarını yüklendiler. Kendi istekleriyle yaşamın hapishanesine girdiler. Ve hiç kimse daha fazlasını yapamadı. Hiç kimse..." Söylediklerine inanmıyordum. Kendi özgürlük anlayışımı dilegetirmek istiyordum. Ama sesim ulaşmıyordu artık. Soğuk yüzümü yakıyor, kalın kar tabakası yürümemi engelliyordu. "Yarın göreceksiniz!" diye bağırdım kısık sesle.

Marc Semenoff'un "Tolstoy'la Gandhi'nin Mektuplaşmaları" adlı kitabı pat diye düştü elimden. Başıma kadar çektiğim, ayaklarımı açıkta bırakan battaniyenin ucunu kaldırdım. Kadırga öğrenci yurdunun "Sibirya Koğuşu" adını verdiğimiz Amerikan ordu barakasından bozma bölümünde, bir ranzada yatıyordum.

Alnımda ter tanecikleri. Ateşim çıkmış olmalıydı. Barakanın içinde soba yanıyor, iyi kapanamayan kapının aralığından kar serpintileri giriyordu. Geceleri battaniyeyi başıma çekip içinde kitap okuyabilmek için kullandığım cep fenerinin pili bitmek üzereydi.

Gözlerimi üst ranzanın somya tellerine diktim. Sabahın olmasını bekledim. Başım ateşler içinde, ayaklarım buz gibi. Üstümdeki ranzada yatan Siirtli Teknik Üniversite öğrencisinin Arapça-Türkçe karışık sayıklamaları horlayanların korosuna, dışardaki tipinin uğultusuna karışıyordu. Ağır ağır yükselen bir yürüyüş marşı gibi. Suskunluğun güneyinden şiddetin kuzeyine geçen yoksul çocukları Anadolu'nun.

Yakın tarihimizin en büyük öğrenci eylemlerinden biri, daha doğrusu ilki başlamak üzereydi ve ben, barışçı bir direnişle şiddet arasında kararsızdım. □

ODİSSEUS ELİTİS

Yunancadan Çeviren: Herkül MİLLAS

GÖRÜNMEZ BİR NİSAN AYININ GÜNLÜĞÜ

Haydi gel şimdi sağ elim,
resmini çiz iblisçe sancılarının,
ama üstüne yerleştirerek
Meryem Ana'nın gümüş kaplamasını,
geceleri ıssız yerlerin batak sularda
tuttukları gümüşü.

ÇARŞAMBA, 1

Atlar ha bre çiğner ak çarşafları ve ha
bre dalarlar Korkutma'nın içine yenenin
coşkusuyla.

Çıkıp gitmek için apar topar içine atıldığım
eski arabanın çatısında sürtünen meşe, kayın,
palamut ağaçlarını duyuyorum. Bir zamanlar
gizli çevrilen ama daha kimse görmeden eskiyen
bir filmi yeni baştan göstererek.

Çabuk. Görüntüler solmadan. Ya da birden
durmadan - yıpranmış film koparak.

ÇARŞAMBA, 1 b

Orada, geceyarısına doğru ilk ateşleri gördüm hava-alanının üstünde.

Bir yanda kara boşluk.

Sonra gelmekte olan flora mirabilis göründü,
savaş arabasının üstünde ayakta, kocaman bir
huniden çiçek boşaltıyordu.

Kurbanlar eğilip Ana'dan ayrılmadan önceki
duruşlarına kavuşuyorlardı.

Gecenin koçanında ay çırpınıyordu.

Notlar:

***Giriş / Gümüş:** yıpranmamaları ve süsleme amacıyla ikonaları, yüz bölümü açıkta bırakılarak, bir ince kabartma gümüş tabakasıyla kaplarlar.*

***1 b** flora mirabilis: latince, flora, çiçek tanrıçası; üstün ya da çok güzel demektir.*

Eleştiri Günlüğü

Fethi Naci

SVEVO'DAN BİR ROMAN DAHA: "SENİLİTA" (YAŞLILIK)

Bodrum, 8 Temmuz 1986

Svevo'dan ilk okuduğum roman, *Zeno'nun Bilinci*, 1923'te yazılmıştı; gene Gül Işık'ın çevirdiği *Senilita (Yaşlılık)* (Ada Yayınları, 1985, 214 sayfa) ise 1898'de yazılmış. Italo Svevo 1861'de doğduğuna göre otuz yedi yaşında yazmış *Yaşlılık*'ı. Romanın ilk sayfasında Emilio'nun (romanın kahramanı) otuz beş yaşında olduğunu öğreniyoruz. "Yaşlılık" anlayışı da zamanla değişiyor: 1898'de otuz beş yaşındakilere yaşlı gözüyle bakılıyormuş; Cahit Sıtkı Tarancı, 1945 yılında, "Yaş otuz beş yolun yarısı eder" diyordu; 1986'da ise 58-60 yaşında ölenlere "Pek genç öldü" diye yanıyoruz. Tıp biliminin ilerlemesiyle, beslenmenin bilimsel verilere göre düzenlemesiyle yirmi birinci yüzyılda kim bilir hangi yaştakilere "yaşlı" diyecekler...

Zeno'nun Bilinci'ni çok sevmiştim, bu günlükleri okuyanlar anımsayacaklar, "İki eliniz kanda olsa okuyun bu romanı." diye yazmıştım. *Senilita*'yı da çok sevdim. Gül Işık, yazdığı Sunu'ya "İtalya'nın en duyarlı çağdaş eleştirmenlerinden" E.Montale'den (Montale'nin şair olduğunu, 1975'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü aldığını anımsarsınız) parçalar almış;Montale, "birçok eleştirmen *Senilita*'yı yazarın başyapıtı olarak görmüşlerdir." diyor, kendisinin de aynı görüşte olduğunu belirtiyor. *Zeno'nun Bilinci*'nde humour daha ağır basıyordu.*Senilita*'da da elbette humour var, Svevo yazar da humour olmaz mı, ama ağır basan acı. Svevo'nun bir tümcesi var 203. sayfada: "Şafak ilerliyordu, bulanık, kararsız, hüzünlü.» *Senilita* için de aynı şeyleri söyleyebiliriz: "bulanık, kararsız, hüzünlü". Öyle de olsa yaşam dolu, birikim dolu bir roman *Senilita*,

Italo Svevo

Montale'ye katılıyorum, romanı okuduktan sonra "yaşamı artık daha iyi anladığınız izlenimi kalacaktır içinizde."

"Her türlü tehlikeden, ama aynı zamanda zevkten,mutluluktan" sakınan "otuz beş yaşında, yüreğinde doyumsuz kalmış bir zevk ve aşk isteği" olan Emilio'nun "İri mavi gözlü, uzun boylu, sağlam yapılı,ama ince endamlı, kıvrak bir sarışın"a, Angiolina'ya, âşık oluşunu, bu aşkın giderek bir "tutku"ya dönüşmesini ("Şimdi yaşamak istiyordu, acı çekmek pahasına da olsa zevk duymak istiyordu.») ve Emilio'nun kızkardeşinin de, Amalia'nın da ("Asla güzel olmamış bir küçük hanımdı; upuzun, kupkuru, renksizdi (...), genç kıza benzer bir elleri kalmıştı") yazgısını değiştirmesini ("Aşk evden içeri girmişti bir kez, yanıbaşında yaşıyordu, ağlarını örerek, tedirgin.") anlatıyor *Senilita*. Bir de Trieste'yi. Bir roman kişisi gibi. Emilio da, Amalia da pek genç ölen (Ama gerçekten "pek genç" ölen) değerli romancı Oğuz Atay'ın o ünlü "tutunamayanlar" takımından.

Emilio'nun Angiolina'ya tutkusunu okurken, zaman zaman, Proust'un *Swann'ın Bir Aşkı*'nı anımsamamak elde değil. Emilio, Angiolina'ya, "Bu adamların hepsine metreslik ettiğini biliyorum, ama yine de seviyorum seni." diye bağırmak ister ve Proust'un deyişiyle "Aşık olmayanların bilgeliğine" boş vererek "Herkes, gönlü kimi isterse sever, işte bu kadar." der.

Kahramanı için, romanın başlarında, "Bütün yaşamayanlar gibi" (s.24) diyen Svevo, 141. sayfada Emilo'nun «tutku» sundan söz edecektir artık. Sayfalar boyunca "tutku"yu "ete kemiğe bürünmüş, Emilio diye görünmüş" olarak izleriz: Alabildiğine somut. Emilio, toplumun bütün değer yargılarını unutmuş gibidir. Bir tek yaşama amacı vardır:Angiolina ile birlikte olmak. Bu tutkudan kızkardeşinin ölümü kurtarır Emilio'yu: "Yalnızca ölümü onun için bir önem taşımıştı; o ölüm, hiç değilse, Emilio'yu utanç verici tutkusundan kurtarmıştı." (s.209)

Svevo, romanın sonlarına doğru, bir özeleştiri yaptırıyor Emi-

lio'ya: "Eğer, ömründe bir kez olsun, bir halatı zamanında çözüp bağlamak zorunda kalmış olsaydı, eğer ufacık da olsa, bir yelkenlinin yazgısı onun ellerine bırakılmış olsaydı, sesiyle rüzgarın ve denizin uğultusunu bastırmasını isteselerdi, şimdi bu kadar zayıf, şimdi bu kadar mutsuz olmazdı." Ama bu düşünceler pek yakışmıyor Emilio'ya; nitekim romanın son satırlarında Emilio'nun, "aradan yıllar geçince", hep o tutkulu dönemi hayal ederek yaşadığını okuyoruz: Angiolina'ya Amalia'nın erdemlerini ekler, "tüm soylu şeylerin görüntüsü" haline getirirAngiolina'yı ve onu "hep öyle üzgün, düşüncelere dalmış bir sevgili" olarak düşünür. Svevo,Angiolina'da hiç mi hiç olmayan iki yeteneği, "üzülmek"le "düşünmek"i bu hayale katarak romanın acılı sonunda bile humour'dan vazgeçemiyor.

Emilio'nun arkadaşı Balli'ye Amalia'nın âşık oluşu, ve hazin ölümü büyük bir ustalıkla anlatılmış. Doktor Carini'nin 184. sayfadaki sözlerinin 203. sayfada doğrulanması tam bir sürprizdir.

Ya Trieste? Ne güzel anlatır Svevo bu kenti: "Trieste'nin dış mahallelerinin bütün sokaklarında seviştiler. (...) Uzun uzadıya öpüşüyorlardı, kent ayaklarının dibinde dilsiz, ölü gibi yatıyordu, yukardan bakıldığında baygın bir renk lekesinden başka bir şey olmayan deniz de öyle; kıpırtısız sessizlikte kent, deniz, tepeler, hepsi bir bütünmüş gibi gözüküyorlardı, delifişek bir sanatçının biçimlendirip boyadığı, sokak fenerlerinin sarı benekleriyle çizilen çizgilerin böldüğü,kestiği sanki hep aynı maddeydi./Ayışığı o rengi değiştirmiyordu. Biçimleri belirginleşen cisimler aydınlanmıyor, ışıkla buğulanıyorlardı." (s.28-29)

Senilita'yı okuyun, derim. Romanı bitirince, biliyorum, bir hüzün dalgası saracak sizi, ama biliyorsunuz, biz, "Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz."

KİMİN MALINI KİME SATIYORLAR!

Bodrum, 12 Temmuz 1986

Milliyet'te her cuma Öztin Akgüç'ün ekonomi konusunda yazdıklarını zevkle okuyorum. Öztin Akgüç, ekonomik sorunları, ekonomi öğrenimi görmemiş olanların bile kolaylıkla anlayabilecekleri biçimde, açık-seçik, kestirmeden anlatmasını çok iyi biliyor. Bugünkü yazısının başlığı "Özelleştirme, serbestleştirme".

Siyasal iktidar, KİT'leri satmakta kararlı. Muhalefetin de, bilim adamlarımızın da, köşe yazarlarımızın da bu konuya gereken önemi verdiklerini, aydınlatma görevini yaptıklarını söylemek kolay değil.

Öztin Akgüç, kısa bir yazı içinde konuyu çok güzel derleyip toparlamış; söylediklerini alıntılarla özetleyeyim:

- —"Özelleştirme ve serbestleştirme, aslında ABD'nin pompaladığı, Batı'da da ABD'ye yatkın sağcı partilerin benimsedikleri bir politika. ABD'nin amacı, diğer ülkelerde ekonomik gücün ABD'ye göbek bağı ile bağlı özel kesimin elinde toplanmasıdır. Ekonomik güç, beraberinde politik etkinliği de getireceğinden böylece ABD'nin çıkarlarının daha iyi korunması, savunulması sağlanacaktır."
- —"Türkiye'deki sağcı yönetimler de özelleştirme, serbestleştirme modasına uymuşlardır. (...) KİT'lerin satılması, tasfiyesi, 1950'li yıllardan beri ABD'li uzmanların (!)başlıca önerileri arasında yer almıştır. 'Ekonominin kamburdan kurtulması' gerekçesi altında, bu kuruluşların ABD ile daha yakın ilişki kuracak bazı özel kesim gruplarının eline geçmesi, bu grupların güçlenmesi ve ayrıca Türk ekonomisinin bel kemiğinin kırılması amaçlanmaktadır."
- —"Türk ekonomisi için KİT'lerin işlevleri henüz bitmemiştir.KİT'ler Türkiye'de sanayileşme atılımlarını sürdürecek, ileri teknoloji isteyen yatırımları yapacak, sanayinin gerice yörelere yayılmasını sağlayacak, iç ve dış tekellerle savaşım verecek, hatta Türkiye'nin sağlıklı bir biçimde dışa açılmasına olanak sağlayacak araçlardır."
- —"Hazırlanan sözüm ona ince ama gayet kaba senaryo şöyledir. 'Halka satıyoruz, çalışana satıyoruz' görüntüsü altında, göstermelik bir miktar pay senedinin ilk aşamada halka, çalışanlara satıldıktan sonra, KİT'lerin iç ve dış sermaye gruplarınca ucuz fiyata kapatılmasıdır. Bazı işadamlarının bu konudaki heyecanına hak vermemek mümkün değildir. Burada milyarlarca, hatta trilyonlarca servetin üstüne bir hamlede oturmak olanağı yatmaktadır."

"Milyarlarca,hatta trilyonlarca servet" nasıl meydana gelmişti? Kimler ödemiştir bunca fabrikanın kuruluş parasını? Bu konudaki gerçekleri anımsatmanın tam sırasıdır.

Taner Timur'un çok yararlı bir eseri vardır: *Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946.* Eseri, 1971 yılında, Ankara'da Doğan Yayınları yayımlamış. Çoktan tükenmiştir. Türkiye gerçekleri üzerine kitap yayımlayan yayınevlerinin bu kitapla ilgilenmelerini yeni baskısını yapmalarını dilerim. Taner Timur, yıllar önce Paris'e gitmişti; Üniversite'den de ayrılmıştı. Şimdi Paris'te mi, Türkiye'ye döndü mü bilmiyorum.

Kitabın 178. sayfasındaki "Sanayileşme programı ve sınıflar" başlıklı kesimde konumuzla ilgili rakamlar var.

1933'te hazırlanıp 1934'te kabul edilen ilk beş yıllık plan 43.953.000 liralık bir yatırım listesini kapsamaktadır. "Dönemin sonunda plan tam olarak uygulanamamasına rağmen gerçekleşme değeri 100 milyon liraya kadar yükselmiştir." "Sanayileşme planı, esas itibariyle iç kaynaklarla finanse edilmektedir. (...) Bunun dışında, 1934 yılında, yeni planın uygulanmaya başladığı sene, Sovyetler Birliği'nden 8 milyon dolar (16,5 milyon TL)lık bir kredi de temin edilmiştir."

"Bütün bu sermaye birikimi çabaları hangi sınıfların sırtından olmuştur? Bu noktayı tesbit etmek için devletin vergi politikasına bir göz atalım."

Taner Timur, 1929-1935 arasında, "Türkiye'de Ticaret ve Sanayi burjuvazisinden alınan dolaysız vergilerin bütün vergi gelirlerinin 1/45'ini teşkil" ettiğini tespit ediyor. "Bu rakam bize hem Türkiye'de kapitalizmin gelişme derecesini, hem de 'devletçilik' politi-

kasının hangi sınıfların sırtından yürütüldüğünü göstermektedir." "...buhran yıllarında güdülen 'devletçilik' politikası, geniş ölçüde orta ve yoksul sınıfların sırtından yürütülmüştür." "Kısaca planlı sanayileşme asgari ücretsiz ve fazla çalışmalı bir işçi düzeni içinde yapılmıştır. Finansmanı da orta ve yoksul köylülerin aleyhine olduğu gibi işçilerin de aleyhinedir."

Devlet eliyle kurulan ilk fabrikaların parasını hangi toplumsal kesimlerin ödediği ortada. Sonraki dönemlerde yapılan yatırımlar da bütçe gelirleriyle karşılandığına göre, vergilerin çoğunu da halk ödediğine göre (Dolaylı vergilerin genel vergi gelirleri içindeki payını anımsamakta da yarar var!), bugün, haraç mezat satılmak istenen KİT'ler büyük ölçüde halkın parasıyla kurulmuştur. Sormakta haksız mıyız: Kimin malını kime satıyorsunuz?

KİTAP ADLARI

Bodrum, 13 Temmuz 1986

Sait Faik'in hikâye kitaplarını yeniden okuyorum.

Son Kuşlar'daki o çok sevdiğim "Sivri Ada Geceleri"ni okurken şu tümce beni durdurdu: "Doğudan bir MAVİ KARANLIK (Büyük harfler benim.-F.N.) ağır ağır kayalara, çakıllara, çakıllardan vücuduma sinmeye başlamıştı."

Biliyorsunuz, Bay Vedat Türkali'nin ikinci romanının adı da "Mavi Karanlık"tır.

Bir yazar, bunu, bilerek de yapabilir, bilmeyerek de. Sözgelimi ben, 1956'da yayımlanan ilk kitabımın, *İnsan Tükenmez*'in adını, Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bir şiirinin adından almıştım. "İnsan Tükenmez" adlı yazı şöyle başlıyordu: "Ne zaman edebiyatımızın yeni gerçeklere, yeni insanlara doğru açılmasını düşünsem aklıma hep Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bir şiirinin adı gelir: 'İnsan Tükenmez'. O şiirin adını Oktay Akbal'la birlikte sevmiş, günlerce sözünü etmiştik." Yıllar sonra, 1978'de, bu ad, Dağlarca ile tatsız bir tartışmaya yol açmıştı. Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü jüri üyeleri bir yemekte hep birlikteydik. Dağlarca, bir ara, "Fethi Naci, hem kitabına 'İnsan Tükenmez' adını verdi, hem de benden 'incir çekirdeği doldurmayacak lâflarla kitaplar dolduruyor' diye söz etti o kitapta!"dedi. Aradan yirmi yıldan fazla zaman geçmişti; Dağlarca hakkında ne yazdığımı anımsamıyordum; o günkü şiir anlayışımla öyle bir şey yazmayacağım için, "Sanmıyorum, yanılmış olabilirsin" dedim. (Sonradan kitaba baktım, Dağlarca haklıydı.) Dağlarca, bahse girmemizi istedi. Ben, o sözleri etmişsem, bütün jüri üyelerine ziyafet çekmeyi kabul ettiğimi söyledim. Dağlarca, "Hayır, dedi, o sözleri etmişsen beş yıl boyunca yazı yazmayacaksın,kabul et bunu!" Bir şairin bir yazara bunu teklif edebilmesi akıl alır şey değildi. Bir anda çileden çıktığımı anımsıyorum. Rahmetli Behçet Necatigil'le Tarık Buğra araya girerek tatsız bir olayı önlemişlerdi.

> ***"Ne zaman edebiyatımızın yeni gerçeklere, yeni insanlara doğru açılmasını düşünsem aklıma hep Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bir şiirinin adı gelir: İnsan Tükenmez"***

İkinci kitabım, 1958-1959 yıllarında *Dost* ve *Pazar Postası* dergilerinde yayımlanan yazılarımdan derlenmiş ve Muzaffer Erdost'un yönettiği Açık Oturum Yayınları'nda 1959 yılında yayımlanmıştı: *Gerçek Saygısı.* Bu adı çok sevdiğim için, 1962 yılında, *Vatan* gazetesinde günlük fıkralar yazarken başlık olarak kullanmıştım. Daha sonra, 1983'te, *Yazko-Somut*'ta her hafta yazarken de başlık gene "Gerçek Saygısı" idi. Ama açıkça söyleyeyim, o "gerçek saygısı"nı hep daha önce bir yerlerde okuduğum duygusunu taşımışımdır içimde; Türkçe ya da Fransızca bir yazıda. Nerede okuduğumu anımsasam yazıp rahatlayacağım.

Gerçek Saygısı'ndan söz açmışken sözü Şükran Kurdakul'a getirmek istiyorum. Biliyorsunuz, Kurdakul'un *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* adlı bir kitabı vardır. Kurdakul, "Fethi Naci" maddesine, ilk baskıda olmayan bir tümceyi sonraki baskılarda eklemek gereğini duymuş: "Sonra *Pazar Postası, Dost* dergilerinde yayımladığı, *genellikle ikinci yeni hareketine yönelik yazılarıyla* (Altını ben çizdim. -F.N.) o yılların verimli kalemlerinden biri olarak göründü." Aynı yargı *Sosyalist Kültür Ansiklopedisi*'nde de var. Doğrusu, benim için oldukça şaşırtıcı bir yargı. Çünkü o yıllarda yazdığım yazılardan oluşan *Gerçek Saygısı* iki bölüm: birinci bölüm "Düşünmek Üstüne" başlığını taşıyor, genellikle dogmatizme karşı yazılar; ikinci bölüm, "Roman Üstüne". O yıllarda, *Dost*'ta, sadece iki şiir kitabı üzerine yazdığımı anımsıyorum: Biri, Turgut Uyar'ın *Dünyanın En Güzel Arabistanı,* öbürü Arif Damar'ın *Günden Güne*'si. Kurdakul nerden çıkarıyor benim "genellikle ikinci yeni hareketine yönelik" yazılar yazdığımı? Bu soruyu sorarken bir noktayı açıklamak isterim: "İkinci Yeni" denince akla gelen Turgut Uyar, Cemal Süreya, İlhan Berk, Edip Cansever sevdiğim, değerli bulduğum şairler; belirtmek istediğim, "genellikle ikinci yeni hareketine yönelik" yazılar yazmadığım. Daha doğrusu, şiir üzerine pek bir şey yazmadığım. *Pazar Postası* ve *Dost* dergilerinde yazdığım yazılar, "genellikle romana yönelik" yazılardı.

Kitap adları ile ilgili bir gözlem daha.

1962'de *Vatan* gazetesinde "Gerçek Saygısı" başlığı ile günlük siyasal fıkralar yazdığımı yukarda belirtmiştim. 6 Aralık 1962 tarihli fıkram "Faşizmin Ayak Sesleri" başlığını taşır. Bu başlık Bay Attila İlhan'ın 1970'li yıllarda Bilgi Yayınevi'nce yayımlanan bir kitabının adı oluverdi. Fethi Naci ne mi der bu işe: Helâl olsun! □

İkinci Dünya Savaşı'na Doğru: Bazı Anılar

H. İzzettin Dinamo

1926'da Mussolini'nin istila olasılığı birdenbire öyle artmıştı ki Türk ordusunda subay kadrosunun eksikliği göze batmaya başlamıştı. O yıl, ben de Tokat Askeri Lisesi'nin ikinci sınıfında idim. Öğrencilere bir yılda iki sınıf geçirilerek subay kadrosunun bütünlenmesine çalışılıyordu.

Ben, nasıl oldu da Tokat Askeri Lisesi'nde bulunmuş oldum? İşte, ordudaki subay eksikliğini bütünlemek üzere hükümet kolay bir çare bulmuştu. Öksüzyurdu çocuklarını askeri liselere aktarıyordu. Bizi de sınavsız filan bir gün aldıkları gibi Tokat Askeri Lisesi'ne götürmüşlerdi. Müdürümüz şiir yazdığımı söylediğinde onlar da, "ikinci bir Kâzım Karabekir olur" demişlerdi. Ancak, biz okulun malı olduktan, okula yerleştikten sonra iki yüksek asker doktorun bizi muayeneden geçirmek aklına gelmiş, muayenenin sonunda kalbimden rahatsız bulunmuştum. Kalbim tekliyormuş. Bir doktor albay: "Futbol oynuyor musun?" diye sordu, "Oynuyorum" dedim, öteki, "oyna, oyna, yakında nalları dikersen görürsün gününü" demesin mi?

Böyle bir sözün bir doktorun ağzından çıkabileceğini hiç düşünemezdim. Bir genç şair nasıl bir katır olabilirdi?

O günden bu yana altmış yıl geçti. Kalbimden hiçbir rahatsızlığım olmadı, bugünkü uzun ömrümü o günkü sağlam kalbimin iyi işleyişine borçluyum. İşte, Mussolini'nin ünlü Antalya'yı işgale, ele geçirmeye heveslenme günlerinden bir iki küçük sayfa!

Antalya ve Türkiye üzerinde hızını alamayan Mussolini, en sonra, 1936'larda Habeşistan'a saldırdı. Şimdiye dek Negüs'ün ülkesi özgürlüğünü seven Hıristiyan bir ülke olduğundan sömürgeciler ona pek sokulamamışlardı. Oysa, Sezar, babası olsa saldırmak zorundaydı, şundan ki zafer gelmezse o gidecekti!

O günlerde İstanbul'da diken üstünde oturan Nâzım Hikmet, Negüs'ün başına gelen bu felaketi değerlendirdi: Sözde Roma'da eğitimde bulunan Habeşistanlı aydın bir gencin ağzından Habeşistan'daki karısı "Taranta-Babu'ya Mektuplar"ı yazmaya başladı. 1936'da magazin dergilerinde çıkmaya başlayan bu serin pınar suları gibi duru şiirleri ben Ankara sivil cezaevindeki kulede bir yıllık mahkûm iken okudum:

Benito Mussolini
Bindi bir kırata
Söylev söyledi
beş yüz pilota

Ve Mussolini'yi beş paralık eden şiirler uzayıp gidiyor.

Mussolini ilk başarısızlıktan sonra Türkiye'nin durumunu son kerte dikkatle izlemiş en küçük fırsatta bir kez daha Küçük Asya'ya çıkmak üzere bayağı nöbet beklemişti.

Aslında Mussolini çok küçük bir adamdı, bir kâğıttan kaplandı. Kendi ülkesinin sınırlarını bile koruyacak bir durumda değilken Sezarlığa kalkışıyordu. İki bin yıl önce Jül Sezar'ın başına gelen en sonra onun başına da geldi. Ne var ki bu kâğıt kaplan, ablak yüzünün büyüsünü kullanarak Akdeniz'i *(Mare Nostrum,* Bizim Deniz) gibi yutturmaya çalıştı. Böylece de İspanya'da iktidara gelen gecikmiş sosyalizme kanlı gözyaşları döktürenlerden biri oldu. İspanya'ya uzun yıllardan, korkunç işkenceli yönetimlerden sonra yumuşak bir rejim olan Sosyalizm, halk oyunun bahçelerinden tıpış tıpış yürüyerek gelmiş, iktidara geçmişti. Bu soyluların,korkunç Dominiken papazlarının cehenneminde sosyalizmin birdenbire tereyağından kıl çeker gibi rahatça iktidara gelişi hem yerli cadıları hem de Avrupalı halk düşmanlarını şaşırtmıştı. Ama, dünyanın çoğu, ekmeğini namusluca kazanarak yemesini bilen herkesi de sevindirmişti.

Biz, 1935 ilkyazında cezaevine girmiş, tam bir yılımızı doldurmuştuk ki İspanya İç Savaşı başladı. Bütün dünya ilericileri onları desteklediği halde Franco'nun kara ordusu her gün biraz daha kuzeye kuzey batıya doğru ilerledi. Şundan ki sosyalistleri destekleyenler salt gönüllerinden topladıkları çiçekleri gönderiyorlar, oysa, iki faşist devlet İtalya ve Almanya bütün gerekli insan ve silahı yetiştiriyor, giderek gerektiğinde kendi perso-

nelleriyle ve kendi uçaklarıyla gidip cumhuriyetçilerin saflarını bombalıyorlardı. Büsbütün gemi azıya almışlardı. Yüzyıla egemen olmanın yolu üzerindeydiler. Birçok ülkeden Franco faşizmine karşı döğüşmeye gidenler oldu. Madrid'de uluslararası bir tugay kuruldu. Bu tugayda sonradan öğrendiğimize göre ancak bir tek Türk vardı. O da oraya Amerika'dan gitmişti. Çünkü Türkiye bu serüven için hiç kimseye vize vermiyordu.

Uluslararası Tugay'da döğüşerek ölmüş olan kişi, Sıvas Öğretmen Okulu psikoloji öğretmeni Ahmet Şazi Bey'di. Henüz otuz yaşında bile yoktu. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yetişmiş öğretmenlik yapmış, vekaletçe Amerika'da uzmanlık eğitimi yapmak üzere seçilip gönderilmişti. Daha büyük eğitim için bir bölük arkadaşla gönderilen Şazi, Amerika'da birdenbire yitip gitmiş, ne olduğu anlaşılamamıştı. Türk polisi, onun Francocular'a karşı çarpışmak üzere İspanya'ya gittiğini hiç anlayamadı.

Mussolini'nin denizaltıları Akdeniz'de vızır vızır dolaşıyor, İspanya'ya doğru yol almış hiçbir kuşkulu gemi sektirmiyorlardı.

Moskova, İspanyol Cumhuriyetçileri'ne birkaç kez tıklım tıklım yiyecek, içecek ve giyecekle dolu gemiler gönderdi. Bu gemiler yüklerini Barselona rıhtımına boşaltarak döndüler. Bunlar, hastanın ölümünü ancak birkaç gün daha uzatmaya yarayabilirdi. Mussolini Akdeniz'de altın çağını yaşıyordu.

1926 ilkyaz günlerinden bir gün sabahleyin hiçbir öğretmenimiz derse gelmemişti.Hepsinin askerlik şubesinden çağrıldığını işitmiştik. Akşama doğru çıkıp geldiklerinde hepsi de er giysisi içindeydi, sırtlarında da birer asker çantası vardı.Gece manevrasına çıkmak üzere geçip gittiklerinde hepimiz bayağı şaşırıp kalmıştık. Öğretmenlerimizin hepsi de gencecikti. Askerliklerini yapmışlardı, ama bu gidiş, salt manevra için deniyordu. Meğer Mussolini Antalya'ya çıkma hazırlığı yapıyormuş. Hepimizi Milli Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi bir heyecan kaplamıştı. İtalyanlar'ın hiç de savaşçı bir millet olmadığını biliyorduk. Demek ki diye düşünüyorduk, bu on iki adayı bunlar şimdi sıçrama tahtası olarak kullanacaklar! Hemen hepimiz asker ve stratejist kesilmiştik.

Faşizm, ancak dışarda kazanacağı utkularla ayakta kalabilen bir rejimdir. Bundan dolayı Mussolini ilk iktidara gelince daha Türkçesi iktidarı zorla ele geçirince Avrupa'nın en zayıf ülkesi gözüyle baktığı Türkiye'ye el atmak istedi. Ancak, daha önce dünyanın damlarından biri üzerinde yaşayan birbaşka zavallı,yoksul ülkeye saldırmıştı.Negüs'ün kendi ayaklarında birçift ayakkabısı varsa da ordusunun başında bulunan subayların ayakları hep yalındı. O zaman gazetelerde çıkan resimlerde bunu açıkça görmüştük.

Cumhuriyetçilerin askerce yönetiminin başında General Miaja, sivil yönetimin başında da Caballero vardı. Ünlü hatip işçi lideri Dolores İbarruri vardı. İspanya İç Savaşı patladığında biz bir yıldır Ankara cezaevinde yatıyorduk. Bu olay için bir tek haber kaynağımız *Ulus* gazetesiydi. Ancak onu okuyabiliyorduk.

Ara sıra *Haber* gazetesini de alıyor, olayı daha yakından izleyebiliyorduk. 1938'de Nâzım Hikmet askeriyeden on beş yıl yemiş olarak bizim cezaevine geldi. O zaman İspanya İç Savaşı'na değgin pek çok haberi onun ağzından dinledik. Nâzım o zaman *Haber* gazetesine İspanya sorunları üstüne bedava yazılar yazıyordu. Yanı başında bir de Nizamettin Nazif vardı. Türk basınında İspanya Cumhuriyetçileri için çalışan iki yiğit kalem salt bunlardı. Nâzım, Madrid'e çok gitmek istemiş, ama bırakılmamıştı. Dünyada faşizmin patlama dönemiydi. Düşünün, sonradan faşizmden en büyük darbeleri yiyen İngiltere'de bile bir İngiliz soylusu Mosley, arkasına kırıp dökücü bir berduş takımı takmış Londra'nın caddelerinde kol geziyordu.Bütün irili ufaklı devletlerin başındaki kişiler faşizme özeniyor, demir eldivenlerini giyiyor, eline ateşten cımbızını alıp insanların beyinlerinden demokrasi düşüncesini bununla çekip almaya çalışıyordu.

Nâzım'la Nizamettin Nazif'in Türkiye'den yaptıkları cılız ateş kâr etmedi. O zaman Fas sömürgesinin komutanı olup adalara sürülen sonra da Cumhuriyet ilan edilince ordan kaçıp yine Fas'a dönen General Franco bütün İspanya'nın gerici generallerini, askerlerini örgütleyerek Müslüman Fas askerlerini de önüne katarak İspanya'da isyan bayrağını açmıştı. Bizim Bulgaristanlı Eyüp'ün yapıp duvara astığı Türkiye haritası büyüklüğündeki harita, her gün biraz daha kararak aşağıda Barselona'ya yukardan Basklar'ın ülkesine doğru geri çekiliyordu. Göz göre göre bir halk cumhuriyeti eriyip gidiyordu. Bunu kemiren namussuz düşmanlara da ağız dolusu sövgüler savurmaktan başka bir şey yapamıyorduk. Hiç olmazsa Nâzım'dan Madrid için yazdığı o güzel kış şiirini dinledik. Nâzım Hikmet, İspanya İç Savaşı başlayınca "Yaşamak Hakkı" diye bir de roman yazmaya başlamıştı. Tutuklanıp Ankara'ya getirildikten sonra elbette roman da kesilmişti. "Üstad" demiştim, "romanı hiç olmazsa gazetede bıraksaydınız, o orda yayımlanıp dururdu." "Ben romanımı günlük ve beş para almadan yazıyordum" dedi.

"Peki daha önce hiç İspanya'ya gittiğiniz olmuş muydu? Birçok İspanyol geleneklerini ne güzel yazıyordunuz?"

"Evet, İspanya için yazacağım romanın birçok göze çarpacak malzemesini hemen İspanyol kitap ve dergilerinden, Fransız kaynaklarından edinmeye çalıştım. Örneğin bir dergide gördüm: Balıkçılar kayıklarını denizden bir çift öküzle çekiyorlardı. Hemen bunu aldım. İşte, bu gibi ufak tefek gibi görünen şeyler bir yabancı ülkenin özelliklerini meydana çıkarır" dedi.

Franco, İspanya'nın bütün işçi sınıfı örgütlerini darmadağın ettiği gibi insancıl kültürü de öyle ezip pestile döndürdü ki yüzyılda ancak bir daha kalkabilirdi. İlk anda eline geçirdiği İspanya'nın o günkü büyük genç şairlerinden Garcia Lorca'yı kurşuna dizdirdi. Sonradan Struga şiir şenliklerinde gördüğümüz onun arkadaşlarından Rafael Alberti, onun da kendileri ayarında bir şair olduğunu, ancak, faşizm kurbanı olduğundan gittikçe büyüyerek kendilerini çok geride bıraktığını söylemişti. ☐

ATAOL BEHRAMOĞLU

KIZIMA MEKTUPLAR

"gizlilikte"

4
İlyada'yı
Bitirdim bugün
Bir hafta
Elimden düşürmeksizin
Okuyarak
- Yoruldukça
Bir kardeşin
Elinin emeği
Tığ örgüsü
Ak perdelerin
Gerisinden
Işıklı bir
Sokağa bakarak-
İlyada'yı
Okuyup bitirdim bugün
Ve gönlüme
İşleyen
Nice kanatlı
Sözlerden
Kimileri de
Kocası yiğit Hektor'un
Öldürüldüğünü öğrenen
Dilber Andromakhe'nin
Yetim kalan yavrusunu
Düşünerek söyledikleriydi
«Bir çocuğu yetim bırakan gün
Akranlarından da yoksun kılar onu
Dolaşır boynu bükük, başı önde, gözü yaşlı
Çaresiz başvurur babasının arkadaşlarına
Rastgele sarılır onun bunun eteğine
Şarap tasını uzatsa bile acıyan biri
Islatır şarap dudağını, dokunmaz damağına
Okurken bu sözleri ve daha acılarını
Seni
Düşündüm kızım
Yüreğim
Burkuldu acıyla
Ama yakıştıramadım
Hiçbirini o sözlerin
Ne sana
Ne kendime
Ne de babanın arkadaşlarına...
Bu kederli
Ayrılık günlerinde
Öylesine
Kol kanat gerdi ki
Dostlar bana
Öylesine
Sıcak ve
Gösterişsiz
Bir içtenlikle
Paylaştılar ki
Sıkıntımı
- Hem de yüzlerini
İlk kez gördüklerim
İlk kez duyduklarım
Adlarını-
Anladım
Görünmez
Nice bağlarla
Bağlı olduğumuz
Dostlarımız var
Görmemiş olsak da
Yüzlerini,
Adlarını hiç
İşitmesek de-
Ve anladım ki
Yanlız da değiliz
Yetim de
Çaresiz de...

4.12.1983

Benim Oğlum Bina Okur

ya da Ülkü Tamer'ce ve Fethi Naci'nin kulağını çınlatarak

Hem Dersini Bilmiyor Hem de Şişman Herkesten

Atilla Özkırımlı

"Ülkemizde edebiyat eleştirisinin durumu üzerinde yadsıyıcı tartışmalar hiç eksik olmuyor. Aslında yenilenen tartışmalara, değişik tavır alışlara karşın değişik bir şey söylenildiğini ileri sürmek çok güç. 'Bizde eleştiri yok' sözüne yıllardır o denli alıştık ki, bu sözün kendiliğinden içerdiği toptancı yargı, nerdeyse herkesin beynine egemen olacak ve eleştiriye değgin olumlu gözlemleri daha uzun zaman engelleyecek gibi."

Bu andığım sözler Bedrettin Cömert'in. *Milliyet Sanat* dergisinde yayımlanmış iki yıl önce (11.3.1977).Yazısının bir yerinde eleştiri dergisinin olmayışından da yakınıyor Cömert. Yaşasaydı, yayına başlayan bir eleştiri dergisinin ilk sayısında benzeri çığlığı basan Demirtaş Ceyhun'un yazısını okuyunca, şu sorusunu yinelerdi sanırım: *«Kendi uğraş alanları, eleştirimizin ulaştığı düzeyin çok mu üstünde acaba?»* yanıtını da verirdi: *«Bir ülkenin kültür yaşamı tutarsız bir kümelenme değildir. Genel ekonomik, toplumsal, siyasal durum ne ise, kültürel durum da ona koşuttur. Özellikle kavramsal yetkinlik ve bilimsel olgunluk gerektiren eleştiri, bu zorunlu koşutluğun ve etkileşimin dışında ele alınamaz.»*

Yedi yıl önce yazdığım «Eleştiriyi Edebiyattan Soyutlamak Olası mı?» başlıklı yazımın girişi yukarıdaki satırlar. Demirtaş Ceyhun'un *Eleştiri* dergisinin ilk sayısında yayımlanan «Eleştirisiz Edebiyat» (15.8.1979) başlıklı yazısını yanıtlamak için yazmışım. Demirtaş Ceyhun'un *Kadınca* dergisinin soruşturmasına verdiği yanıtla *Gösteri* dergisinde (Temmuz 1986) yayımlanan yazısını okuyunca arayıp buldum bu yazımı. Sonra Demirtaş Ceyhun'un *Eleştiri*'de çıkan eski yazısını da.Baktım, bir arpa boyu ilerleme yok Demirtaş Ceyhun'da: Yine yöntemsiz, temelsiz akıl yürütmelerle bilgileri yalan-yanlış kullanarak önyargılarını doğrulamaya çalışma çabasında. Üstelik daha keskin, daha yoksayıcı bir tutumla, tutarsızlıklara aldırmadan...

Demirtaş Ceyhun'un *Gösteri*'deki yazısı «Aydınımızın 'Hal-i Pürmelali' Üzerine Aykırı Düşünceler» başlığını taşıyor. İşin güzel yanı, bu başlığın biraz değiştirilince Demirtaş Ceyhun'un yazısını da niteliyor olması. Şöyle: *«Demirtaş Ceyhun'un Aydınımız Üzerine Aykırı Düşüncelerinin Hâl-i Pür-Melâli.»* Çünkü Demirtaş Ceyhun eleştiri ve eleştirmen yokluğu fobisinden kurtulamıyor bir türlü. Hele hele Fethi Naci fobisinden, dahası hobisinden. Savcı, yargıç, infaz savcısı kendisi hep. Suçluyor, yargılıyor, mahkûm ediyor aydınları.

Demirtaş Ceyhun'a göre aydınımız ödlek, pısırık... İnanılır gibi değil, ama öyle. Örnek mi istiyorsunuz, alın diyor Demirtaş Ceyhun ve kendince örnekleri sıralamaya başlıyor.

İlk örnek «Aydınlar Dilekçesi». Bu dilekçeyi imzalamak yürekliliğini «topu topu 1300-1400 kişi» nin gösterebilmiş olması. (İmzalamayan ödlekler arasında olduğum için bu konuyu tartışmayacağım. Yalnız bir-iki şey söylemek istiyorum. Bir: Bugün bir kahramanlık beratı olarak kullanıldığına göre iyi ki imzalamamışım. İki: Bilinen adıyla Aydınlar Dilekçesi'ni imzalamama nedenlerim geçerliliğini koruduğu için benzeri bir dilekçeyi bugün de imzalamam.)

İkinci örnek «Nâzım Hikmet». Nâzım Hikmet'in hiçbir şiiri yasaklanmamış şimdiye kadar. Demirtaş Ceyhun, TYS davası sırasında öğrenmiş bunu. 1979'da *Eleştiri* dergisindeki yazısında *«25 yılı aşkın bir süredir yazıyla (edebiyatla) uğraşıyorum. Son 25 yıllık edebiyatımızı kesintisiz izledim.»* diyen Demirtaş Ceyhun'un, bu yazısında da 1950'den bu yana görgü tanıklığını vurguladıktan sonra söz konusu bilgiyi bunca geç öğrenme-

sini itirafı karşısında, *«Neyi, ne kadar izlediğin belli oluyor»*mu diyelim şimdi? *«Aynı davada birlikte yargılandığın Mehmet Ali Sebük'ün 'Nâzım Hikmet'in Özgürlük Savaşı'nı (1978) okumadın hadi; yöneticisi bulunduğun TYS'nin yayımladığı 'Nâzım Hikmet'e Armağan'ı (1977)da mı okumadın?»* demezler mi adama?

Yine de sormayalım bu soruyu. Çünkü «itirafı» şu dehşetengiz aykırı düşünce izliyor: *«Ama aydınımız, her sıkı dönemde, her baskıcı dönemde kendiliğinden yasaklamış Nâzım'ın bazen kimi şiirlerini, bazen bütün şiirlerini. Nâzım Hikmet'siz Türk şiirleri antolojileri bile düzenlemişler. (Anımsadığım kadarıyla, Milliyet Yayınları'nın 12 Mart döneminde çıkardığı Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi'nde Nâzım Hikmet yoktur.)»*

Neresini, nasıl düzeltmeli? Baştan sona yanlış çünkü. Bunu görmek için uzağa gitmeye de gerek yok. Demirtaş Ceyhun TÜYAP'ın danışmanıdır. TÜYAP'ın düzenlediği kitap fuarlarında, evet yasak olmamasına ve üstelik 1980 öncesi basılmış olmasına karşın, Nâzım'ın kitaplarının sattırılmadığının en yakın tanığı kendisi değil midir? Bu yasal olmayan yasaklamanın, ancak geçen yılki fuarda aşılabildiğinin de.

Hem bu kadar da değil. 1983'te İzmir'de düzenlenen kitap fuarında bir yayınevinin stand sorumlusu Nâzım'ın kitapları yüzünden sorguya çekilmiştir. Anadolu'da birçok kitapçı, Nâzım'ın kitaplarını sattıkları için koğuşturmaya uğramışlardır. Bunlar, gazetelere yansımayan, daha doğrusu o günlerde yayımlanamayan haberler. Hepimiz biliyoruz bunları, Demirtaş Ceyhun da biliyor.

Bilmediği, bir parantez açarak «Anımsadığım kadarıyla» deyip düşüncesini kanıtlamak için verdiği örnek. Bir: Milliyet Yayınları'nca yayımlanan (1973) o antolojinin adı, *Tanzimat'tan Günümüze Kadar Türk Şiiri*'dir. İki: Düzenleyen Rauf Mutluay'dır. Üç: Nâzım Hikmet'in şiirleri 211-232. sayfalardadır. Dört: Kitaba alınan 40 şairden kendisine en çok sayfa ayrılan şair Nâzım Hikmet'tir. (Örnekse, yazısının bir yerinde aydınımızın 12 Mart gelince Nâzım Hikmet'e seçenek olarak Ahmet Muhip Dıranas'ı öne sürdüğünü söylüyor Demirtaş Ceyhun. Mutluay, kitabında Dıranas'a kaç sayfa ayırmış biliyor musunuz? Nâzım'ın 22 sayfasına karşılık 10 sayfa. Parantezi kapatmadan bir örnek daha vereyim: Rauf Mutluay, Cumhuriyet'in ellinci yılı nedeniyle Türkiye İş Bankası'nın kültür yayınları arasında çıkan *50 Yılın Türk Edebiyatı* adlı bir kitabın da hazırlayıcısıdır ve Nâzım o kitapta da vardır. 1980'lerde aynı banka için bu kez Orhan Ural *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri* antolojisini hazırlar. Ahmet Muhip Dıranas'ın kitabına önsöz yazdığı için Demirtaş Ceyhun'un mantığıyla Dıranas'ı Nâzım'a seçenek olarak sunanların başında gelen Orhan Ural, antolojisine Nâzım Hikmet'in yanı sıra Rıfat Ilgaz, Ahmet Arif, Ataol Behramoğlu gibi şairleri de almaktan çekinmez. Kitap 1984'te yayımlanır, satışa çıkar. Ama bir süre sonra, işe aydınlar değil rufailer karıştığı için Ural'ın kitabı satıştan çekilir.

Bütün bunları, aydınımızın ödlek olmadığını ya da «sıkı dönem» lerde baskı yapılmadığını kanıtlamak için yazmıyorum. Demirtaş Ceyhun'un kimi bilgileri «tahrif» ederek düşüncelerini doğrulama yoluna gittiğini de söyleyecek değilim. Hayır, tahrif yok. Tahrif de bir ustalıktır çünkü. Düpedüz söylüyorum: Bilmiyor Demirtaş Ceyhun, bilmediğini de bilmiyor. Kulaktan dolma bilgilerle ahkâm kesiyor, daha doğrusu ahkâm da kesemiyor. İşin ilginç yanı, yazdıklarının doğruluğuna safça inanıyor.

Nitekim, «Aydınlarımızın bu sıkı dönemlerde» yalnızca Nâzım'ın, «devrimci ozanlarımızın» şiirlerini yasaklamadıklarını söyleyip bir örnekle genişletiyor suç çemberini. Bu kez örnek Sabahattin Ali. Ne mi olmuş? *«40'lı yıllarda Sabahattin Ali'nin 'Kuyucaklı Yusuf'una karşı Peyami Safa'nın '9. Hariciye Koğuşu'na Halide Edib'in 'Sinekli Bakkal'ını, Abdülhak Şinasi Hisar'ın 'Fahim Bey ve Biz'ini değişik durumlarda değişik seçenekler olarak sunan aydınlarımız, 12 Mart'ta da Orhan Kemal'lere, Yaşar Kemal'lere yeni ve ilginç bir seçenek yaratmışlardır; Ahmet Hamdi Tanpınar ve 'Huzur'.»*

Alın işte, nedeni, niçini belirtilmeyen, hangi gerekçeye dayandığı bilinmeyen bir «aykırı düşünce» daha. «Sinekli Bakkal»la, «Fahim Bey ve Biz»in dönemin iktidarı CHP'nin açtığı roman yarışmasında ödüllendirildiklerini söylese Demirtaş Ceyhun kafaları azıcık bulandırabilecek belki. Ama ödül örneğini başka bir yazısında kullandığı ve gereken yanıtı aldığı için Peyami Safa'ya sarılıyor bu kez, *9'ncu Hariciye Koğuşu*'na.

«Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun bir tek kahramanı var: 9'ncu Hariciye Koğuşu. Bu kitap, bütün bir fakir çocuklar hastanesinin romanıdır. Burjuvanın çocuğu 9'ncu Hariciye Koğuşu'nda yatmadı. O ve onun anası, babası o beyaz duvarların kâbusunu duyamaz. 9'ncu Hariciye Koğuşu'nda halkın çocuğu yatıyor, benim oğlum yatacak, onu ancak biz anlarız. (...) Peyami'nin romanı realisttir. Fakat eski manâda fotoğraf realizmi değil; şeniyetlerin âbidesini yapan ve bunu yapmak için bir ara tahlil ve terkiplerden mürekkep bir kompozisyon vücuda getiren diyalektik bir realizm.»

Bu satırlar *9'ncu Hariciye Koğuşu*'nun ilk basımının(1930) «alenen ve resmen» adına ithaf edildiği Nâzım Hikmet'indir ve *Resimli Ay*'ın Şubat 1930 tarihli sayısında yayımlanmıştır. Daha sonra görüş değiştirip sağa kayan Peyami Safa'yı en ağır biçimde eleştirecek olan Nâzım Hikmet'in. Nitekim 1940'larda kimi ödlek aydınlarımız eski defterleri karıştırıp Nâzım Hikmet'in övgülerini paravana yaparak *Kuyucaklı Yusuf*un karşısına, hayda bre pehlivanlar narasıyla *9'ncu Hariciye Koğuşu*'nu çıkarmışlardır. (Son cümleyi okuyunca şaşırdınız değil mi? Oysa yok böyle bir şey, işin şakası bu. Demirtaş Ceyhun'un mantığının nasıl işlediğini göstermek istedim yalnızca.)

Ama Demirtaş Ceyhun'un asıl amacı başka. Sözü Tanpınar'ın *Huzur*'una getirdi ya, kocaman bir parantez açıp Fethi Naci'ye bağlayabilir artık. Öyle de yapıyor ve edebiyat eleştirisinde yeni bir değer ölçüsü koyuyor: Kovuşturmaya

uğramış, gözaltına alınmış, tutuklanmış ya da yargılanmakta olan bir romancı, bir şair eleştirilemez. Üç örneği var bu konuda Demirtaş Ceyhun'un. Fethi Naci, «12 Eylül'ün belki en sıcak o zor günlerinde», 1) Orhan Kemal'i kötülemiş, 2) Demirtaş Ceyhun gözaltında tutulurken onun romanını yerin dibine batırmış, 3) 40 kuşağı ozanları için «artık onlarla da hesaplaşmanın zamanıdır» demiş. («Ben okumadım. Kimden duyduğumu da doğrusu şimdi anımsayamıyorum.» diyor Demirtaş Ceyhun. Böylece, edebiyatın bilim olduğunu savunan Ceyhun, incelemeci ve araştırmacılara «anımsadığım kadarıyla»nın yanı sıra yeni bir yöntem daha armağan ediyor. Oysa Naci'nin son kitabına bir göz atsa şu cümleleri kolayca bulacak: *«Eş dost hatırı dinlemeyip bir gerçeği söylemenin sanırım artık sırası gelmiştir: 40 kuşağı şairleri gölgede kalmışlardır, çünkü yeteneksiz şairlerdi. (...) Eş dost hatırı dinlemeyip bir gerçeği daha söylemenin artık sırası gelmiştir: Siyasal ve toplumsal bir savaşa katılmakla, bu savaş uğruna hapislere girmekle, sürgünlere gitmekle övünmek, hiçbir devrimciye yakışmayacak çirkin bir davranıştır.» Eleştiri Günlüğü*, s. 58-63, Mayıs 1986).

Fethi Naci'yi savunmak bana düşmez. Üstelik kimi değerlendirmelerine de katılmıyorum Naci'nin. Ama yine Naci'nin, kendi içinde, tutarlı olduğunu söylemeliyim. *İnsan Tükenmez*'in Naci'siyle bugünkü Naci'nin farklı olduğunu söyleyenler de okuduklarını anlamayanlardır. Eleştirmen olarak Fethi Naci, *İnsan Tükenmez*'den son kitabı *Eleştiri Günlüğü*'ne kendi içinde sürekli yenilenen, gelişen bir çizgi çekebilmiştir.

Ne demiş Fethi Naci, Orhan Kemal için. (Ceyhun'un alıntıladığı biçimiyle) şunu: *«Orhan Kemal'in romanlarının çoğunun Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının düzeyine ulaşamadığını söylemek sosyalizme karşı çıkmak sanılmıştır.»*

Öylesine doğru bir yargı ki bu, Demirtaş Ceyhun da aynı mantıkla «nerdeyse bütün sosyalistlerin tutuklandığı, tutuklanamayanların sıkı sıkı kovuşturulduğu, kovalandığı, sus pus edildiği» bir dönemde bunu yazdığı için suçluyor Naci'yi. Edebi değerle sosyalist olmayı birbirine karıştırıyor.

Doğrudur, bir sanatçının benimsediği ideoloji, dünya görüşü belirler yapıtını. Ama o yapıtın sanatsal bir değer taşıyıp taşımadığı yaratıcısının ideolojisiyle ölçülmez. Edebi değerle ideolojik değer ayrı ayrı şeylerdir. Siyasal eylem büsbütün başka. Bir romancının, bir şairin, bir yazarın sosyalist olması romancı, şair ya da yazar olduğu anlamına gelmez. Orhan Kemal'den günümüze üç ya da dört roman kalmışsa, bu Orhan Kemal'in değersizliğini göstermez. Nicelik değil, niteliktir önemli olan. Düşüncelerinden ötürü tutuklanan, kovuşturmaya uğrayan bütün yazarlar için geçerlidir bu yargı.

Üstelik gerçek bir aydın, gerçek bir sanatçı gözaltına alınmış, tutuklanmış, yargılanıp hüküm giymişse, baskı altındaysa, hayatı cehenneme çevrilmişse, bundan yakınmaz; yakınmaması gerekir. Her şeyin bir bedeli vardır çünkü. Bu bedeli göze almamışsanız, başka hesaplar peşindesiniz, en azından savunduklarınıza gerçekten inanmıyorsunuz demektir.

Yalnız bir noktada haklı Demirtaş Ceyhun, *Kadınca* dergisindeki yanıtında söylediği gibi «okumuyorlar» eleştirmenler. Nitekim, Demirtaş Ceyhun'un yazısının geri kalan bölümünü okumadım ben, okuyamadım. *«Okul görmemiş bir insan yazar olabilir, ama eleştirmen olamaz çünkü eleştiri bilimsellik gerektirir...»* diyen kendisi olduğuna göre, bilimsellikle uzak-yakın ilgisi bulunmayan yazısını yarıda bıraktığım için umarım bana kızmaz. Hele, okul bitirmek de eleştirmen olmaya yetmiyormuş dersem...

Söz, Demirtaş Ceyhun'un *Kadınca* dergisindeki yanıtına geldiğine göre, ister istemez bir-iki cümle daha yazmam gerekiyor. Bakarsınız, yazdığımız eleştirileri, «polis hafiyeliği, dost ahbap kayırması» sözleriyle niteleyen Demirtaş Ceyhun, asıl kendisi hafiye mantığıyla akıl yürüttüğü için, benimle ilgili sözlerine kızdığım yorumuna ulaşabilir.

Demirtaş Ceyhun'un bana ilişkin düşüncesi şu: *«Atilla Özkırımlı da eleştiriyi yan iş olarak yapanlardan bir tanesi. Atilla edebiyat kuramlarıyla ilgili bir kitap mı yazmış, eleştiri nasıl yapılması gerektiğine dair bir çalışma mı yapmış? Hayır...»*

Saptama olarak doğru, mantıksal olarak yanlış bir düşünce bu. Neden kızayım? Kızmam için, *«Demirtaş Ceyhun da romancılığı yan iş olarak yapanlardan biri. Demirtaş Ceyhun roman kuramlarıyla ilgili bir kitap mı yazmış, romanın nasıl yapılması gerektiğine dair bir çalışma mı yapmış? Hayır...»* benzeri akıldışı düşüncesizlikleri savunuyor olmam gerekir.

Bu yazıyı, bir kez daha Bedrettin Cömert'in satırlarını alıntılayarak bitirmek istiyorum: *«Eleştirimizden yakınanların çoğu, konuya cidden inandırıcı bir yansızlıkla yanaşmıyorlar. Hemen hepsinin sözlerinde kişisel bir kırgınlığın, adı anılmaktan kaçınılan bazı kimseleri anıştırma çabasının örtülü izleri var. Yapıtlarına gereğince eğilinmediği veya eğinildiği halde istedikleri yargılar dile getirilmediği izlenimi, yakınanların üslubuna egemen. Bu bakımdan 'Bizde eleştiri yoktur' tümcesi, önemi kişiye göre değişmek koşuluyla 'Bizde beni öven eleştiri yok' biçimine kolaylıkla sokulabilir.»* □

KUM GÜNEŞLERİ

Remzi Karabulut

Çeneni kaldırarak gırtlağından göğüslerine doğru ter damlacıklarını siliyorsun elinle.

Saç diplerinde ve boynunda damla damla ter; ıslak, ılık, sıcak ve serin.

Dönüyorsun bir başına yattığın yatakta.

Boyun damarlarındaki ağrıları daha aza indirmek için doğru bildiğin tüm uyuma biçimlerini uygulamana rağmen, bir tek gece olsun ağrısız bir uyku uyuyamadın. Gecenin bir kesiti şimdi.

Üstündeki yumuşak çarşafı, bir ayak dokunuşuyla kaydırıveriyorsun aşağılara. Loş odanda yalnızsın her gece olduğu gibi.

Böyle çıplak yatmak, çocukluk tutkularından biriydi senin. Tenini üzen hiç bir nesnenin olmaması ve bazen ipeksi çarşafların gıdıklamasıyla çiçekli ve de gök mavisi rengindeki düşlere götürürdü seni.

Deviniyorsun, ensendeki keskin ağrıları ellerinle bastırarak bir kez daha.

Penceren açık.

Dışarda yoğun çekirge sesleri.

Ve de iki kedi sürtüşmesi.

İki kedi sürtüşmesiyle uyandın galiba sen Beysi.

Sıkıntılı düşlerin birinden güçlükle kurtardın kendini. Oysa geçmişte ne de güzel düşlerin vardı senin.

Evet, o yıllar hep aynı düşleri görürdün hemen hemen: Evren denizdi, küçücük dalgacıklarla başsız ve sonsuz bir deniz. Bildiğimiz güneş ise mavi suların altından doğardı, ama salt değildi; sayısız güneşlerle. İşte sen bu görkemli denizin üstünde uzun uzun saçlarınla ve çırılçıplaklığınla sulara batmadan, güneş ışınlarında yanmadan, dev adımlarla bilmediğin odaklara doğru koşardın. Durup birazcık beklediğinde saçlarının sana kavuşmasına bakardın. Saçların maviydi, deniz maviydi, gözlerin maviydi, her şey maviydi o an.

Bir sivrisineğin ilkin vınlamasını sonra da sol omzuna iğne batırışını algılıyor, bir başka sivrisineğin de dizine konuşuyla dönüyorsun.

Gece, ama saat kaç, pek önemli değil bu, uyu.

Geceliğini de giymeye üşenmişsin bu gün Beysi.

Yüzükoyun dönüyorsun.

Uyumaya çalış.

İki kedi ciyaklığı duyulmuyor artık dışarda, gittiler demek, iyi.

Elini karyoladan aşağı sarkıtıyor, çarşafı alıp üstünü örtüyorsun.

Bir kez daha dönüyorsun yatağında Beysi.

Yalın ayaklarla koşardın denizde. Hiç de batmazdın mavi sulara. Denizaltı güneşleri gölgeni göklere yansıtırlardı. Her adım atışında bir kent boyu yol alırdın. Demek ki düşünde tüm dünyayı dolaşırdın Beysi.

«Kızım sen her şeyi kendine olay ediyorsun...» Sorun ediyorsun yani. Doktorun uyarısı bu.

Aşırı heyecanlanma, boğazda düğümlenme, çevreye uyma güçlükleri, aşırı hassasiyet, sinirlilik, huzursuzluk, kalp bölgesinde sıkıntı ve sıkışma duygusu, daha bilmem neler...

«Kızım sen her şeyi kendine sorun ediyorsun, biraz geniş tut kendini. Kullan bu ilaçları, on beş gün sonra yine gel bana.»

Bir gün, küçük dalgacıklı o güneşli mavi sulara sere serpe uzanıp ıslanmak istedin ama bir türlü başaramadın bunu. Aynı şeyi ne zaman denediysen sonuçsuz kaldı; deniz, sularına gömülmene izin vermiyordu nedense.

Ve bir gün de beklenmedik bir anda deniz altındaki binlerce kum güneşleri ansızın sönüvermiş ve deniz galeyana gelmişti. O an kendini suların dibinde bulmuştun. Bulanık ve kudurgandı deniz. Güneş ise tek başına göğe yükselmişti. O gün bu gündür artık ne deniz altındaki güneşleri ne de sular üstünde koşmayı görmemiştin düşünde.

Çarşafı atmışsın yine üstünden Beysi.

Soluğunu tutarak kalkıyorsun.

Çarşafı göğsünün üstünde bağlayıp gece lambasına dokunuyorsun.

Ölgün bir ışık giriyor odana.

Büyük aynanın karşısındasın.

Duraklıyorsun bir an.

Çarşafı çözüp yatağına atıyorsun.

Aynada kendini izliyorsun tepeden tırnağa.

Kum güneşlerinin gösterdiği kadar güzel değilsin artık Beysi.

Olamazsın da.

Bu ölgün ışık altında bile ne kadar ölüsün Beysi.

Bak şu göğüslerine, göbeğine, beline, kalçalarına.

Evleneceksin, çocukların olacak daha Beysi.

Geceler boyu örselendiğin zaman artık aynanın karşısına geçip böyle inceden inceye kendini izlemene de cesaretin olmayacak. Hele bir erkeğin senin böyle zayıf taraflarını görmene hiç dayanamayacaksın.Peki neden geciktin Beysi? Neyi bekledin şimdiye değin? İstediğin nedir? Yıllar önce bu duruma düşebileceğini, böyle ezilip dökülebileceğini düşünebilir miydin Beysi?

Pencereye yürüyorsun.

Başını avuçlarının arasına alıyor, başıboş sokağa ve soluksuz evlere dalıyorsun. Çekirgeleri dinliyorsun Beysi, çekirgeleri yıldızlar altında.

ALEX LA GUMA

Yazar ve Özgürlük Savaşçısı

Z.Nkosi

Çeviren:
Ayşen Besen

Ünlü yazar ve siyasi eylemci Alex La Guma'nın ölümüyle, Güney Afrika kurtuluş hareketi, en bilinen ve en sevilen kişilerinden birini yitirdi. La Guma 11 Ekim 1985'te Havana'da kalp sektesinden ölmüştü. 60 yaşındaydı.

1928'de Cape Town'da doğan Alex La Guma, kurtuluş hareketinin öncülerinden ve 1950'de kapatılan Güney Afrika Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyelerinden Jimmy La Guma'nın oğluydu.

Öğrenimini Trafalgar Lisesi ve Cape Teknik Koleji'nde tamamlayan Alex La Guma, muhasebeci ve fabrikalarda işçi olarak çalıştı. Henüz gençken Parti'ye girdi; Parti, yasaklanana kadar Cape Town Bölge Komitesi üyesiydi. Sonraki yıllarda da siyasi faaliyetlerine devam etti. Özgürlük Bildirgesi'nin kabul edildiği tarihi 1955 Halk Kongresi'nin hazırlıklarında öncü rol oynadı. Bu Özgürlük Bildirgesi'nde Afrika Ulusal Kongresi'nin başını çektiği Kongre İttifakı'nın perspektifleri belirleniyordu.

1950'ler Milliyetçi Parti rejiminin siyah halka bitmek bilmeyen saldırılarına tanık olmuştu. Bu rejim Nüfus Kütükleri ve Grup Bölgeleri kanunlarının getirdiği yasaklarla siyahların oy verme haklarını yok ediyor ve yaşamın tüm alanlarında onları beyazlardan ayırıyordu. Binlerce siyah erkek ve kadın sürü gibi toplatılıyor, çirkin sınıflandırma yöntemlerine tabi tutuluyorlardı. Transvaal'de bir kadın yeniden sınıflandırma memurunun elinden çektiklerini şöyle aktarıyordu:

«Profilime sağdan baktı, sonra soldan. Sonra saçımı inceledi. Bazılarının saçlarına soktuğu ince bir tarağı vardı. Burnuma dokundu ve annemin neye benzediğini sordu.»

Bu kadın Afrikalı olarak sınıflandırılmıştı. Güney Afrika Siyah Halkı Örgütü'nün başkan yardımcısı olarak Alex La Guma bu barbarlıklara karşı halk direnişinin başını çekiyordu. Ağustos 1955'te Cape Town'da bir protesto toplantısında şöyle diyordu:

«Afrikalı olarak çağrılmaya karşı çıkmıyoruz. Ancak hükümetin, bizi Afrikalı olarak sınıflandırdığı anda, Afrika halkının hayatını tüketen sıkıntılara mahkûm ettiğinin farkındayız. Kongre'nin bayrağı altında birleşirsek özgürlük ve demokrasi mücadelesini kaybetmeyiz. Sadece Güney Afrika'da değil, dışarıda da milyonların gücü bizimledir. Özgürlük Bildirgesi yeni Güney Afrika'nın temeli olacaktır ve gelecek bizimdir.»

O yıl Kasım ayında Alex, SACPO'nun (Güney Afrika Siyah Halkı Örgütü) başkanı oldu ve Cape Town otobüslerinde başlatılan ırk ayrımcılığına karşı kampanyayı yürüttü. (SACPO daha sonra Güney Afrika Siyah Halkı Kongresi adını aldı.)

Alex La Guma, 5 Aralık 1956'da, polisin bütün ülkeden toplayıp askeri uçakla Johannesburg'a götürerek vatana ihanet suçuyla mahkemeye çıkardığı 156 kişiden biriydi. Savcının iddiasına göre Özgürlük Bildirgesi'ndeki demokratik haklar öylesine radikaldi ki, hazırlayanların Bildirge'yi uygulayabilmelerinin tek yolu olarak hükümeti zorla devirmeyi öngörmüş olmaları gerekiyordu. Ancak beş yıl süren hukuki tartışmalar ve siyasi mücadeleler sonunda mahkeme iddiaları reddetti ve sanıklar normal yaşama dönebildiler.

Ne var ki Güney Afrika'da siyasi eylemcilerin ve başkaldıranların hayatı hiçbir zaman normal değildir. 1958'de bir gece Alex bir suikast girişiminin hedefi oldu; masasının başında oturmuş çalışırken penceresine iki el ateş edildi. Kurşunlardan biri hedefini bulmadı, diğeri boynunu sıyırdı. Suikastçinin izi hiçbir zaman bulunamadı, ama birkaç gün sonra Alex'e imzasız bir mektup gönderildi: «Sizi vuramadığımız için üzgünüz. Yine uğrayacağız. Yurtseverler.»

Vatana ihanet mahkemesi henüz bitmemişti ki 21 Mart 1960'ta Sharpville ve Langa katliamından sonra, ülke daha da büyük bir karmaşanın içine girdi. Milliyetçi rejim sıkıyönetim ilan etti. Emirnamelerle ülkeyi yöneten hükümet tüm ülkede 20.000 kişiyi tutukladı. «Serseri» olarak adlandırılanlar

hapishanelerde alelacele kurulan sözümona mahkemelerde yargılandılar ve uzak bölgelerde zorla çalıştırılmaya gönderildiler. 2.000 halk lideri neredeyse beş ay mahkemeye çıkarılmadan hapishanelerde gözaltında tutuldular. Alex La Guma içlerinden biriydi. Sıkıcı hapislik aylarını okuyarak ve yazarak, daha sonra büyük başarı kazanacağı mesleğine hazırlanarak geçirdi.

Alex hayatı boyunca bir kitap kurdu olmuştu ve küçük yaşlarda yazmayı denemişti. Ancak ilk profesyonel çabalarını *New Age* (Yeni Çağ) isimli ilerici gazetenin elemanı olarak gösterdi. Bu gazeteye 1956'da girmiş ve sayfalarını karikatürlerle, haber röportajlar, öyküler ve Cape Townlılar'ın yaşamı ve dramı konusunda çarpıcı vinyetlerle aydınlatmıştı.

TUTUKLAMALAR

Bütün bu süre zarfında siyasi çalışmalarına devam etti ve ırkçıların kendisini durmadan suçlamasından dolayı hiç gözü korkmadı. 1959'da Ronald Segal ve J.Morolong ile birlikte, Nyanga kasabasına izinsiz ve elinde halkı ırk ayrımcılığı uygulayan işyeri ve kurumlara karşı ekonomik boykot yapmaya çağıran broşürlerle girdiği için tutuklandı. 1961'de Mayıs sonunda Maritzburg'da herkesin katıldığı Afrika Konferansı'nın Ulusal Eylem Komitesi'nin sözcüsü Nelson Mandela Verwoerd Cumhuriyeti'nin kuruluşunu protesto etmek için üç günlük grev çağrısı yapmıştı. Alex La Guma ile Siyah Halkın Kongresi'ndeki arkadaşları kampanyaya tüm güçleriyle katıldılar, ancak hükümetin grev çağrısı tehdidiyle baş edebilmek için özel olarak çıkardığı yeni bir kanunla kefalet hakkı verilmeksizin tutuklandı ve 12 gün tutuklu kaldı. Grevin başlamasından önceki hayati sürede liderlerinin hapiste olmasına ya da saklanmalarına rağmen siyah halk grev çağrısını muhteşem bir şekilde yanıtladı ve üç günlük grev süresince Cape Town'daki sanayi ve ticaret ağır zarar gördü. Alex kampanyadaki rolü dolayısıyla cezalandırıldı. 1961 Temmuz'unda Komünizmin Sindirilmesi Yasa-

Güney Afrika'nın Irk Ayrımı "Yasaları"

Birleşmiş Milletler'in 1971'de yayımladığı** Apartheid in Practice **adlı yayınından ırk ayrımı "yasalar"ına ilişkin birkaç örnek sunuyoruz.

Bir kasabada doğan ve orada sürekli 50 yıl yaşamış olan bir Afrikalı, eğer bir süre için başka bir yerde oturmaya gitmişse, bu süre iki hafta bile olsa, izin almadığı takdirde, doğduğu kasabaya dönüp 72 saatten fazla kalmaya hakkı yoktur. Eğer izinsiz bu süreyi geçirirse 28 dolardan fazla olmayan para cezasına, ya da iki aydan fazla olmamak şartiyle hapis cezasına çarptırılır.

★★★

Eğer Afrikalı bir kadın evlenir ve kocasının 25 yıldır yaşayıp çalıştığı kasabada, işverenin kocasına verdiği evde yaşamaya başlarsa, suç işlemiş sayılır.

★★★

Bir Afrikalı ya da bir melezle evli olan ya da birlikte yaşayan "görünüşü açıkça beyaz" olan kişi, beyazların grubuna giremez.

★★★

Bir Afrikalı işçi, sebebi ne olursa olsun bir greve katılamaz. Eğer katılırsa suç işlemiş olur ve 1.400 dolara kadar para cezası, üç yıla kadar hapis cezası, ya da ikisine birden çarptırılır.

★★★

Bir Afrikalı'nın, beyaz Güney Afrika'nın herhangi bir kasabasındaki inşaat endüstrisinde kalifiye iş yapması yasaktır; ancak bir beyaz, bir Bantu köyünde inşaatta çalışan Afrikalılar'ı denetleyerek kalifiye iş yapabilir.

★★★

Beyaz bir adam kendi evinde, Afrikalı hizmetkârlarına haftada birkaç saat okuma öğretirse, suç işlemiş sayılır.

★★★

Doğduğu kasabada 50 yıldır oturan bir Afrikalı'nın, 72 saatten daha fazla bir süre için Afrikalı misafirini barındırma hakkı yoktur.

★★★

Bir beyaz ile beyaz olmayan bir diğer kişinin Güney Afrika'nın herhangi bir yerinde, izinleri olmadığı takdirde, bir kafede birlikte bir bardak çay içmeleri kanuna aykırıdır.

★★★

Beyaz bir orkestra, dinleyiciler ayrı ayrı yerlerde oturuyor olsalar bile, Afrikalı bir koroya eşlik edemez.

★★★

Beyaz bir üniversitenin öğrencileri tarafından düzenlenen bir karnavalı Afrikalılar'ın seyretmesine izin verilemez; içecek servisi yapılmamak şartıyla Melezler ve Asyalılar seyredebilir.

★★★

16 yaşına gelen herkesin kimlik taşıma zorunluluğu vardır. Bu kimlikte kişinin fotoğrafı bulunur ve beyaz, Melez ya da Afrikalı olup olmadığı belirlenir. Eğer Afrikalı'ysa ait olduğu kabile ya da etnik grup belirtilir.

★★★

Nüfus kütüğünde 25 yıldır beyaz olarak sınıflandırılmış ve beyaz olduğunu belirten kimlik taşıyan bir kişi, İçişleri Bakanlığı'nca tekrar sınıflandırılmak üzere özel bir kurula gönderilebilir. Bu kurulun kararı nihaidir, ancak temyiz yolu açıktır.

★★★

Güney Afrika'nın herhangi bir yerinde, beyazlar ve beyaz olmayanlar, bireysel olarak, takım ya da takımın elemanı olarak birbirleriyle sportif bir karşılaşma yapamazlar.

★★★

Özel izin almadıkları takdirde, beyazlar ve beyaz olmayanlar aynı sportif olayı birlikte seyredemezler.

★★★

Bir Afrikalı'nın, herhangi bir yerde, silahı olduğu tespit edilirse ve sebebinin beyazlar ile Afrikalılar arasındaki "düşmanlık hislerini körükleyici"liğe yönelik olmadığını ispatlayamazsa, sabotaj suçuyla yargılanır ve ölüm cezasına çarptırılabilir.

sı'yla faaliyetleri yasaklandı ve Eylül'de de kanunsuz grev düzenlemekle suçlandı, ancak daha sonra bu suçlama geri alındı. 1961 Aralık'ında Siyah Halkın Kongresi'nden istifa etmesi emredildi.

Ama aynı ay, halkın sabrı tükendi ve 16 Aralık'ta ülkenin çeşitli yerlerindeki hükümet binalarına karşı girişilen bir seri bombalama, kurtuluş hareketinin askeri kanadı olan Umkhonto we Sizwe'nin ortaya çıkışını haber veriyordu. Rejimin tepkisi Sabotaj Yasası diye adlandırılan ünlü 1962 Genel Kanunlarda Değişiklik Yasası'nın çıkarılması oldu. Bu yasa hükümet muhaliflerinin evlerinde gözaltında tutulması için gerekçe yaratıyordu. Aralık 1962'de Alex La Guma'ya evinde hapsedileceği bildirildi. Beş yıl süren ev hapisliği boyunca kendisini sadece annesi, karısının anababası ve hakkında yasak kararı olmayan bir doktor ve bir avukat ziyaret edebildi.

24 saat hiç çıkmamacasına ev hapsinde olması ve böylece tüm siyasi eylem olanaklarının kesilmiş bulunması bile Alex La Guma'yı rejim tarafından daha da mağdur edilmekten kurtaramadı. 1963'te tutukluların 90 gün mahkemeye çıkarılmadan gözaltında tutulabilmesini sağlayan kanunun çıkmasıyla Alex mahkeme edilmeden gözaltına alınanlardan biri oldu. Hapishanede tek başına bir hücreye kondu. Günün 23 buçuk saatinde hücresine kilitleniyor, yarım saat yine tek başına «havalandırmaya» çıkarılıyordu. Diğer gözaltına alınanlar gibi o da ziyaretçi kabul edemiyor, okuyamıyor, yazamıyor, avukatıyla görüşemiyor ve sorulara polisin istediği cevapları vermesi için genel olarak en korkunç manevi işkencelere tabi tutuluyordu. Ebe olan karısı Blanche da gözaltına alınmış, çocukları Eugene ve Bartholomew akrabalarının eline kalmıştı. Blanche La Guma daha sonra bırakıldı ama hemen bütün siyasi ve toplumsal faaliyetleri yasaklandı. Süre sonunda Alex de bırakıldı ama kefaletle hakkında yasak kitap bulundurmaktan dava açıldı ve iddia yine ispat edilemedi.

1966'da Alex yine gözaltına alındı. Bu sırada baskılar öylesine yoğunlaşmıştı ki bırakılır bırakılmaz Blanche ve iki çocuğuyla birlikte ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Önce Londra'da yerleştiler ve İngiltere'de Afrika Ulusal Kongresi'nin varlığını sağlamlaştırmada büyük rol oynadılar. Daha sonra Alex, Afrika Ulusal Kongresi'nin baş temsilcisi olarak Küba'ya atanınca Havana'ya yerleştiler. Alex ve Blanche'ın denetimi altında yüzlerce Güney Afrikalı öğrenci, kendilerine yurtlarında verilmeyen çeşitli alanlardaki eğitimi görebildiler.

Sürgün yıllarında Alex yazmaya mümkün olduğu kadar çok zaman ayırdı, ayrıca Asya Afrika Yazarlar Birliği'nin işleriyle meşgul oldu. Ölümü sırasında birkaç yıldır Birliğin sekreterliğini yapıyordu ve 1969'da Birliğin edebiyat dalında verdiği Lotus ödülünü kazanmıştı.

1962'de romanı *A Walk in the Night* (Gecede Yürüyüş) yayımlanınca Alex La Guma'nın yazarlık yeteneğini daha geniş bir okur kitlesi tanıma olanağı buldu. O sırada Güney Afrika iş çevrelerinde egemen olan korku ve önyargılar göz önüne alınırsa, kendi yurdunda ona fırsat tanıyacak bir yayıncı bulamamasına şaşmamak gerekir. Ayrıca faaliyetleri yasaklanmıştı ve yazılarından alıntı da yapılamazdı. Dolayısıyla ilk romanı Nijerya'da Mbari yayınlarından çıktı. Derhal beğenildi, dünya çapında sözü edildi ve birkaç dile çevrildi.

6. BÖLGE

Kısa bir romandır bu -90 sayfa bile değil. Sayfalarında Cape Town'ın Altıncı Bölgesi'ndeki renkli tipler kaynaşır: Bar fedaileri, serseriler, bahisçiler, işçiler ve karıları, fahişeler ve pezevenkler, hepsi Cape Town'ın en renkli topluluğunu oluşturur. Altıncı Bölge artık yok; binalarının üzerinden buldozer geçti, mahalleli ise Grup Bölgeleri Yasası'na göre dağıtıldı. Ama Altıncı Bölge'den geçen hiç kimse, oranın dönemeçli kalabalık sokaklarını, itişip kakışan insanlarını, kokuları, yoksulluğu, sefaleti, canlılığı ve sonsuz çeşitliliği asla unutamaz. Dış görünümündeki sefalete rağmen damarlarında yaşamın nabzı öylesine güçlü atar ki bugün bile, rejimin civarı «beyaz» bölgeye çevirme çabaları, siyahı da beyazı da dahil tüm mahallelinin direnciyle başarısızlığa uğramaktadır.

Irkçıların bölgeye el koymalarına Altıncı Bölge halkının kızgınlığı, günümüzde Batı Cape gençliğinin rejime, polise ve silahlı kuvvetlere karşı mücadelelerinde ifade bulur.

Alex La Guma Altıncı Bölge'yi yakından tanıyordu; hayatının ilk yıllarında orada, Roger Sokağı No.2'de oturmuş, daha sonra Garlandale banliyösüne taşınmıştı. O, halkı ve sorunlarını, kendi deyimleriyle «dertleri»ni biliyor ve anlıyordu. İçtenlikle ve dikkatle yazıyordu. Sayfalarındakiler cansızca dolaşan karton karakterler değildir; gerçek, kanlı canlı kadın ve erkeklerdir, dünyanın ilgisizliği ve aşağılaması ile omuzları çökse bile hayatta kalmak, yemek, içmek ve sevişmeye, yalnızlık ve dehşet dolu gecelere tahammül etmeye ve yarının o arındırıcı şafağını karşılamaya kararlı olduklarını durmadan haykırırlar.

Alex La Guma'nın düzyazısına o keskin ısırıcılığı veren, çevresini tam anlamıyla bilmesi ve anlamasıdır. Etki yaratmak için kendisini sıkmaz, işçi sınıfı ve lumpenlerin yaşamını bir akik gibi sanatkârca ve kesinlikle işler. Kira evlerinin kirli duvarlarına dokunur, arka aralıklardaki çöp yığınlarının kokusunu duyar, köşedeki meyhaneden gelen kahkaha tufanını işitir, bir kavganın ortasında hızla çekilen bıçağın parıltısını görürsünüz. Bütün bunlar gözlerinizin önünde oluyormuş gibi dramatik ve canlıdır.

Alex La Guma'nın başarısındaki sırrın bir parçası da diyalogların, insanların yaşayan konuşmalarına sadık olmasıdır. Kelimeler sayfadan dışarı insanı şaşırtan bir gerçekçilik ile, yeni matbaadan çıkmış banknotların hışırtısı ile fırlar. Bir karakteri konuşmasıyla yaratma ustalığı vardır; birinin dili onu küçük ayrıntılarla diğerinden ayırır. Konuşan kişiler gerçek insanlardır- özlü, açık saçık, nükteli ve gerçek gibi inandırıcı.

Komünizmin Sindirilmesi Yasa-

sı ile faaliyetleri yasaklanmış bir kişi olarak Alex La Guma'nın söyledikleri ve yazdıkları yayımlanamaz ve herhangi bir şekilde ortaya çıkarılamazdı. Dolayısıyla Alex'in yazdıkları, illegal yollar hariç, hiçbir zaman Güney Afrika'da dağıtılamadı. Karısı Blanche'ın ve kendisinin adı hep yasaklananlar listesinde kaldı.

Sansürcüler işi iyice sağlama bağlamak için, *Gecede Yürüyüş*'ün Ocak 1963'te posta yoluyla ülkeye giren kopyalarına el koyarken, kitabı bir de «terbiyeye aykırı» ilan ettiler. Alex'in yazısındaki üstün nitelik sansürcülerin sindirme çabalarına galip geldi ve çalışmaları yıllar boyunca hem yurdunda hem başka ülkelerde geniş bir ün kazandı. *Gecede Yürüyüş*'ü *And a Threefold Cord (Ve Üç Katlı Bir İp)* (1964) izledi. Bu kez Cape Town varoşlarındaki gecekondu hayatını anlatıyordu. Buralarda, yaşamak için hiçbir «resmi» yerleri olmayan binlerce siyah oturur; var olabilmek için tek umutları olan kentlerin eteklerinde Melezler ve Afrikalılar yaşama dört elle sarılırlar. Çoğu kentsel bölgelerde illegal olarak yaşarlar, var olma haklarını resmileştiren belgeleri yoktur, sürekli olarak polis baskınları, güvensizlik ve yoksulluğun kurbanıdırlar. Onlar için yuva, kendilerini hava şartlarından bir parça koruyacak derme çatma bir kulübedir.

Bu bölgelerde döşenmiş yollar, sağlık hizmetleri, kanalizasyon ya da elektrik yoktur; su tenekelerle getirilir. Cape kışlarında yağmur bardaktan boşanırcasına yağdığı zaman, damlar akar, tüm mahalle sırılsıklam olur, her yeri su basar. Pisliğin ve sefaletin kokusu siner her yere. Çocuklar çamurda oynar, erkek ve kadınlar işe giderken —eğer iş bulabilecek kadar şanslıysalar— karanlıkta çamura bata çıka yürürler. Bu bölgelerde hayat kısa ve ucuzdur, nefret ve hayal kırıklıklarından şiddet alevlenir yine de, kötülük ve çürümenin çöplüklerinden bile insanlık, sevgi ve umut filizlenir.

Ve Üç Katlı Bir İp, Cape kışının sefaleti ile sırılsıklamdır ve bu kışın kurşuni ve bezgin tonlarını Alex La Guma düzyazıyı canlı bir gravür gibi kullanarak yakalamıştır. Güney Afrika'daki sefaletin alçakça vahşet ve sonsuz perişanlık olaylarıyla dolu bu tablosu son derece iç karartıcı olabilirdi. Fakat Alex La Guma'nın sevecenliği ve hayata gerçekçi bakışı kitaba temel bir iyimserlik aşılar. Elektrikli diyaloğu insan ruhunun ışığıyla parıldar. Mesajı şudur: «İnsanlar dünyayla tek başına baş edemezler, birlikte olmaları gerekir.»

Bundan sonraki roman *The Stone Country* (Taş Ülke) hapishanede gördüklerinden süzdüğü, çıplak duvarlar, karanlık koridorlar ve çarpılan kapıların öyküsüdür. *In the Fog of the Seasons' End*— 1972

(Mevsimlerin Sonundaki Siste) yeraltı eylemlerinin tehlikesi ve cüretini, *Time of the Butcherbird*-1979 (Kasapkuşunun Zamanı) bir bantustan'a * zorla götürülmek tehlikesi içindeki insanların direnişini anlatır. Birçok kısa öykü de yazan Alex La Guma, *Apartheid*'de Güney Afrika'daki ırkçılık üzerine Güney Afrikalılar'ın yazılarını toplamış, Sovyetler Birliği'ndeki gezilerini de 1978'de *A Soviet Journey*'de (Bir Sovyet Gezisi) nakletmiştir. Bunların dışında birçok yazıları da vardır. Öldüğü sırada da yeni bir çalışmasıyla meşguldü.

Alex La Guma'nın yazılarının belirgin özelliği, gerçekçilik ve iyimserliğin bir karışımı olmasıdır. Hayata dürüstçe bakar, yamacın en altındakilere hayatın kötü davranışını saklamaya çalışmazdı; ama, birlikte çalışınca baskı altındaki insanların dünyayı değiştirebileceklerine, kapitalizm kabusunu, sömürüyü, ırkçılığı, hoşgörüsüzlüğü sona erdirebileceklerine akılcılık ve işbirliğine dayalı yeni bir dünya yaratabileceklerine olan güveni hiç sarsılmazdı. Bununla birlikte, vaiz değildi. Temelde, ayrıntıyı gören keskin bir göze ve sıcacık bir mizah duygusuna sahip bir öykücüydü. İçinde hiç kötülük taşımazdı.

New Age gazetesine yazdığı ilk yazılardan birinde (30 Ağustos 1956) Alex Cape Town'daki siyahların kaderine şöyle bakıyordu.

«Yaşlılar aralarında bir öykü anlatırlar. Yıllar önce bir gün Tanrı, Beyaz adam ile Siyah adamı çağırdı ve önlerine iki kutu koydu. Kutunun biri büyük, biri küçüktü. Tanrı Siyah adama döndü ve kutulardan birini seçmesini söyledi. Siyah adam hemen büyük kutuyu seçti ve diğerini Beyaz adama bıraktı. Kutusunu açtığında Siyah adam bir kazma ve bir kürek buldu; Beyaz adam ise kutusunda altın buldu.

İnsanların alın yazılarının nedenlerini birçok anlatış biçimi vardır. Bunların bazıları folk öyküleri, efsane ve hurafe şeklini alır, diğerleri tamamen mantığa dayalıdır. Ama hepsinde ortak olan bilinç, zulüm, acı ve zorlukların hayatın gerçekleri olduğudur. Onlar, güçlükleri mizahla yumuşatmayı, hayatlarının acı hapını satirik felsefenin balıyla tatlandırmayı öğrendiler. Ama daima acının farkındaydılar...

– Nüfus sayımına göre bir milyon 250 bin kişiyiz. Ama insanları isimler ve derilerinin rengi ile değil, sıkıntı ve neşe, zevk ve ızdırap, bağra basılan umutlar ve kırık hayaller, karşılığı olmayan didinmelerin ezici tekdüzeliği, umutsuzluk ve açlık, cehalet, verem ve gıdasızlıkla tanımlarsanız, o zaman saymaktan vazgeçersiniz. İnsanlar değişik kapakları olan birbirinin aynı kitaplar gibidirler. Başlıkları ve içerikleri aynıdır.

Ve nihayet insan sadece insandır, sabah kalkmalı, gecenin örtüsünü üstünden atmalı ve güneşe bakmalıdır.» □

*** Güney Afrika'da siyahlara ayrılan bölge-bir çeşit rezervasyon.**

"Derneğin dört yıl kapalı bırakılması üyeleriyle iletişimi bozmuş bulunuyor"

***Tan Oral** arkadaşımız **Hakan Derman**'ın sorularını yanıtladı*

Çizgi-mizah'ın basınımızda ilk örnekleriyle görülmesinin yüzüncü yılına, ülkemiz karikatürcüleri bir dernek çatısı altında toplanmış olarak giriyorlardı. Turhan Selçuk, Semih Balcıoğlu ve Ferit Öngören tarafından 1969'da kurulan Karikatürcüler Derneği, 1975 yılında İstanbul Belediyesi tarafından yaptırılan müzesine kavuşuyor, müze yine aynı belediye tarafından da yıktırılıyordu (1984).

Üç yüzü aşkın çizeri çatısı altında barındıran Karikatürcüler Derneği'nin çalışmaları 12 Eylül 1980 tarihinde geçici olarak durdurulmuş, dernek ancak dört yıl sonra çalışmalarına yeniden başlayabilmiştir.

Karikatürcüler Derneği'nin, Aralık 1985'te yapılan 12. Genel Kurulu'nda Tan Oral dernek başkanlığına getirildi. Tan Oral başkanlığındaki yeni yönetim kurulunda Polat Nahabaş sayman, Turgay Karadağ yazman, Semih Poroy ve Sema Ündeğer ise üye olarak görev alıyorlardı.

Karikatürcüler Derneği'yle ilgili sorularımı yanıtlatmak için derneğin başkanı Tan Oral'ın evine gidiyorum. Karşımda Tan Oral. Sırtı yerden kalkmayan güreşçilerimiz misali yatıyor. Öğreniyorum ki, *"bel fıtığı"* olmuş. Geçmiş olsun deyip, sorularımı yöneltiyorum *Tan Oral*'a...

■ **Karikatürcüler Derneği'nin yeni atılımlarını sizden öğrenelim Tan Oral.**

□ Önce bir durumu irdelemeye çalışacağım ben. Dernekler de canlı organizmalar gibi, süreklilik içinde işlev görebiliyorlar. Derneğimizin dört yıl kapalı tutulması onu alışık olduğu birçok işlevi yerine getiremez duruma sokmuş bulunuyor. Normal zamanda küçük ivmelerle kolayca harekete geçebilirken, dört yıllık ataletin sonunda kıpırdanmak eskisi kadar ne yazık ki kolay olmuyor. Biraz somutlamaya çalışırsam, toplanmak, üyelerle iletişim, parasal olanaklar ve yer sorunları, herhangi bir işe kalkışmadan önce çözülmesi ve geçilmesi gereken engeller olarak görülüyor. Bunları yakınmak için söylemiyorum. Parlamentosu dağıtılan bir ülkede Karikatürcüler Derneği'nin başına bunlar gelmiş, çok önemli değil. Dernek açıldığında yönetime gelen kurul, bu koşullarda ancak derneğin binasından kurtardığı eşyalarına bir yer bulmaya çalışmış ve bulmuştu. Bugünkü kurul ise biraz daha öte adımlar atmak zorunda. Dernek bugün İstanbul Belediyesi'nce, Perşembe Pazarı'ndaki kendi iş hanında tahsis ettiği iki odada çalışmalarını sürdürmekte.

"Karikatürcüler Derneği'nin amblemi olan bu kaktüs dünyanın ortasına, onu yaşanır olmaktan çıkarmak isteyecek gülmeyen düşünce sahiplerini tedirgin etmek için dikilmiştir."

Ancak geçen sene Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'la bu konu görüşülmüş ve belediyece, Gazeteciler Cemiyeti'ne "Basın Müzesi" olarak ayrılan Çemberlitaş'taki binanın giriş katı Karikatür Müzesi ve sergi yeri olarak derneğe verilmesi kararlaştırılmıştı. Binanın onarımının bugünlerde bitmesi bekleniyor.

Yine derneğin dört yıl kapalı bırakılması üyeleriyle iletişimi de bozmuş bulunuyor. Birçok üyemizle haberleşme bağını hâlâ kuramadık.

Ben derneği bir meslek örgütü olmaktan çok, kültür hizmeti veren bir kuruluş olarak düşünmüşümdür. Dernek bünyesi içinde yer alan Karikatür Müzesi'ni de her zaman böyle değerlendirdim. Bu müze günümüzü ve yakın tarihimizi incelemek ve anlamak isteyen herkese hizmet sunabilmeli, biriktirdiği belgeleri, çeşitli fırsatları değerlendirerek, halka açabilmeli. Ancak bütün bunları yapabilmek için müzenin doyurucu bir bütçesi ve çağdaş bir arşivleme çalışmasına gereksinimi var. Arşivleme için müzenin sorunlarını İstanbul Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'ne bildirdik. Onlar sorunu ders konusu olarak ele alıp, çözümleyecekler. Daha sonra bu çözümler bilgisayar uygulamasına göre, Teleteknik kuruluşunca programlanacak ve Karikatür Müzesi böylece çağdaş arşivleme yöntemine kavuşmuş olacak.

Derneğin bugün bir bilgisayarı mevcut. Bunu Teleteknik, derneğe

verdi. Biz de karşılığında bunun yayımladığı *Commodore* dergisinin bir yıl boyunca çizimlerini yapıyoruz.

■ **Bilgisayarınızın derneğinizde başka bir işlevi var mı?**

□ Sanıyorum bilgisayarın yapabileceklerinin bir sınırı yok. Şu anda derneğin tüm yazışmalarını yürütüyor. Ayrıca üyelere ilişkin sağlıklı bir kartoteks oluşturulabildi. Tabii bir de meraklı üyeler için son derece eğlenceli çizim programları var.

■ **Akşehir Nasreddin Hoca Karikatür yarışması yeniden yapılacak mı?**

□ *Akşehir Nasreddin Hoca yarışmaları* ne acıdır ki, günümüz genç kuşağınca, yine yukarıda değindiğim nedenlerden dolayı yeterince bilinmiyor. *1973*'te başlayan yarışmalar son yıllarında *36* ülkeye yayılmış, *600*'ün üstünde karikatürcünün katıldığı dünyadaki birkaç örnekten biri durumundaydı.

Yarışmanın böylesine yaygınlaşmasının bence nedenleri şunlardı: İlk günden itibaren açıklanan barışçı amaçları tüm dünya ülkelerine eşit açıklıkta olması, sonuçların makul karşılanır olması ve yarışmanlarla sağlıklı bir iletişimi gerçekleştirmiş olması. Ancak son iki yılın karikatürleri sahiplerine geri gönderilememiş ve bu karikatürlerle basılması gereken yarışma albümleri hazırlanamadan, dernek tatile sokulmuştu. Şimdi dünya çizerlerine karşı dernek bu borcunu ödemedikçe, bence yeni yarışma açmak olanağı bulunmuyor. Biz şu ana kadar olanaklarını bulmak çabası içindeyiz. Bunu mutlaka başarmak zorundayız. Bu kitap ve orijinal karikatürler sahiplerine gönderildikten sonra, yarışmanın yine eskisi gibi sürdürüleceğine inanıyoruz.

Bu uluslararası yarışma ve Karikatür Müzesi'ni, Karikatürcüler Derneği'nin en önemli iki uğraşı sayıyorum. Çünkü günümüzde hangi alanda olursa olsun, başarı kazanmak ve ilerletmek o alanda bugüne kadar yapılanlarla, bugün dünyanın herhangi bir yerinde yapılmakta olanların iyi bilinmesine bağlı olduğunu düşünüyorum.

Karikatür Müzesi'nin açılışı (1975)

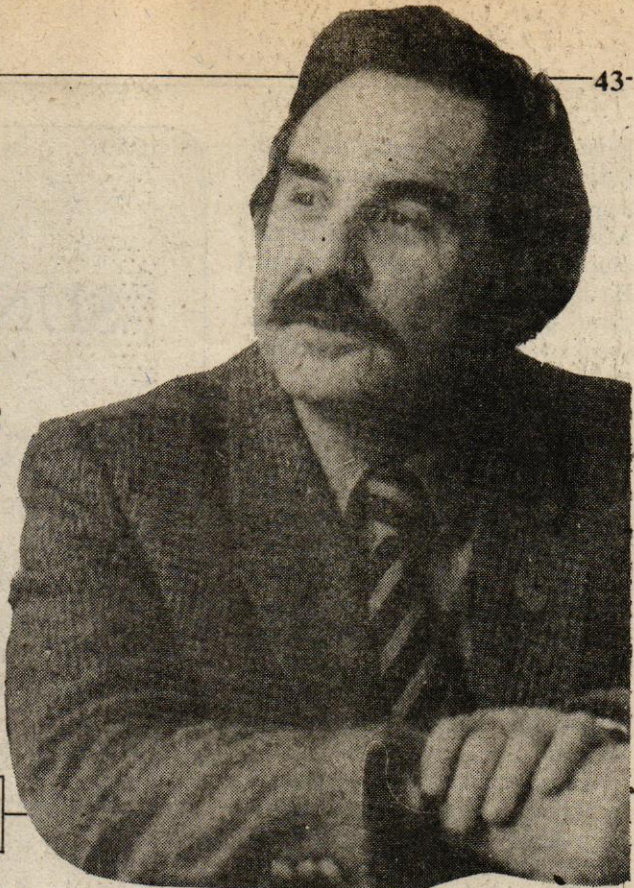
Nasreddin Hoca yarışması işte dünyada olan biteni bize ulaştırıyordu. Bizim düşüncelerimizi de yine 36 ülkeye taşıyıp, götürüyordu. O ülkeler basınında, Türkiye'ye ilişkin yazılar koca bir dosya dolduruyor.

■ **Nasıl bir Karikatürcüler Derneği düşünüyorsunuz?**

□ Yerleri duvardan duvara halı kaplı, çağdaş bir bina. İçine üyeler, gençler, meraklıların rahatlıkla girip çıktığı, müzeden, müze kitaplığından dilediklerince yararlanabildikleri, sürekli değişen sergileri izleyebildikleri, orijinaller, reprodüksiyonlar, çeşitli basılı karikatürleri ve kitapları satın alabildikleri, hemen orada diledikleri çizginin fotokopisini sağlayabildikleri, çizerlerle ve birbirleriyle sohbet edebilecekleri rahat köşelerin bulunduğu, yine ufak tefek bir şeyleri yiyip, içebilecekleri ve toplantılara katılıp, düşündüklerini rahatlıkla açıklayabilecekleri zengin bir olanaklar bütünü...

Bence bu bir düş olmamalı. Üyelerin ve ilgilenenlerin biraz sırt vermesiyle kolayca varılacak, bir ilk hedef olarak görülmeli diyorum. □

"Çağdaş Türk Tiyatrosu, ancak tiyatro tarihimizdeki estetik birikimle günümüz tiyatrosu özelliklerinin sentezinden doğabilir."

Özdemir Nutku, arkadaşımız Mustafa Aslan'ın sorularını yanıtladı.

■ **Sayın Özdemir Nutku, Mayıs ayı İstanbul kenti için gerçek bir tiyatro şenliği oldu. Bu nedenle sizden amatör tiyatro şenlikleri hakkındaki düşüncelerinizi rica edebilir miyim?**

□ Son zamanlada gerek büyük kentlerde, gerekse Anadolu'nun çeşitli küçük kentlerinde amatör tiyatro etkinliklerinin artması ve bazılarının şenliğe dönüşmesi, ülkemizde tiyatronun yeniden bir gençlik heyecanı içine girdiğini gösteriyor ki, bu da tiyatro yaşamımızın yarını açısından çok sevindirici bir gelişme.

50'li yılların ortasından, 60'lı yılların ortasına kadar yine böyle bir canlılık, heyecan ve deney isteği bulunuyordu. Ancak o dönemle bu dönem arasındaki en belirgin fark gençlik ve amatör tiyatroların oynayacağı oyunların belli aşamalarda kısıtlanmış olmasıdır. Açıkçası o dönemlerde hiçbir yasaklama yoktu. Demokratik bir ortam içinde bu oyunlar oynanıyordu ve gerçekten tiyatromuz açısından büyük gelişmeler olmuştu. Şimdi demokratikleşmeye doğru gidildiği söylenen bu dönemde, özellikle sanat etkinlikleri üzerine olur olmaz kişilerin koyduğu yasaklama son bulmalıdır. Çünkü özellikle Anadolu'da ortaöğretimdeki yönetim kadrolarında bulunan kişiler, çoğunlukla sanatla edebiyatla, tiyatroyla hiç ilgili olmadıkları halde, öğrencilerin oynayacakları oyunlar üzerine fermanlar çıkartmaktadırlar.

Bu durumda, gençliğin sanat içindeki doğal coşkusu da, onların manevi taraflarını zedeleyecek boyutlarda yok edilmektedir. Tabii ki şenlikler müdahale edilmedikleri takdirde, yalnızca tiyatro yaşamı açısından değil, ilerinin Türkiye'sini geliştirecek olan bugünün gençleri açısından da büyük yarar sağlar.

■ **Üniversitelerde yapılmak istenen amatör tiyatro çalışmaları ve 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Ana Sanat Dalı'nın çalışmaları hakkındaki düşüncelerinizi öğrenebilir miyim?**

□ Bildiğiniz gibi üniversitelerdeki tiyatro çalşımalarını iki açıdan ele alabiliriz. Bunlardan biri, ileride tiyatroyu meslek olarak seçmiş, (oyuncu, tasarımcı, yazar, senarist v.b.) öğrencilerin yaptığı çalışmalar, bir de tiyatro dışındaki meslekleri seçmiş olan amatör tiyatroyu seven gençlerin yaptıkları çalışmalar.

Elbette kendi meslekleri olmadığı halde tiyatro çalışması yapan gençlere üniversite amatör toplulukları denmelidir. Oysa ileride zaten meslek olarak tiyatroyu seçmiş olan ve şu anda tiyatro eğitimi yapan gençleri ise, üniversite tiyatro toplulukları kapsamında düşünmek gerekir.

Üniversitelerde sanat ya da spor çalışmaları yapmak bir zorunluluk haline getirilmiştir. Ancak gördüğüm kadarıyla birçok dekan başı ağırmaması için, öğrencileri sportif çalışmalara itmekte, bazen milliyetçi olduğunu kanıtladığını düşünerek halk danslarını yeğlemekte ve tiyatro çalışmalarını genellikle ve eğer mümkünse göz ardı etmeye çalışmaktadır.

Üniversitede tiyatro yapmak isteyen gençlere destek olan dekan sayısı parmakla gösterilecek kadar azdır. Spora ya da bir toplumun kültür birikimi içinde yar alan halk danslarına hiçbir zaman karşı olmadım; hatta her iki alanda da kültür tarihimiz açısından araştırmalar yaptım. Benim burada söylemek istediğim tiyatro deyince çocukluklarını ceplerinde gizleyip hiç tiyatroya gitmemiş, tiyatronun kötü bir şey olduğu kafalarına çakılmış olan bazı yöneticilerin, tiyatroya

karşı gösterdikleri anlaşılmaz tepkidir. sözgelimi bir dekan, telefonu açıp, Güngör Dilmen'in, *«Midas'ın Kördüğümü»* adlı oyununun zararlı olup olmadığını sorabilmektedir. Bir başka dekan 2500 yıl önce yazılmış bir oyunu, sakıncalıdır diye yasaklayabilmektedir. (Aiskhilos'un *«Persler»* oyunu).

Üniversitelerde tiyatro çalışmaları yapmak isteyen çok sayıda genç var. Ama bunlar gördüklerime göre, çeşitli şekillerde engelleniyorlar. Bazen çalışma yeri yok diye izin verilmiyor, ama bir bakıyorsunuz uydurma bir halk dansı topluluğuna yer bulunabiliyor. Bazen gençlerin önerdikleri bütün oyunlar reddediliyor, onlara hamasi şiirler okumaları öneriliyor. Bu, tiyatroyu şiir okumak sananların bir tavrıdır.

Kimi zaman da tiyatro çalışmalarına izin veriliyor, ama bu çocukların asgari malzeme gereksinimi bile karşılanmıyor. Bu örneklerin en kötüsü gençleri aylarca çalıştırdıktan sonra, temsile iki gün kala oyunun oynatılmamasıdır.

Tiyatro Ana Sanat Dalı eğitimi, meslekten tiyatrocu yetiştirmek amacında olduğu için bu gibi engellemeleri aşmasını daha kolay başarabiliyor. Öğrencilerimiz bir yıl içinde, yıl sonu oyunu dışında (ki 35-40 temsil oynanıyor) dramatik yazarlık öğrencilerinin yarışma ile seçilen tek bölümlük oyunlarını, ayrıca sahne, rol, diploma çalışması için hazırladıkları sahnelerle sık sık seyirci karşısına çıkmak fırsatı bulabilmektedir.

■ **Bu yılki çalışmanızda, Turgut Özakman'ın «Resimli Osmanlı Tarihi» oyununu ne amaçla seçtiniz?**

□ Bu oyunu seçmemin birkaç nedeni var. Bu nedenlerin temeli çağdaş Türk Tiyatrosu olarak adlandırdığımız sentezin denemelerini yapmak.

Daha önce sahneye koyduğum oyunlarla bu doğrultuda, ama değişik çalışmalar yapmıştım. Bizde tarihe eleştirel bakışla yönelen güldürüler, hele bir de esprili biçimde ele alınmışsa, çok yüzeyde bir takım karikatür klişeleriyle ve basit bir takım güldürücü sözler ön plana çıkartılarak sahneye konur. *«Resimli Osmanlı Tarihi»* bu düşünüşte olan yöneticiler için bir bulvar oyunu bile sayılabilir. Oysa nesnel ve tarihsel diyalektik açıdan bir araştırmaya girildiğinde olasılıklar, olumluyla olumsuzun birbirini kapsayışı ile ortaya çıkan çelişkiler, bu tarihsel güldürülerdeki kişileştirmenin, öyle yüzeyde ve basit olmadığını gösterir. Sözgelimi böyle bir güldürüde olasılık ve olumluyla olumsuzun çatıştığı insancıl değerler, nesnel ve doğru bir yorumla ele alındığında, oyunun bütününde çok daha etkileyici ve düşündürücü bir sonuç elde edilir.

Nitekim öğrenciler bu oyundaki çeşitli kişileri çalışırken, ilk başta bir takım karikatürleştirmelere, klişelere yönelmişlerdi. Bence bu oyunu yok etmek açısından yapılacak tek şeydi. Onlardan bütün oyun kişilerini birer karakter (ama psikolojik boyutları olmayan birer karakter) olarak çalışmalarını istedim. Ortaya bütün insancıllığı ile burukluğu ve gülünçlüğü ile, kendi tarihimizin sağlıklı bir eleştirisi çıktı.

Bildiğiniz gibi tarih dünü değil ama dün yoluyla bugünü yorumlar ve dolayısı ile yarını hazırlar. Bu açıdan *«Resimli Osmanlı Tarihi»* nin çok yararlı bir çalışma olduğunu sanıyorum.

Çağdaş Türk Tiyatrosu ancak ve ancak tiyatro tarihimiz içindeki estetik birikimle bugünün tiyatrosunun özelliklerinin sentezinden ortaya çıkabilir. Türk Tiyatrosu'nun birikimi içinde bulduğumuz kendine özgü yabancılaştırma etmeni, soyutlama, bu soyutlamaların sahne üzerinde biçimsel bir anlam kazanması, mizah türü «absurd»ün kullanılması, oyuncu-seyirci iletişimi iyice irdelenip, çağdaş tiyatronun gereksinimleri ile bağdaştırılmalıdır.

Benim yıllardır sahnede yapmak istediğim budur. □

SUNAY AKIN

HÜCUUUM...

Kum taneciği
kaçtı diye gözüne
emir veren generalin
iki dakika daha
çok yaşadı insanları
o şanslı kentin

YAĞMUR

Tek renk olsaydı şemsiyeler
yağar mıydı yağmur

GÖRÜLMÜŞTÜR

Volta-lar hiç bitmiyor dedikte
bir J harfini koyamadınız yerine

Festival'deki Fotoğraf Sergilerinin Ardından

Türk Fotoğrafında Yeni Bir Şey Yok

Samih Rifat

Bu yılın Uluslararası İstanbul Festivali sergileri arasında, biri yabancı ikisi yerli, üç de fotoğraf sergisi vardı: British Council'in düzenlediği "70 Fotoğraf" (About 70 Photographs) adlı karma sergi, Gültekin Çizgen'in "İstanbul Günlüğü" ve Fotogen adlı derneğin, yine İstanbul konulu karma sergisi.

Öncelikle Festival'in yöneticilerini, etkinlikleri arasında görsel sanatlara ayırdıkları yer için kutlamak ve bu ilginin artarak sürmesini dilemek gerekiyor. Buna karşılık Festival kapsamında, görsel sanatlar alanında yapılanların, örneğin müzik alanında gerçekleştirilenler yanında biraz sönük kaldığı da bir gerçek. Bunun nedeni, müzik, bale, tiyatro (ve sinema) alanlarında uzmanlaşmış, dış dünyayla sağlam ve sürekli ilişkiler kurabilmiş bir yönetimin, görsel sanatlar alanında yalnızca önüne çıkan fırsatlarla yetinmesi, bu fırsatlar arasından belirli bir düzeyin üstünde görünen olayları almak dışında bir etkinlik göstermemesi, ya da gösterememesidir sanıyorum. Öte yandan bu Festival'in, her yıl büyüyen parasal zorlukların aşılmasıyla, devrilmez dağların devrilmesiyle gerçekleştirildiğini ve açılan bu sergilerin bir kuruş gelir getirmediğini unutmayalım.Bu nedenle bugün yapılabilenlere şapka çıkartmak gerekir. Ama görsel sanatlar alanında da (sinema alanında olduğu gibi) küçük bir uzman kadrosuyla işbirliği yaparak, olayın ardından gitmek yerine önüne geçmek ve daha önemlisi bu alandaki etkinlikleri gelir getirir biçimlere dönüştürmek de olasıdır. Böylece hem sergilerin Festival'e yük olması önlenir hem de Festival'in bu önemli boyutu geliştirilmiş ve güçlendirilmiş olur.

Bu önerilerin ardından biz yine konumuz fotoğraf sergilerine dönelim. Bu yılın üç sergisi arasında bence en ilginç olanı "70 Fotoğraf" adlı sergiydi. Ünlü İngiliz fotoğrafçı Chris Steele-Perkins ve William Messer (bu sonuncuyu tanımıyorum) tarafından yapılan bir seçmeyle oluşturulmuş, işlevsel fotoğrafla sanatsal fotoğrafın ilişkileri konusundan yola çıkarak hazırlanmış bir sergi. Steele-Perkins'in sunuş yazısında serginin amacının "keyif vermek, öfkelendirmek, rahatsız etmek, eğlendirmek ve uyarmak" olduğu belirtiliyor. Hemen ardından işlevsel fotoğrafla sanat fotoğrafının ilişkileri üstüne düşünceler ve bu konuyla ilgili ünlü çalışma, sergi ve kitaplar sıralanmış. Sergi sunuş yazısını ilgiyle okudum sonra da sergiyi gezdim. Ve fotoğraflara Steele-Perkins'in görüş açısıyla, işlevsel fotoğraflarla sanatsal fotoğraflar arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışarak baktım;ama ne yalan söyleyeyim "işlevseller" çok sarmadı beni. Buna karşılık "sanatsallar" arasında olağanüstü fotoğraflar vardı: Çok güzel bir Koudelka, Philip Jones Griffiths'in ışık almış, bir bölümü yanmış ve bence bu sakatlığı saye-

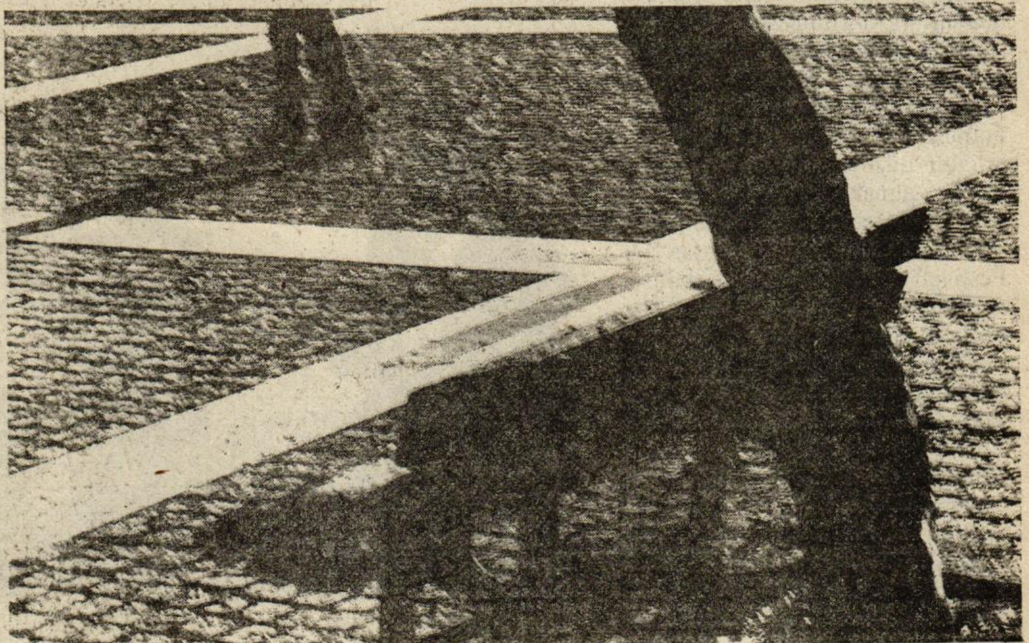
Josef Koudelka

sinde olağanüstü bir anlatım gücüne ulaşmış (teknik kusursuzluk meraklılarına iyi bir ders veren) fotoğrafı ve daha niceleri. Küçük bir de deney yaptım sergide. Fotoğrafların altında yalnızca numaralar vardı; adlarsa katalogda sıralanmıştı. Listeye bakmadan ustaları bulmaya çalıştım ve usta işi ya da etkileyici bulduğum her fotoğrafın karşısında listeye baktığımda hep bir ustayla karşılaştım. Neredeyse hiç şaşmadı.Bunun nedeniyse kuşkusuz benim keskin gözlülüğümde değil, ustalarla öteki fotoğrafçılar arasındaki belirgin farkta yatıyordu. Tony-Ray Jones, Bill Brandt, Philip Jones Griffiths, Paul Hill, Martin Parr, Ian Berry, Homer Sykes gibi bir dizi seçkin fotoğrafçıyla geride kalanlar arasındaki farkta. Buna karşılık serginin tümü, yaslandığı düşünce boyutlarıyla çok ilginç bir çalışma olarak ortaya çıkıyor ve bu tür çalışmalara henüz hiç girmemiş Türk fotoğraf dünyası için önemli bir örnek oluşturuyordu.

Öbür iki sergiye gelince, gerek Gültekin Çizgen'in "İstanbul Günlüğü"nden gerekse Fotogen'in sergisinden *Milliyet Sanat Dergisi*' nin son sayısında, "İstanbul'u Fotoğraflamak" adlı yazımda epeyce söz ettim. Söylediklerimi yinelemek istemiyorum ama genel kanımı kısaca buraya da aktarıyorum. İstanbul Günlüğü, içindeki bazı çok güzel karelere karşın (örneğin bir helvacılar fotoğrafı vardı ki unutulur gibi değil) Çizgen'in geçmişte gerçekleştirdiği çalışmalara bir yenilik getirmiyor ve bence bugünün İstanbul'una biraz romantik biraz da eskimiş estetik kalıplar içinde bakıyordu. Çizgen'in Milliyet Yayınları'nda çıkan fotoğraf albümlerini karıştırın; bu sergidekilere benzer fotoğraflara ve sık sık daha iyilerine rastlayacaksınız. Kısacası Gültekin Çizgen cephesinde (çok güzel yapılmış baskılar ve dört beş güzel fotoğraf dışında) yeni bir şey yoktu.

Ya Fotogen'in sergisinde! Doğrusunu isterseniz onda da önemli bir yenilik yok. Bildik fotoğrafçılar, bildik tavırlar, bildik işler. Etkileyici ve heyecan verici birkaç fotoğraf dışında (Cengiz Karlıova'nın, Celal Oflaz'ın ve Mehmet Bayhan'ın fotoğrafları, Ömer Orhun'un çok güzel bir sokak fotoğrafı bence en iyileriydiler) yine nostaljik ve romantik (kimi zaman da turistik) estetik düzenler içinde, alıştığımız türden "Güzel İstanbul" fotoğrafları. Ne yalan söyleyeyim bu iki sergi de beni beklediğim,özlediğim kadar heyecanlandırmadı, etkilemedi.

Ne bekliyordum ya da ne beklenebilir diye sorarsanız onu da söyleyeyim. Son on yılda fotoğraf dünyamızda oldukça yol gidildi. Okullar açıldı, dernekler kuruldu, yazılar,kitaplar yazıldı. Bir yanda yarışmalar,ödüller, bir yanda madalyalar, unvanlar... Gönül biraz daha iyisini görmek istiyor artık; biraz daha derinini, köklüsünü. Varsın aynı düşüncede olmayalım; ama artık türünün iyileri çıksın ortaya. Gerçekçilikse sapına kadar gerçekçilik olsun; gerçeği, var olanı, yaşananı didik didik ederek, deşerek, "hoş"un, "güzel"in peşine değil gerçeğin, essahın peşine düşerek... Şiirse sapına kadar şiir.Bir sürü ozan, bir sürü şiir yazmış İstanbul üstüne; onların düzeyinin altına düşmeden, çağın gerilerinde kalmadan. Plastikse yine sapına kadar olmalı; çağdaş sanatın ya da en azından Türk sanatının gerilerinde gönül eğlendirmeden. Yanlızca Festival'de açılan "Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergisi"ni ve "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit" sergilerini gezmek,son on yılın bir iki önemli romanını, şiir kitabını okumak, fotoğrafçılarımızın çağdaş Türk sanatından ne denli uzakta, ne denli kopuk bir noktada durduklarını görmeye yeter. Bu arayı kapatmak gerekir ve bunca sözün, kavganın, yazının ardından, yaşanan, yitirilen bunca yılın ardından bunu beklemek fotoğrafa gönül vermiş herkesin hakkıdır. □

A.Cengiz Karlıova

İstanbul Festivali: Alkışlar ve Ayak Pıtırtıları

Zeynep Avcı

İstanbul Festivali, gelecek yıl 15. yılını hem öteki yılların düzeyinde tutmak, hem daha görkemli bir programla geçirmek üzere hazırlanırken, 14. İstanbul Festivali de eksileri ve artılarıyla sona erdi.

Bir Festivali (hele İstanbul Festivali gibi, birçok sanat dalının değişik düzeylerdeki gösteri ve dinletilerini içeren bir program sahibiyse) tümüyle ele alıp değerlendirmek olası değil. Ancak her sanatın kendi içindeki değerlendirmesini yapma olanağı var, bu da tüm gösteri ya da dinletileri izlemekle sağlanabilir. Kısacası, 14.İstanbul Festivali'nin genel bir değerlendirmesini yapmayı düşünürken, en doğrusunun Festival'in kuruluşundan bu yana programının oluşmasında en önemli kişisi olan Sayın Aydın Gün'den fikirlerini sormayı tasarladık. Aydın Gün, Festival'in heyecanlı günlerini yaşamaktaydı. Paris Caz Balesi, Açık Hava Tiyatrosu'nu tıklım tıklım dolduranlarca yuhlanmış, Aya İrini'de saatlerce unutulmaz bir dinleti sunan Moskova Virtüözleri'nin iki parçası arasında insanlar sandalye kapma kavgasına tutuşmuşlar, dolayısıyla Şef sahneye çıkmak için "Lütfen yerimden kalkar mısınız?" itişmelerinin bitmesini beklemiş, "El Malagueno" üçlüsünden flamenko dinlemek için A.K.M. Büyük Salon'da toplanan gitar meraklıları, Paco Pena, Paco de Lucia, Seranito ve daha nicelerinin çaldığı bu salonda kulaklarına gelen tıngırtılar karşısında yüzlerini buruşturmuşlardı... Spor ve Sergi Sarayı, içinde spor ve sergi yapıldığı günlerden kalma idrar kokusu buram buram sıcağa karışırken Çek Filarmoni'yi, Oscar Peterson'u, John McLaughlin'i ağırlamakta, balkonlardan düşen gazoz şişelerinin tıngırtısı zaman zaman solistleri bastırmaktaydı. İzleyici oturduğu koltuğa, altındaki mindere ve park yerinde dizi dizi duran arabalar arasındaki arabasına, sahnedeki sanatçılardan çok değer vermekteydi genellikle.

O yüzden de daha sanatçılar sahnede ilk selamı vermiş, henüz veda için yerlerinden kımıldamamışlarken, sıralar halinde salonları terk edip bir an önce arabalarının başına koşmak isteyenler alkış yerine ayak pıtırtılarıyla dolduruyorlardı ortalığı...

Aydın Gün ne yapabilir?

Aydın Gün'ün sorularımıza verdiği yanıtlara geçmeden, 14. İstanbul Festivali'nin, öteki yıllara kıyasla çok fazla artısı ya da çok fazla eksisi olmadığını vurgulamak ve Festival'de en büyük eksi puanı izleyicinin aldığı konusunun altını bir kez daha çizmek istiyorum. Vene yazık ki, o eksi puanı alan seyirci ya da dinleyici kitlesi, genelde gösteri ya da dinletilere en önemli paraları ödeyerek gelmiş olanlar ve... davetli sıralarıydı.

Ve Aydın Gün, bütün bunların ardından sorularımıza şu kısa yanıtları veriyordu...

"Uluslararası İstanbul Festivali bir hevesin, bir özentinin eseri değildir..."

■ **İstanbul Festivali 15. yılına yaklaşırken, sizce Türk kültür ve sanat yaşamındaki yeri nasıl değerlendirilebilir?**

□ Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, insanın insana, ulusların uluslara karşı yaklaşım ve tavırlarında büyük değişmeler oldu. Teknolojinin yarattığı kitle iletişim olanakları, sözünü ettiğimiz yaklaşım ve tavırları daha insancıl, daha demokratik kılma yolunda çok etkileyici oldu. Bugün yalnız Avrupa'daki 1800'ün üstüne çıkan sanat ve kültür festivalleri; bu isteğin ürünüdür diyebiliriz. Toplumsal ve siyasal kaygıların azaltılması yolunda da önemli yararları olduğunun farkına varıldı kültürel ilişkilerin. Batılı 4 büyük haber ajansının bir günde 35 milyon sözcük üretip tüm dünyaya yaydığını, yalnız Amerika'nın bir yılda 250.000 televizyon filmi üretip, tüm dünyaya ihraç ettiğini düşünelim; bu bombardımana hangi yapı

karşı koyabilir, bu sıcağa hangi kar dayanır? İnsanların kendilerini yalnız yaşadıkları ülkenin ya da dünyanın değil, evrenin bir parçası olarak görmeye başladığı: "yüzen kentler"den, "biyolojik güneş pilleri"nden söz edildiği bir zamanda, kendi kabuğunun içine çekilen, kaplumbağa ya da salyangoz gibi yaşayamayız. *İletişimin* biçimlendirici ve sürükleyici gücü, insanın kendi yaşam koşullarını, dünya görüşünü tek yönlü olarak acımasızca biçimlendirmekte, kendi egemenliğinin altına almaktadır. Eğer, dünyayı ve kendimizi özgürce anlamak ve yorumlamak istiyorsak sözü edilen iletişim tekniklerini bütün yönleri ve olanakları ile öğrenmek ve uygulamak zorundayız. Batı ile aramızdaki iletişim kopukluğunu daha doğrusu boşluğunu görmezlikten gelemeyiz. Sözü edilen boşluğu sanai ve zırai ürünleri satın alarak veya satarak doldurmamız mümkün değildir. Batılı'nın kullandığı düdüklü tencereyi, deodorantı v.s. kullanarak; Emantaler, Rokfor peynirlerini yiyerek Batılı olmak, Batı camiasına katılmak mümkün müdür?

Dünyaya bakış açılarımız, sanat ve kültür birikimlerimizin özü, yönü ve niteliğini alıp vermedir önemli olan. Farklı kavram yapıları, farklı duygu ve zevk düzeyleri kişinin kişilerle, toplumların toplumlarla yaklaşım ve anlaşmalarını engeller.

Bu sözlerle şunu açıklamak istiyorum. Uluslararası İstanbul Festivali bir hevesin, bir özentinin eseri değildir. Çağdaş bir büyük gereksinimin eseridir. Sayın Nejat Eczacıbaşı'nın uzun yıllar tasarlayıp, çalıştıktan sonra kurduğu İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, bu duygu ve düşüncelerle Uluslararası İstanbul Festivali'ni gerçekleştirdi. Halkımızdan gördüğü büyük ilgi ve beğeni de bu *gereksinimin* en açık kanıtıdır.

■ **14. İstanbul Festivali'ni, Festival'in genel seçim ilkeleri açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Festival'in genel seçim ilkelerini oluşturan kişi ve Genel-Yönetmeni olarak bir özeleştiri yapmayı düşünseniz neler söylersiniz?**

□ Festival programlarının seçiminde ve gerçekleştirilmesinde kişisel eğilim ve tercihlerden bağımsız, evrensel sanat ve kültür kriterlerini uygulamaya çalışıyoruz. Tabii, ulusal kimliğimizi unutmadan, kendi kendimizi inkâr yollarına sapmadan hazırlıyoruz Festival programlarının taslağını. Yönetim Kurulumuz'un tasvibi alındıktan sonra uygulamaya koyuyoruz. Uygulamada en önemli handikapımız, günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek kapasitede bir konser salonumuz olmamasıdır.

■ **Festival'in 15. yıl hazırlıkları için bilgi verebilir misiniz?**

□ Vakfımız, bu konuda da Batılı ölçütleri kullanmaktadır. Yalnız 1987 Festivali'nin değil, 1988 ve 1989 Festivalleri'nin bile programları üzerinde şimdiden çalışılmaktadır. 15. Festival'in programlarını 1986 Eylül sonunda açıklayabileceğimizi sanıyoruz.

■ **Eskiye oranla, Festival programındaki yerli-yabancı dengesi yerli lehine değişmekte. Bu durum amaçlı olarak mı gerçekleştirilmektedir?**

□ Programların oluşturulmasında bu konunun duyarlılığını da dikkate alıyoruz hiç kuşkusuz. Ancak dengeyi kurarken, hiçbir abartmaya düşmemeye de özen gösteriyoruz.

■ **Festival'in izleyici kitlesi değişiyor mu? Özellikle bu yıl, bilet fiyatlarında görülen artış, izleyici kitleyi etkiliyor mu?**

□ Var olan izleyicilere, özellikle gençlerden büyük katılmalar oluyor her yıl. Biz bunu Festival'imiz ilerideki en büyük güvencesi olarak yorumluyoruz.

■ **İstanbul Festivali konusunda dergiye ve dergi okurlarına söylemek ya da açıklamak istediğiniz bir şey var mı?**

□ Sevgi ve saygılarımızdan başka ne söyleyebiliriz ki. Bizi onurlandıran ilgilerinin devamını diliyoruz.

Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülü'nü «Bir Afişin Önünde» adlı şiiriyle Salih Bolat kazandı.

Varlık dergisinin edebiyatımıza yeni imzalar kazandırma ve kurucusunu anma amacıyla düzenlemiş bulunduğu Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülü yarışmasını «Bir Afişin Önünde» adlı şiiriyle Salih Bolat kazandı.

Derginin genç ozanlar arasında düzenlediği yarışmaya 500 dolayında şiir katılmış, bunlardan ön elemeyi kazanan 27'si Varlık dergisinde yayınlanmıştı. Mehmet Başaran, Şükran Kurdakul, Emin Özdemir, Kemal Özer ve Atilla Birkiye'den oluşan seçici kurul bu 27 şiir arasında yaptığı değerlendirmede sonucu oybirliğiyle saptamıştır. Daha önce belirlendiği üzere ödül kazanan ozanın düzenleyeceği yapıt Varlık Yayınları arasında basılacaktır.

Ödül kazanan Salih Bolat, 1956'da Adana'da doğmuş olup İ.T.İ.Akademisi'nin Sosyal Politika bölümünü bitirmiş bulunuyor. Yaşanan adlı ilk şiir kitabıyla 1984 Akedemi Kitabevi Şiir Başarı Ödülü almıştı.

Faşizm Hakkında Muhtelif Burjuva Teorileri:

a) "Totalitarizm" b)"Modernizm" c) ...

Ömer B.Canatan

Emperyalizm çağının çok zengin muhtevalı siyasal iktidar ve devlet olgularından biri de faşizmdir. Bir siyasal olgu olarak faşizmin sosyal ve sınıfsal açıklaması çeşitli teorilerin üretilmesine sebep olmuştur. Bu teorilerden en parlak ve bilimsel olanı ve tarihsel pratik tarafından da defalarca doğrulanmış bulunanı, 3. Enternasyonal 7. Kongresi'nin faşizm tahlili ve tanımlamasıdır. Bu tahlil ve tanımlar çerçevesinde yürütülen siyasal cephe mücadeleleri hedefi on ikiden vurmayı başarmış, emekçi sınıf hareketlerinin ve demokratik güçlerin siyasi zaferini mümkün kılmıştır. Faşizm, giderek gerilemekte olsa bile günümüzün siyasal sorunlarından biri olmaya devam etmektedir; Latin Amerika'da ve Asya'da varlığını sürdürmektedir.

Toplumdaki demokratik güçlerin mücadelesini bölmek ve yığınların antifaşist bilincini gölgelemek; bu siyasi canavarlığın tekelci sınıfla olan doğrudan organik bağlantısını gözlerden saklamak, hatta, kimi burjuva demokratik kurumsallıkları da kendiyle bütünleştirip hüküm sürmekte olan faşist iktidarları *özgün ve milli demokrasi biçimleri* diye lanse edebilmek için, burjuvazi tarafından üretilmiş muhtelif faşizm teorileri bulunmaktadır. Günümüzün tekelci kapitalizmini ve onun bugün yaşayan siyasal sistemini 2.Dünya Savaşı günahından da arındırmayı amaç güden bu teorilerin bir başka ideolojik hedefi de faşizmle komünizmi aynı kefeye koyup tartmak ve insanlara kapitalizmi biricik alternatif olarak benimsetmektir. Yakın bir gelecekte Türkiye'de de güncel tartışma haline geleceğinden kuşku duymadığımız bu teorilerden bazılarını, şimdiden ve genel bir çerçeve içinde değerlendirmeyi yararlı buluyoruz.

* * *

TOTALİTARİZM TEORİLERİ:

Demokrasiyi birbiriyle çatışan bir yığın düşünce, çıkar, parti grupları vb. gibi pluralizm olarak tanımlayan «totalitarizm» teorisi, tek partinin ya da tek ideolojinin egemen olduğu duruma totalitarizm olarak bakar. İtalya'da faşizmin kendini *stato totalitaro* olarak tanımlaması kavramın doğuşunun kaynağı olmuştur.

Faşizmi «totalitarizm» olarak niteleyen teori, 2.Enternasyonal liderlerinden Karl Kautsky'nin «Proletarya diktatörlüğü» hakkındaki görüşlerine de itibar eder. Teori bu haliyle, burjuvazinin elinde olsa bile, 2.Dünya Savaşı sonrasına kadar antifaşist unsurlar içermekteydi, ama elbette sınırlı ve elbette faşizmin yükselişini seyredecek kadar sınırlı. Gerek Weimar Cumhuriyeti yıllarında ve gerek 1933'ten sonraki Hitler iktidarı döneminde sosyal demokratların, «komünistlerin prensip olarak faşistlerle aynı öze sahip oldukları, çünkü onların da parlamenter demokrasiyi ortadan kaldırmak ve bir diktatörlük kurmak için çaba gösterdikleri» şeklindeki savlarına, liberallerle birlikte tutucu burjuvazi de dört elle sarılmış ve gün gelmiş bu savlar sosyal demokratlara karşı da kullanılmıştır. Teori, 1947/48'lerden itibaren girilen soğuk savaş döneminde, komünizmin var olan biçimini en büyük tehlike sayan bir içerikle antikomünist bir kimliğe bürünmüştür.

Totalitarizm teorisini bir sistematiğe kavuşturup gelişmesine yön veren Carl Joachim Friedrich'dir. Friedrich, faşizmde ve komünizmde şu ortak özelliklerin bulunduğunu söylemektedir: «İnsanlığa dünyevi bir cennet vaadeden resmi bir ideoloji.—Hiyerarşik yapıda ve kural olarak bir diktatör tarafından yönlendirilen ve 'resmi egemenliği tek başına elinde bulunduran bir parti'. — Rejimin kanıtlanabilir düşmanlarına, fakat keyfi olarak seçilmiş halk gruplarına karşı da mücadele eden 'terörist gizli polis'.

— Tüm haberleşme araçlarının, partinin ve onun kadrolarının elinde, neredeyse kusursuz bir tekelleşmesi.—Devletin 'hemen hemen mükemmel bir silah tekeli.'-Daha önceden hepsi bağımsız olan ekonomik kurulların bürokratik bir koordinasyonuyla ekonominin tümü üzerinde egemenlik ve onun merkezi olarak yönlendirilmesi.»

Bu bakış tarzının metodolojik yanılgısı kolayca görülmektedir.Amaç ve içerik araştırılmadan, egemenliğin biçim ve yöntemiyle sınırlı kalınmıştır. Bu yanılgı, sadece totalitarizm teorileriyle de sınırlı değildir; kendini politik kurumların araştırmasıyla sınırlayan siyaset biliminin diğer alanlarını da kapsamaktadır. Bir bıçağın, mutfakta mı, yoksa bir cinayette mi kullanıldığı sorusunu ortaya atmadan, bıçağın özelliklerini kuşkusuz tanımlamış olmak yeterli olmamaktadır. Sözgelimi, ekonominin merkezi olarak yönlendirilmesi, kitleleri soymak ve ekonominin küçük bir azınlığın elinde yoğunlaşmasını sağlamak için kullanılabileceği gibi, refahın mümkün olduğu kadar eşit dağıtılması için de kullanılabilir.

Bir egemenlik sistemini, kimin, hangi sosyal grup ya da sınıfların egemen oldukları sorunundan bağımsız olarak analiz etmek mümkün değildir. Verili *siyasal biçimden* kimler yararlanıyor, bundan kimler zarar görüyor, kimlerin sosyal ayrıcalıkları var, vb. gibi. Çünkü *biçim* ve *yöntem*, şu veya bu keyfi nedenden ötürü değil, belirli bir politik ve sosyal sonucu elde etmek için yaratılmışlardır.

Totalitarizm teorisinin başka bir eksiği de faşist siyasal egemenliği, sadece bazı özellikleriyle, ama onların nedenlerini açıklamadan tarife kalkışmasıdır. Örneğin teorinin ünlülerinden Hannah Arendt şöyle yazmaktadır: «Totaliter fenomenleri onun unsurlarından ve kaynaklarından açıklamak, çok az, hatta diğer tarihsel olaylardan da az öneme sahiptir.» Friedrich'in ise «totaliter diktatörlükler» için bulabildiği, sadece iki genel şartı mevcuttur; «modern teknik» ve «kitle demokrasisi»... Halbuki ilk genel şart günümüzde bütün hükümet sistemleri için geçerlidir. İkinci genel şart ise, faşizmin nedeni değil, zıttıdır. 1933'te Hitlerci propaganda bakanı «1789'un böylece tarihten silindiğini» ilan ediyordu. Yani faşizm, burjuva demokratik devrimci süreçler önünde de karşı devrimcidir.

İnsanlığa «dünyevi bir cennet vaadetmeleri» kapsamında faşizmle komünizmi benzer saymak büsbütün çarpıtmadır. Faşist ideoloji, sınıfsız ve dayanışma üzerine temellenmiş bir toplum olan komünizmin tam aksine, egemenliğin ve hükmetmenin,halklar ve ırklar arasında sonsuz var olma mücadelesinin doğal bir zorunluluk olduğunu, güçlünün zorbalık hakkının bir yaşam ilkesi olduğunu ileri sürer.

Faşizmin «daha önce bağımsız olan ekonomik kurulları birleştirip merkezi bürokratik bir yönetime bağladığı», sadece yanlış bir varsayımdan ibarettir. Faşizm şüphesiz ücretlilerin ve orta katmanların ekonomik örgütlerini dağıtır, bu sınıf ve katmanların kendi çıkarlarını savunmanın bütün imkanlarını ellerinden alır; fakat buna karşılık, büyük sanayicilerin ve bankaların özerkliklerini daha da artırmakla kalmaz, ayrıca kendi çıkarlarını, diğer sınıf ve katmanlara karşı korumak için devletin de yardımıyla onlara sınırsız güçte ekonomik ve politik konumlar kazandırır.

Faşist ve komünist ideoloji ile egemenlik sistemlerinin aynı öze sahip oldukları şeklindeki iddia, çoğu totalitarizm teorisinde, faşist ve komünist partilerin parlamenter demokrasiyi birlikte yıktıkları tezine kadar genişletilir. Bu teze göre öz aynılığı, sadece egemenlik sistemlerine değil, partilere ve yapılarına kadar uzanmaktadır. Bu ise, yaşanmış ve yaşanmakta olan tarihin tümden inkar edilmesidir. Faşizm her yerde ve her zaman «Marxizm ve komünizmin kökünün kazınması» ana hedef olarak ilan etmiş, temel yönelimi sola terör uygulamak olmuştur. Faşist ve komünist partiler, her yerde birbirine karşı düşman konumlardadırlar. Faşist partiler, her yerde *sağın* ve egemen sınıfların diğer güçleriyle ittifak halindedirler ve bu sayede iktidar olabilmektedirler. Komünistler, faşist diktatörlükler tarafından en acımasız saldırılara maruz kalmışlar, antifaşist mücadelelerde en fazla kurbanı yine onlar vermişlerdir.

Totalitarizm teorisinin bu en kaba şeması «politik yarar ilkesinin» her şeyden çok gözetildiği soğuk savaş döneminde ayakta kalırken, 1960'tan itibaren girilen «Yumuşama» sürecinde etkili olmaktan çıkar, kendini bazı inceliklerle donatma ihtiyacı duyar. Her şeyden önce komünizmle faşizm arasındaki «farklılıkları» görmeye başlar ve teslim eder. Zaten teorinin temel iddiası ve asıl amacı, faşizm - komünizm benzerliklerini tartışmaktan çok, faşizmi tekelci kapitalizm döneminin bir siyasal olgusu olarak tanımlayan bilimsel sosyalizmin karşısına «alternatif» bir tez çıkarabilmektir. Bu nedenle totalitarizm teorileri, güncel ayrıntıları inceleme ihtiyacı duymaya başlar.

Bu teorinin «modernleşmiş» kavramlarıyla tarif edilmeye çalışıldığında faşizm yine sınıfsal temellerinden uzakta kalır. «Örgütlenmenin haberleşmenin ve propagandanın mükemmelliği» ile «kapsamlı kontrol» ve yığınların «tümden mobilize edilmesini» mümkün kılan modern teknoloji faşizmin açıklaması yerine geçer. Temel özellik «tüm totaliter rejimlerde münhasıran tek parti ve ideolojinin yönetme hakkına sahip olması» olarak kalır. Buna «devletçilik, sosyalleştirmeler» ve bütün toplumsal ilişkilerin «bürokratik kontrolü» dahildir. Ana özelliklerden biri de «liderlerin olağanüstü konumlarının her durumda muhafaza» edilmesidir. Lider «egemenlik sisteminin ve onun politik, sosyal ve insani realitesinin esas özünü» teşkil eder.

Halbuki faşizm, burada gösterildiği gibi, pürüzsüz olarak birleşik bir emir mekanizmasına göre hiçbir zaman işlememiştir. Aksine, en klasik örneklerinde bile, politik doğrultunun belirlenmesi için mücadele eden egemen iktidar gruplari arasında bir çoğulculuk (pluralizm) her yerde mevcut olmuştur. Bu da Bracher'in şu soyutlamasıyla karşılanır: «...hiç de görünürde monolitik olarak düzenlenmiş planlama ve kararlar anlamına gelmediğini, aksine esas olarak bizzat kendisi kontrol edilemeyen bir yö-

netimin yegane kontrolü altındaki bir keyfi kararlar ve çatışmalar sisteminden ibaret olduğunu» keşfeder. Tabii bunu, bu tarife en az Hitler faşizmi kadar, hatta ondan da fazla «Stalinist diktatörlüğün» uyduğunun keşfedilmesi izler.

Bu arada, teorinin faşizme ait bazı sonuçları gördüğünü de kaydetmek gerekiyor. «Keyfi yönetim ile devletin hukuk normlarına bağlı olmaktan azade kılınması» böyledir. Bu gibi, gerçeğin bazı görünümlerinin teori içinde yer alması, totalitarizm teorisinin gerçek toplumsal süreçlerden ne denli uzak kaldığını gizlemeye yetmiyor.

Totalitarizm teorilerinin faşizme ilişkin tespitlerde bulunması ve bunları tümden olumsuzlaması, bu teorilere «antifaşist» bir kimlik yakıştırmaya kafi gelmez. Çünkü, teorinin amacı ve burjuvaziye hizmet ettiği nokta, faşizmin özelliklerini tespit etmesi değil, bu biçimsel özellikleri komünizme de yakıştırması nedeniyle sosyalizmi yığınların gözünde küçük düşürmeye çalışmasıdır. Teori sonuç olarak, faşizmin de, komünizmin de parlamenter demokrasilerden, ya da genel olarak demokrasiden, ayrı yönlerde (sağa ve sola doğru) ama aynı ölçüde sapma olduğunu göstermek, böylece burjuva demokrasilerini kutsallaştırmak istemektedir. Sıradan bilinçli insanlar üzerinde yaratmak istediği etkiden ayrı olarak totalitarizm teorileri, ürettiği kavramlar aracılığıyla kendi dışındaki teorilere de sızmakta, hatta sol ve kimi Marxist olma iddiasındaki düşünce akımları üzerinde iz bırakmaktadır. Örneğin sosyal demokrasi faşizmle komünizmi, demokrasinin eşit derecede düşmanları olarak görmektedir, işçi ve emekçi halk yığınlarına burjuva demokrasisini, insanoğlunun en son ve mutlak mucizesi diye sunmaktadır. Totalitarizm teorilerinin kimi öğeleri, kendini Marxist sayan bazı sol-aydın kümelerinin de «ufkunu» açmakta, bunların antisovyetik politikalarına malzeme teşkil etmektedir. Sivil Toplumcular(!) parantezi içinde kalan odakların, tıpkı Batı'da olduğu gibi Türkiye'de de, «DEMOKRASİ» kavramı etrafında oluşan ve bundan ibaret kalan bir «Marxizm» yaratmak gayretleri sosyalist demokrasiye karşı, totalitarizm teorilerinden iktibas edilme bir mantıkla yürütülmektedir. Bunlara göre, tarihsel gelişmenin ve topyekün insanileşme süreçlerinin günümüzdeki bütün halkaları, demokrasiyle ilişkileri ve demokrasi karşısındaki konumları açısından değerlendirilmelidirler; demokrasi ise, şu veya bu somut içerik ve amaçlar tarafından ve sınıfsal kesinliklerle belirlenen bir içeriğe sahip değildir; farklı demokrasiler, farklı nitelikleri değil, biçimlerin ve niceliklerin farklı bileşimlerini ifade etmektedirler.

«MODERNLEŞTİRİCİ» FAŞİZM TEORİLERİ:

Faşizm yorumunda son yılların hayli iddialı burjuva tezlerinden biri de *modernleştiricilik* teorileridir. Faşizmi sosyal tabanı, ideolojisi, egemenlik biçimleri vb. gibi, tek tek yönleriyle değil bir bütün olgu olarak oluşumuyla, yapısıyla ve modern toplumun gelişimi üzerinde oynadığı rol ile açıklama iddiasındaki bu teoriler genelde «Marxist gelişim teorisine alternatif» diye adlandırılan Sanayi Toplumu Teorisi'nden kaynaklanmaktadırlar. Teorinin özü, insanlık tarihinin ayırdedici özelliği bilim ve tekniğin, farklı gelişmişlik düzeyleri olan çeşitli aşamalardan geçtiği görüşüdür.

Bu görüşe göre, bugün bazı ülkelerde, şu ana kadar bilinen en yüksek aşama olan sanayi toplumuna, onun en üst basamağı olan tüketim toplumuna ulaşılmıştır. Toplumun örgütlenme biçimi ve mülkiyet ilişkilerinin karakteri bu olgunun yanında bir önem taşımazlar. Bu bakımdan sosyalizm, kapitalizme alternatif değil, —şimdiye kadar esasen daha az gelişmiş ülkelerde kurulduğu için— sadece modern sanayi toplumu olma yolunda, ona nazaran geri kalmış bir toplum biçimi olmaktadır. İnsanlığın geleceğini, sanayi, teknik ve bilimin en gelişkin olduğu toplum, «israf kapitalizmi», yani ABD temsil etmektedir.

Bu teoriyi faşizmi açıklamakta kullandığımızda temel sorun, sanayileşme ve modernleşme süreci ile faşizm arasındaki ilişkinin nasıl tanımlanacağıdır. Teorinin en ileri temsilcilerinden ABD'li sosyal tarihçi Barrington Moore'un görüşleri, teorinin ulaşabileceği sınırları göstermek bakımından ilginçtir.

Moore, feodalizmden bu yana büyük ülkelerin gelişim yollarını karşılaştırmakta, bunları tiplere ayırmakta, ayrıca toplumlar tarihine ilişkin yasallıklar bulmaya çalışmaktadır. Tek tek ülkelerde feodalitenin dokusunun, nasıl ve ne şekilde aşıldığının, büyük ölçüde o ülkelerin sonraki gelişimlerini belirlediği Moore'un temel varsayımı olmuştur. İşte bu daha feodalitenin aşılması sürecinde, bir ülkede sonradan kapitalist demokrasi mi, faşizm mi, yoksa bir komünist köylü devrimi mi olacağının önkoşulları yaratılmıştır. Moore'a göre, bir sıra burjuva devriminden sonra kapitalizmle demokrasinin bağdaştığı bir gelişim yolu, (İngiltere-ABD-Fransa) güçlü bir devrimci hareket bulunmadığı için gerici siyasal biçimlerle bütünleşen bir başka gelişim yolu olmuştur ve bu ikinci yol faşizme götürmüştür. Demokrasiye götüren yol kendini şu koşulların varlığı halinde kabul ettirebilmiştir:

—Fazlasıyla güçlü bir krallığın veya bağımsız, toprak sahibi bir aristokrasinin, karşı bir güçle dengelenmesi. —Ya toprak sahibi aristokrasinin, ya da köylülüğün, uygun bir ticari tarım sektörüne yönelmesi. (İlki İngiltere, ikincisi ABD) —Toprak sahibi aristokrasinin güçlü ve bağımsız şehirliler sınıfı tarafından zayıflatılması. —İşçi ve köylülere karşı aristokrasi ile burjuvazinin ittifakının engellenmesi. —...Ve nihayet geçmişten devrimci bir kopuş.

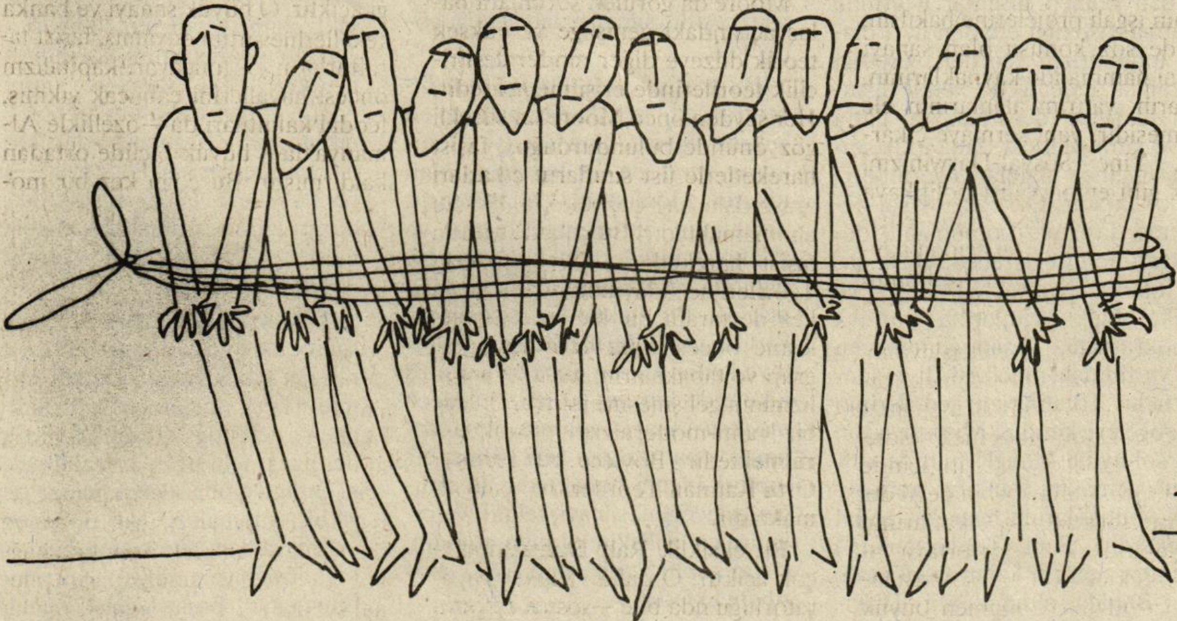
Faşizme giden yolu ise, toprak sahibi üst sınıfların, ya Japonya'da olduğu gibi, «varolan köylü toplumunu işler durumda» tutmaları ve ancak gerektiği durumda ve ölçüde, pazar için ürün artırabilmelerini garanti altına alacak kadar değişiklik yapmaları, ya da mesela —Prusya'daki gibi— köylüleri toprağa bağlayan serflik kurumunu oturtmayı başarmaları açmıştır. Her iki durumda, şehir burjuvazisini de bağımlılaştıran güçlü, mo-

narşik ve bürokratik bir baskı mekanizmasına ihtiyaç duyulmakta, seçkin, otoriter ve askeri ideoloji yumağı korunmaktadır. Emeği baskı altında tutan bu tip «tarım ekonomisi sistemleri», diğer ülkelerin teknik bakımdan daha ileri sistemlerinin rekabeti nedeniyle güç durumda kalmakta, —ABD iç savaşından sonra buğday ihracının başlamasında olduğu gibi— buna otoriter ve gerici eğilimlerin daha da güçlenmesiyle cevap vermektedirler. Aynı zamanda da modern sanayi toplumuna geçişi sağlama ve buna karşılık «başlangıçtaki sosyal yapıyı mümkün olduğunca ayakta tutma» amacıyla «yukarıdan yapılan bir devrimle tutucu bir modernleştirme» devreye sokulmaktaydı. Bu esnada çok kez «toprak sahibi üst sınıfların etkin çevreleri ile biçimlenmekte olan» ve iktidarı bizzat üstlenemeyecek kadar «zayıf ve bağımlı» «ticaret ve sanayi kesimi arasında kendiliğinden çıkar ve mücadele ittifakları» kurulması söz konusudur. Keskinleşen iç çelişkiler ve örgütlü yığınların çoğalan eylemleri egemen sınıfı sonunda faşist çözüme götürmüştü: «Faşizm, gericilik ve tutuculuğu popülerleştirme, avamın davası yapma çabası idi». Kökleri 19. yüzyılın sonlarında Alman İmparatorluğu'na dek uzanmaktaydı. Bu şekilde, hiyerarşi, disiplin ve itaat ideolojisi ile avamvari antikapitalizmin faşizme özgü karışımı açıklanıyordu. Her ne kadar bu ideoloji kapitalizmin tehdit ettiği tarım, ticaret ve el zanaatları kesimlerinden bir kitle tabanı oluşturmaya yarıyor idiyse de, faşist düzenin savaş ekonomisi zorunlu olarak sanayi kesimine dayanacaktı.

Moore, bir harekete veya sisteme kitle desteği verenlerle, ondan çıkarı olanları, yani sosyal taban ile sosyal işlevi açıkça ayırdetmektedir. Böylece gerek Alman, gerek Japon faşizmini «içte baskı, dışta yayılmacılığın» karakterize ettiğini saptayabilmektedir: «Böyle bir programın her iki örnekte de asıl sosyal tabanı, (zayıf bir konumda bulunan) ticaret ve sanayiden yönetici tabakalar ile kırsal kesimdeki geleneksel egemen sınıflar arasında, köylülere ve sanayi işçilerine karşı kurulmuş bir ittifak idi.» İtalya için şöyle demektedir: «Faşizm, esas olarak tarım işçilerinin, küçük köylülerin ve tüketicilerin zararına büyük tarımı ve büyük sanayiyi kolluyordu.» Moore, bu büyük çapta ve çok sayıda veriye dayanan karşılaştırmalı araştırmayla kuşkusuz bir yanda monarşik, gerici ve sonradan faşist olan sistemlerin, diğer yanda burjuva demokrasilerinin önemli ortak yanlarını ortaya koydu. Bununla neden-sonuç ilişkisini ne ölçüde çözebildiği, saydığı koşulların ve özelliklerin aralarında ne gibi ilişkiler olduğu elbette ayrıca gözden geçirilmelidir.

İlk göze batan nokta, incelenmekte olan tarım ilişkileri sistemlerinin tek neden düzeyine yükseltilmesi, daha sonraki gelişim tarihin açıklaması katında ele alınmış olmasıdır. Bu durum, faşizmin bir bütün olarak yanlış değerlendirilmesine götürmektedir ki «modernleştirici faşizm teorilerine» özellikle bu açıdan bakılmalıdır. Moore, incelemiş olduğu tarım ilişkilerinin bu farklılaşmanın «tek nedeni olmadığının», kendisinin bir sürü unsurdan birini çekip aldığının farkındadır. Bu faşizmi bir bütün olarak yanlış değerlendirmeyi getirmektedir ki, eleştiriyi özellikle bu noktada sürdürmek yerinde olacaktır. Burada hiç olmazsa kısa kısa değinerek eleştiri noktalarını gösterelim:

Kuşkusuz doğrudur ve Moore da inandırıcı biçimde kanıtlamıştır ki, bazı ülkelerde feodal, monarşik, kadiri mutlak devlet geleneklerinin sürmesi, faşist ideolojiye zemin hazırlayan unsurlardan biri olmuş ve o bakımdan faşizmin tırmanışını ve

BİRLEŞME! *Ferruh Doğan*

zaferini kolaylaştırmıştır. Ancak egemen sınıf içinde faşist sistemin kuruluşunu sağlayan esas olarak feodal toprak sahipleri değil, sanayi ve banka sermayesinin söz sahibi kesimi idi. Faşizmden parsayı toplayan da esasen büyük toprak sahipleri değil, büyük sermaye olmuştu. Almanya örneğinde bu rahatlıkla gösterilebilir (daha zayıf olmak kaydıyla Japonya ve İtalya için de geçerlidir) Alman İmparatorluğu'nda büyük burjuvazi daha 19. yüzyılın sonundan itibaren egemen sınıf içinde belirleyici unsur haline gelmişti. Önemli siyasi karar organlarının feodal, monarşik grupların elinde kalmış olması bu durumu değiştirmiyordu. Emperyalist ve sömürgeci politikanın büyük toprak sahiplerinin değil, sermayenin çıkarları doğrultusunda olduğunun kavranması gerekir. Burjuva demokrasilerinin de aynı politikayı uygulamaları bu gerçeği ortaya koyuyor. Alman emperyalizminin her iki dünya savaşında da büyük ölçüde çakışan (zaten bu çakışma sosyal temelin sürekliliğine ve «Führer» ile «dünya görüşünün» göreli önemsizliğine işaret etmektedir) savaş hedeflerinin analizi de bunu gösterir. İster Orta Afrika Sömürge İmparatorluğu düşüncesine, ister Güneydoğu'ya yayılma, isterse de Don havzası ve Kafkas petrollerini içine alan Rus bölgelerinin işgali projelerine bakılsın, hepsinde söz konusu olan sanayi için yeni hammadde kaynaklarının, pazarların, yatırım alanlarının ele geçirilmesidir, yani sermaye çıkarlarıdır. Yine Sosyal-Darwinizm, ırkçılık gibi emperyalist politikaya zemin hazırlayan ve eşlik eden ideolojiler de ancak bu açıdan kavranabilir, büyük tarım kesiminin çıkarlarına bakılarak değil.

Böylece faşizmin ana işlevinin, içeride işçi hareketini ezmek, dışarda emperyalist savaş mekanizmasını harekete geçirmek olduğundan yola çıkılırsa işin içinde büyük toprak sahiplerinin değil de, öncelikle sermayenin çıkarlarının bulunduğu artık açıkça ortaya çıkar. Gerçekten de 1933 sonrası kimi sosyal tavizlere rağmen büyük toprak sahiplerinin etkisi giderek artan oranda azaltılmıştır. Öte yandan sanayi ve banka sermayesi faşist sistemin her karar organında somut işlevine göre iyi kötü güçlü bir oranda, fakat daima önemli ölçüde temsil edilmiştir. Batılı demokrasilerde emperyalizm faşizme geçmezken, Alman emperyalizminin geçmesi, özel koşullar, özellikle geç sanayileşme ve bu nedenle dünyanın paylaşımında geç kalma, bunun bir sonucu olarak 19. yüzyılın sonundan itibaren oluşan muazzam ihraç potansiyeli ile mevcut yayılma olanaklarının sınırlılığı arasında doğan çelişki ile açıklanabilir. Bu geç kalma ise öte yandan güçlü feodal geleneklerle ilgilidir.

Ancak bu faşizmin kapitalizmin bir olgusu olduğunu ve ancak kapitalist çıkarlar açısından kavranabileceği gerçeğini değiştirmiyor. Demek ki, faşizmin feodal güçleri bertaraf ederek kapitalist sistemi nihai biçimde yerleştirmesi hiç de ihtimal dışı değil. Ancak böyle bakıldığında, Moore'un diğer görüşlerinden kopuk bir şekilde kaydettiği şu saptama anlaşılabiliyor: «Çalışan yığınların çıkarına olan temel yapısal reformların reddi konusunda Batı demokrasileri ...2. Dünya Savaşı'ndan bu yana faşizmin sonradan zafere ulaştığı 19. yüzyılın gerici sistemlerinin hüküm sürdüğü ülkelerle gitgide aynı hatlara sahip olmaktadır.»

Moore'da görülen sorunlara bakış açısındaki genişliğe ve yüksek teorik düzeye diğer modernleştiricilik teorilerinde erişilmemektedir. Her şeyden önce,Moore'un sürekli göz önünde bulundurduğu, faşist hareketlerle üst sınıfların çıkarları arasındaki bağ çoğunlukla dikkate alınmamaktadır. Bu şekilde mesela faşist hareketler —Orta Katman Teorileri'ne dayanılarak— çoğu kez de taraflı bir biçimde sanayileşme öncesi kafa yapısına sahip grup ve tabakaların, sanayi kapitalizminin gelişmesine isyanı, akıldışı bir «anti-modernizm» olarak görülmektedir. Böylece bu görüşler Orta Katman Teorileri'ne dahil olmaktadır.

Bu eksiklik Ralf Dahrendorf'ta çok açıktır. O daha Kaiser İmparatorluğu'nda bile —sosyal reformları engellemek ve işçi hareketini baskı altına almak için— feodal aristokrasi ile büyük sanayinin ittifakının egemen olduğunu görmemekte, feodalizm ve sosyalizmin ittifakından, Prusyavari ve sosyalist devlet yüceltmesinin egemenliğinden söz etmektedir. Alman faşizminin sosyal kaynağını bu şekilde modernleşmeye karşı iki gücün, yani egemen sınıf olan feodal aristokrasi (onunla müttefik tüm asker ve bürokratlarla beraber) ile orta katmanların ittifakında görmektedir. Büyük sermayeye demokrasiye karşı mücadelede aktif bir unsur değil de, pasif, ürkek, neredeyse ezilen bir sınıf olarak değinmektedir. İmparatorlukta bu sınıf «devleti taşıyan aristokrasinin, özellikle Prusya aristokrasisinin merhameti» sayesinde var olmuştur. Faşist liderler ile büyük sanayiciler arasındaki sık sık değinilen «ittifak» ise daha ziyade «geleceğin efendilerinin sempatisini toplama uğruna gösterilen ihtiyatlı ve ürkek bir gayret» niteliğini taşıyordu. Bu şekilde son yüz yılın tarihi, sermayenin çileli yolu olarak gözükmekte ve engellenen kapitalizm, dolayısıyla da liberal demokrasi ancak 1945'ten sonra serpilme olanağına kavuşmaktadır.

Öte yandan faşist diktatörlüğün aristokrasi ve orta tabakaların doğrultusunda «anti-modernleştirici» bir politikanın tam aksini uyguladığı açıktır. O büyük sanayi ve banka tekellerine sırtını dayamış, faşist taraftarların loncavari-kapitalizm öncesi hayallerini çabucak yıkmış, feodal kalıntıları da —özellikle Almanya'da— büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bu çoğu kez bir modernleştirme atılımı, sosyal devrim ve böylece modern demokrasinin yolunu açan bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Dahrendorf'a göre, «Geleneklerden acımasız kopuş ve modernleşmeye doğru atılım... nasyonal sosyalizmin sosyal devrimin içeriksel özelliğiydi». «Liberal-modernleşmenin temeli» böyle atılmıştır. Nasyonal sosyalizm «nesilden nesile geçen ve neticede liberalizmle bağdaşmayan bölge ve dine, aile ve meslek örgütüne bağlılığı», «sosyalist sendikaların geleneksel birlikleri» de dahil olmak üzere parçalamıştı. Nasyonal sosyalist «devrim», «eşitliği» yani

«kontrolsüz başına buyrukluğu ortadan kaldırmayı» düstur edinmişti. «Volksgenosse» (halk bireyleri) tabakaya bağlılığı sona erdiriyor ve modern «yurttaşa» hazırlık anlamına geliyordu. O, «Alman toplumunda» özgürlük anayasasını mümkün kılacak «dönüşümleri doğurdu».

Faşizmin böyle modernleştirici, devrimci ve ilerici olarak yorumlanışına özellikle Kuzey Amerika kökenli ve onun etkisindeki bilim çevrelerinde rastlanmaktadır. David Schoenbaum'a göre, «Üçüncü Reich» (ondan önceki sistemlerden farklı olarak) sistemin siyasi istikrarını temin eden, oldukça yüksek düzeyde sosyal bir denge kurmuştu. Bu başarıyı mümkün kılan, öncelikle biri psikolojik, öbürü toplumsal iki unsur idi: Hemen hemen tüm toplumsal gruplar sürekli bir coşku halinde tutuluyordu. İşçiler, köylüler, serbest çalışanlar, askerler, kadınlar ve gençler, her grup her şeyin kendilerine baktığı, onlarla olağanüstü işler yapılacağı izlenimini edinmişti. Özellikle işçiler ve köylüler kamuoyuna yönelik propagandayla kazanılmaya çalışılıyor ve devleti taşıyan «meslek grupları (Stand)» olarak adlandırılıyorlardı. «Devrimci» ruh ve yeni «sosyalizm» üzerine edilen sürekli yeminler de aynı yönde etkide bulunuyordu.

Schoenbaum'un görüşüne göre, bu ideoloji, eğer gerçeklerle tamamen çelişseydi, devletin tüm propaganda tekeline rağmen başarısız kalacaktı. Bunu ise iddia etmek mümkün değildi. Elbette ideoloji esasen gerçek egemenlik ilişkilerini gözlerden saklamaya da yarıyordu, sol anlamda sosyal bir devrim olmamıştı ve «sosyalizm» sözüyle kasdedilen hep sadece işin öznel yanıydı, yani derin sosyal farklılıklara rağmen doğması arzulanan yeni bir arada olma hissiydi. Ama yine de toplumsal gerçeklikte faşist propagandanın inandırıcılığını tümden silmeyecek bazı unsurlar vardı: Mecburi hizmette profesör çocuğuyla genç işçi yan yanaydı. Subaylar ve devlet memurları «Volksgenosse»lere nazik davranmaları konusunda eğitiliyorlardı. İşverenler, fabrikalarındaki sosyal durum ile ve sağlıkla ilgili koşulları düzeltmeye çağrılıyorlardı. Schoenbaum'a göre daha da önemlisi, alt ve orta sınıf mensuplarına eskiden olmayan gerçek yükselme fırsatları doğmasıydı. Üstelik sırf faşist kitle örgütlerinde değil, meslek hayatında da bu olanak vardı. Demek ki ancak «Üçüncü Reich» sayesinde —NSDAP'nin küçük burjuva, kaba köylü, gerici ideolojisine rağmen— bir sanayi toplumu için gerekli olan sosyal hareketlilik ortaya çıkarılmıştı. Tam da 1933'ten önce nasyonal sosyalizmin orta katmanlardan yığınları seferber edip karşı çıktığı süreç, yani küçük serbest meslek sahibinin çökerek ücretli haline dönüşmesi, sermayenin yoğunlaşma süreci, şimdi muazzam bir ivme kazanmıştı. Bu anlamda Almanya'da «geç kalmış bir burjuva sanayi toplumu» kuran gerçek bir «devrimden» söz edilebilirdi. «Nasyonal sosyalizm Alman sanayi toplumuna kayda değer bir hareketlilik kazandırdı». «Askeriyede, ekonomide, hatta devlet memurluğunda yükselme olanağı» vardı; «...sosyal statünün değişimi... eşitliğin zaferi, Hitler'i iktidara getiren halk hareketinin ödüllendirilmesi ve yapılan işlerin zirvesiydi.» Hitler döneminde gençliğe de SS'de ve diğer örgütlerde «mevki, madalya ve üniforma ile —herhangi bir yetkiye bakmaksızın— cömertçe makam dağıtıldı.»

Yalnız bütün bunların neden «sınıfsal yapının devrilmesi», hatta «sınıfsız bir gerçeklik» olduğunu görmek mümkün değil. Başka bir yerde yazar, bu sefer inandırıcı bir biçimde, söz konusu «sosyal devrimin» —sınıf yapısına hiç dokunmayan kişisel yükselme olanakları bir yana bırakılırsa— sadece manevi, ideolojik değişimler, bakış açısında bir devrimcilik olduğunu, gerçek sınıf yapılanmasının değişmediğini, tersine daha da pekiştiğini söylüyor. Bu şekilde «devrimin», «esasen eski askeri, sınai düzenin işine geldiğini» vurguluyor. «Devrim neticede manevi bir tavrı ifade ediyordu». Değiştirilecek olan «var olan sınıfsal ilişkiler değil», «kendi kişiliğini algılama biçimi, manevi tutum» idi. «İşverenler, kendilerine işçi gibi de hitap edilse işveren kaldılar».

Görülüyor ki, ileri sürdükleri tez, toplumsal açıdan tarafsız olarak sunulan faşist devletin egemenliğine tüm sosyal grupların aynı derecede boyun eğdiği, «toplumun süregelen sınıfsal yapısının» çöktüğü ve sınıflar teorisinin kategorilerinin «Üçüncü Reich» için kullanılamayacağı gibi düşünceleri kanıtlamaya yetmemektedir. Bizzat Schoenbaum, «Üçüncü Reich» döneminde işverenlerin karlarının işçi ve memurların ücretlerinden çok daha fazla arttığı, hatta ücretlilerin nüfus oranları arttığı halde sosyal hasıladan aldıkları payın Weimar Cumhuriyeti'ne nazaran düştüğü konusunda kanıtlar göstermektedir. Sendikaların kapatılması, işçi ve diğer ücretlilerin işverenin emrine sokulması da bu bağlamdadır. Bunlar «Üçüncü Reich»ın hangi toplumsal çıkarları temsil ettiği konusunda gene de sonuçlar çıkarmaya elvermektedir.

Siyasi yönetimin bu politikayı «gönülden» mi, yoksa «taktik bir zorunluluk» olarak mı uyguladığı, bunun öncelikle «amaç» mı yoksa «araç» mı görüldüğü, toplumun sınıfsal yapısını incelerken bir önem ifade etmez. Zira burada öznel niyetlere değil nesnel özelliklere bakılır.

Bu kadarı da görmemize kafi geliyor ki, «modernleştirici faşizm» teorileri, faşizm gerçeğini gözlerden saklamaya değil, onun somut zümresel bağlantılarını gizlemeye hizmet ediyor. Faşizmin «suçunu», o siyasal rejimi yaratıp «nimetlerinden» yararlanan sınıf ve zümrelerin sırtından alıp «tarihe havale» etmeye yarıyor. Böylece mesela, zaten gündelik siyasi bilinci kapsamında bir şafak vakti infaz edilen idam hükmü ile, aynı gün bir banka veznesinden çekilen «turizm teşvik kredisi» arasındaki ilişkiyi kurmakta güçlük çeken yığınların bilinci daha da bulanmakta», «böyle yaşanmış tarihe, böylesi güncellik az bile» kanaati yaygınlık kazanmaktadır. Türkiye'de bugün, «sorunların kökenini» yakın tarihte arama eğilimi yoğun yaşanırken, bilimin ayırdedici bıçağını elden bırakmamak, sınırların hayli inceldiği teorik alanda burjuva kökenli açıklama biçimlerini yakından tanımak gerekiyor. Bunu sürdüreceğiz. □

Alman Sendikal Hareketi İçinde Türk İşçilerinin Durumu

Kamil Yalın

Federal Almanya'ya işçi göçünü resmileştiren 31 Ekim 1961 tarihli "Türk—Alman İşçi Mübadele Anlaşması"nın imzalanmasının üzerinden 25 yıl geçti. 1974'lerde Avrupa ülkelerinin yabancı işgücü alımını durdurmalarına, göçmen işçilerin geriye dönüşünü hızlandırmak için baskıcı, "teşvik edici" hükümet politikalarına rağmen, 1983 yılında 9 Avrupa ülkesinde* iki milyonun üzerinde yurttaşımız yaşamaktaydı.(1) Halen sadece Almanya'da 1.425.000 yurttaşımız bulunmakta ve bunların 497 bini bir işte çalışmaktadır. Türkler, Almanya'daki yabancı nüfusun %32,7'sini, çalışmakta olan yabancı işçilerin %30,9'unu oluşturmaktadırlar.(2)

Demografik araştırmalar, 1977—1982 yıllarında her yıl 82.700 işçinin kesin dönüş yapmasına,(3) 1983 sonrası Kohl hükümetinin işçileri geri dönüşe zorlamasına rağmen, bir milyondan fazla Türk vatandaşının kesin olarak Almanya'ya yerleşeceğini göstermektedir. Türkler arasındaki yüksek doğurganlık oranı nedeniyle, her yıl geri dönenlerin yaklaşık yarısı kadar çocuk dünyaya gelmektedir. Tüm yabancı nüfusun %59,9'u Almanya'da doğup büyümüştür. Yurttaşlarımızın yaklaşık yarısı (%46,2) 10 yıldan fazla bir süredir Almanya'da ikamet etmektedir.(4)

İşte böylesine büyük, hareketli, üretken bir kitle oluşturan insanlarımız sadece çalışmakla kalmadılar, içinde yaşadıkları toplumun ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal hayatıyla, dernekleri, sendikalarıyla içli dışlı oldular, kaynaştılar, kaynaşmaya çalışıyorlar.

İşçi göçünün başlangıç yıllarından günümüze kadar, insanlarımızın karşılaştıkları zorlukları anlatan, yaşadıkları özlemleri, sevgileri dile getiren birçok şiir, hikâye, roman, röportaj vb. yayımlandı. Göçmen işçi sorunlarını konu alan araştırmalar yapıldı. Birçok yayında, göçmen işçi yurttaşlarımızın sınıf değiştirme, küçük mülk sahibi olma eğilim ve özlemleri, para tutkusunun canlılığı vurgulandı. Anlatılan, dikkat çekilen bu noktalar, işçilerimizin bu türlü özellikleri göçmenlerin yaşadığı sürecin, sosyal gerçekliğin bir yüzüdür. Sadece bu yöne dikkat çekilir, gerçeğin kendisi bu imiş gibi gösterilirse, yurt dışına işçi göçü, göçmenleri politik olarak gericileştirdiği, tutuculaştırdığı, dolayısıyla hem göç eden, hem de anavatandaki işçilerin nihai kurtuluşuna zarar verdiği sonucuna varılabilir. Tek tek olumsuz yönler sıralanarak, genel sürecin yönü, işlevi gözden kaçırılabilir. Bu yazıda, gözden kaçan, üzerinde fazla durulmayan, göçmen işçilerin politik düşüncelerinde, tavırlarında meydana gelen değişiklikleri ve politik tavır alışların somutlandığı bir alan olarak, 500 bin dolayındaki işçi yurttaşımızın Alman sendikal hareketi ile ilişkilerini göstermeye çalışacağım.

İŞÇİLERİMİZİN POLİTİK YÖNELİMLERİ GERİCİ MİDİR?

Hem işçi gönderen, hem de işçi alan hükümetlerin, işverenlerin göçmen işçileri politikadan uzak tutma, politik mücadele haklarını yasaklamalarına, gerici burjuva basın ve yayın organlarının işçilerimize sürekli gerici, tutucu, dinci, ırkçı düşünceleri aşılamaya çalışmalarına rağmen, göçmen yurttaşlarımızın çoğunluğu, gerici, tutucu, milliyetçi partileri tercih etmemektedir. Almanya'da yerel seçimler seviyesinde bile göçmenlerin seçim hakkı olmadığından, düşüncemizi, bu konuda yapılmış anketlere dayandıracağız.

Hürriyet gazetesi, Mart 1983'te yapılan Alman genel seçimleri sırasında, sadece Türkler arasında deneme seçimi düzenledi. İlginin beklenenin üstünde olduğu bu deneme seçimine 14.551 kişi katıldı. Bunların siyasi tercihleri Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Duisburg şehrindeki Türk gençleri arasında yapılan benzer bir ankette oy verme yaşındaki gençlerin %66'sı SPD'ye, %16'sı Yeşiller'e, %12'si CDU/CSU'ya %4'ü FDP'ye oy vermişlerdir.(6)

Her iki ankette de yurttaşlarımızın Sosyal Demokrat ve Yeşiller partilerini tercih ettikleri açıkça görülmektedir.

Almanya'daki yurttaşlarımızın politik tercihleri, yerel seçimlerde

---

*** Federal Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, İsviçre, Avusturya.**

oy hakkına sahip olan İsveç'teki yurttaşlarımızın tercihlerine paraleldir. 1976'da yapılan İsveç yerel seçimlerine yurttaşlarımızın %63'ü katılmış ve katılan işçilerin %84'ü İsveç Sosyalist Partisi'ne oy vermiştir. Buna karşı, Polonyalı göçmenlerin %70'i, İsveç vatandaşlarının %69'u Sosyalist Parti'yi tercih etmişlerdir.[7] Yerel seçim hakkının olduğu Hollanda ve Danimarka'daki yurttaşlarımızın politik tercihleri büyük oranda sosyalist ve sosyal demokrat partilere olmuştur. Gerçekler, istatistik veriler, yurttaşlarımızın politik yönelimlerinin ilerici olduğunun göstergeleridir.

TABLO I

Hürriyet gazetesi deneme seçimi sonuçları (1983)

Partiler	Oylar	Yüzde
Sosyal Demokrat Parti (SPD)	9197	63.2
Hıristiyan Demokrat Parti(CDU)	4026	27.7
Yeşiller Partisi (Die Grünen)	571	3.9
Hür Demokrat Parti (FDP)	483	3.3
Diğer Partiler	274	1.4

ALMAN SENDİKAL HAREKETİNDE TÜRK İŞÇİLERİNİN DURUMU

İşçi yurttaşlarımızın sendikal harekete katılma oranı hem Alman işçilerinkinden, hem de diğer uluslardan göçmen işçilerinkinden yüksektir. İlerici, Sosyalist, Sosyal Demokrat partileri tercihin, sendikal harekete yüksek katılımın sebepleri neler olabilir?

İnsanların düşüncelerini, politik tavır alışlarını belirleyen temel etmen, onların yapıp ettikleri, toplumsal üretimde aldıkları yerdir. Bu nedenle sorumuzun cevabını aynı zamanda yurt dışına, Almanya'ya göç eden insanların, göç öncesindeki ekonomik, sosyal, kültürel, vb. konumlarında, özelliklerinde aramalıyız.

Tutucu Alman parti ve kurumlarının sözcülerine, yazarlarına göre "Türkler Alman toplumuna uyamaz, çünkü hepsi geri kırdan, köyden gelmiştir". Burjuva dünya görüşü ile olaylara bakan bazı Türk aydınlarına göre de, "Türk işçileri Alman toplumuna uyum güçlükleri çekiyor, uyamıyor. Çünkü, vatandaşlarımız karasabanı bırakıp, üretim bantlarının başına gelmiştir.»

Yerleşik genel kanı ve genel gözlemlerin tersine, 1961—1975 arasında resmi kanallardan yurt dışına gitmiş olan işçilerin çoğunluğu kır değil, kent kökenlidir. İş ve İşçi Bulma Kurumu verilerine göre,toplam kent kökenlilerin sayısı 442.673, kır kökenlilerinki ise 372.244'tür. Kır kökenli işçilerin çoğunluğu da, kırdaki durağan yapının hızla değiştiği, tarımda kapitalist ilişkilerin hakim hale geldiği bölgelerdendir. 1973'te Marmara bölgesinin dış göçteki payı %21,2 iken, Doğu Anadolu'nun payı sadece %8,3 olmuştur.[8] DPT de aynı kanıdadır: "Göçlerin başlangıcından 1981 yılına kadar İş ve İşçi Bulma Kurumu kanalı ile yurt dışına gönderilen işçiler Marmara, İç Anadolu, Ege ve Karadeniz bölgelerinden olup, bu durum 1981 yılında değişmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden de gidişler artmıştır."[9]

Yurt dışına işçi göçünün ilk yıllarında Almanya'ya gidenler, genellikle İstanbul yöresinden nitelikli sanayi işçileriydi. Nermin Abadan Unat'ın araştırmasına göre, 1964 yılına kadar Almanya'ya gidenlerin %41,1'i İstanbul, %18'i ise köylerdendi.[10] İşçi alımının durdurulduğu 1974 yılı sonunda ise İstanbul'dan göçen işçilerin oranı %20,7, üç büyük kentin payı %33,6 olmuştur. Buna karşılık dış göçe katılanların ancak %30—40'ı tarım kesiminden gelmiştir.[11]

Yurt dışına göçen işçilerin bir başka özelliği de eğitim seviyelerinin yüksekliğidir. Genel nüfus içinde %36 dolayındaki ilkokulu bitirmişlerin oranı, yurt dışına göçenler arasında %72,5'tir. Göçün ilk yıllarında ise, giden erkek işçilerin %30'u, kadınların %52'si ortaokul ve üzeri eğitim görmüşlerdir.[12]

Kısaca belirtirsek, işçi alan ülkelerin istemi ve Türk hükümetlerinin büyük şehirlerde, sanayi bölgelerinde yoğunlaşan işsiz, memnuniyetsiz nitelikli, niteliksiz işçilere istihdam olanakları yaratma, dolayısıyla muhtemel sosyal patlamaları önleme politikaları sonucu, yurt dışına özellikle eğitilmiş, nitelikli sanayi işçisi gönderilmiştir. "Bu genel eğilim 1970'e girerken değişim göstermiş, Batı sanayi daha yaygın kökenli, daha çok niteliksiz işçiye kapısını açmaya başlamıştır. Bu değişime bir açıklama bulunabilir. Kent ve sanayi deneyimli işçi, kısa zamanda Batı'ya uyum sağlayarak işçi kuruluşlarıyla aynı amaç için işverene karşı birleşme gereği duymuş, bu da Batı'nın uyumu daha zor olacak olan, işçi kuruluşlarından uzak durabilecek kırsal işçiyi yeğlemesine neden olmuş olabilir."[13] Elimizde İstanbul ve diğer sanayi merkezlerinden göçen nitelikli sanayi işçilerinin ne kadarının göç öncesi sendikal eylemlere, grev ve fabrika işgallerine katıldığına ilişkin istatistik veriler yok. Buna rağmen 1967—70'lerde sanayi kesiminde yoğun grev, işgal vb. eylemlerine tanık olunduğu ve sanayi bölgelerinden gelen işçilerimizin çoğunun sendikalardan, grevlerden, sendikalaşmanın gereğinden haberdar olduklarını, Türk toplumunun yaşadığı yoğun, hızlı politik değişimlerden etkilendiğini, sonuç olarak yurt dışına, Batı'nın sanayi ülkelerine göçen işçilerimizin ileriye, toplumsal değişimlere açık ve istekli bir toplum kesimini oluşturduklarını söyleyebiliriz.

SENDİKAL ÖRGÜTLENMEYE KATILIM

Almanya'ya göç etmiş yurttaşlarımız, işyerlerindeki sendikal mücadele ve örgütlenmeye başından itibaren seyirci kalmamışlardır.

Tablo II'de görüldüğü gibi 1974—1980 arasında DGB içindeki çeşitli uluslardan göçmen işçi-

TABLO II

DGB'de örgütlü göçmen işçilerin örgütlenme oranları

Tarih	Toplam %	İtalyan %	Yunan %	İspanyol %	Porte- %	Türk %	Yugoslav %	Diğerleri %
31.12.74	25	25,6	33,8	31.9	30,1	34,0	20,9	8.8.
31.12.75	29	28,5	35,1	36,0	34,3	42,0	22,7	12,0
31.12.76	31,2	30,3	40,7	40,5	37,8	44,7	24,9	12,0
31.12.77	32,18	30,9	41,4	42,8	38,7	45,9	26,4	12,7
31.12.78	30,8	29,9	34,5	37,4	32,8	47,9	26,1	11,2
31.12.79	31,8	31,3	36,6	38,5	34,0	48,5	27,9	11.8
31.12.80	30,6	31,1	37,9	39,2	33,9	46,4	29,1	10,5

lerin örgütlenme oranları içinde Türkler'inki en yüksektir. Yurttaşlarımızın örgütlenme oranları daima diğer uluslardan işçilerin örgütlenme oranı ortalamasının 10—15 puan üstünde olmuştur.

Göçmen işçilerin ortalama olarak DGB içindeki örgütlenme oranı, Alman işçilerininkine yakındır. Türk işçilerinin örgütlenme oranı ise, Tablo II'de verilen yıllarda ve günümüzde Alman işçilerin örgütlenme oranından fazladır. Ayrıca, Türk işçileri işsizlikten en fazla etkilenen kesim olmalarına, DGB'nin üye sayısı son yıllarda düşme eğilimi göstermesine rağmen, sendikalaşma oranları kitlesel dönüşlerin olduğu 1984 yılına dek düzenli olarak artmıştır.

Tablo II'de dikkat çekici bir yön, Almanya'daki göçmen işçi kitlesi içinde Türkler'den sonra en kalabalık kesimi oluşturan Yugoslav işçilerin, sendikal mücadeleye en az ilgi duyan ve katılan kesimi oluşturmalarıdır. Bu tutum, Yugoslavya'daki politik sistemin, adı ne olursa olsun, işçilere sınıf bilincini vermede ne derece başarılı olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Örgütlenme düzeyi, yabancı işgücünün, özellikle Türkler'in yoğun olarak çalıştığı metal, makine, elektrik, elektronik, maden, enerji gibi işkollarında hem sayı, hem aktiflik açısından farklılıklar göstermektedir. Tablo III'de Maden ve Enerji İşkolu Sendikası'nda 1963'ten 1982'nin ilk çeyreğine kadarki dönemde göçmen işçilerin örgütlenme sürecinin gelişimi, kanımızı doğrulamaktadır.

Almanya'ya kitlesel işçi göçünün başlangıcında, 1963'te, maden ve enerji işkolunda çalışan yabancı işçilerin ancak %28,7'si sendikalaşabilmişti. Bunların da %18,8'i Türk işçileriydi. 19 yıl sonra, 1982'de bu oranlar sırasıyla %98 ve %72,3'e yükselmiştir. Bu işkolu, örgütlenme oranının en yüksek olduğu çalışma alanıdır.

TABLO III

Maden ve Enerji işkolunda çalışan göçmen işçiler ve bunlardan üye olanların sayısı

1963-1982'nin ilk çeyreği

Tarih	Toplam Göçmen İşçi Sayısı	Örgütlü Göçmen İşçiler	Örgütlü Türk İşçileri
1963	13737	3947 – 28,7	2587 – 18,8
1971	40572	33269 – 82,0	25200 – 62,1
1975	41104	40220 – 97,8	28083 – 63,3
1980	38495	37648 – 97,8	27413 – 71,3
1982' nin ilk çeyreği	39807	39011 – 98,0	28759 – 72,3

METAL—MAKİNE—OTOMOTİV İŞKOLUNDA DURUM

Almanya'da yaklaşık her 4 işçiden biri bu işkolunda çalışmaktadır. 1985'in ilk ayında tüm metal işçilerinin %11,5'i göçmendi. Ve bunların da %36,6'sı yurttaşlarımızdı. Halen 193.594 Türk işçisi bu alanda çalışmaktadır.(16)

Alman sendikal hareketinin bel kemiğini ve motorunu oluşturan metal işkolunda genel sendikalaşma oranı %54,2 olmasına karşı, aynı işkolunda çalışan göçmen işçilerin %59.6'sı ve Türkler'in de %67,2'si IG-Metall Sendikası'na üyedirler. IG—Metall üyesi yurttaşlarımızın sayısı 1985 sonunda 130.103 olmuştur.(17)

SENDİKA ÜYESİ İŞÇİLERİN ETKİNLİKLERİNİN GELİŞİMİ

Sendika üyesi Türk ve diğer göçmen işçilerin sendika içinde yönetici, temsilci olarak etkinlikleri artmaktadır.

Sendikal örgütlenme ve mücadelede etkin bir görev alan sendika işyeri temsilciliği ve temsilciler başkanlığına seçilenlerin sayıları Tablo IV'de görüldüğü gibi toplam olarak 1985'te, 1979'a göre %26,8 artmıştır. 1985'te göçmen sendika temsilcilerinin %40,9'u Türk işçileriydi.

Alman İşyeri Teşkilatı Yasası'na göre işçiler seçtikleri (sendikalı ya

da sendikasız) işletme kurulu üyeleri vasıtasıyla işyeri işletme ve yönetimine katılabilmektedir. Sendikalar da kendi adaylarıyla işletme kurulu seçimlerine katılmakta ve işletme kurulu üye ve başkanları vasıtasıyla işletme işleyiş ve yönetiminde etkin olmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle işletme kurulu üye ve başkanlığı, sendika işyeri temsilciliği kadar önemli görevlerdir. 1975'te işletme kurulu üyesi seçilen göçmen işçilerin sayısı toplam 2090 iken, 1984'te 2872 olmuştur. Aynı şekilde, işletme kurulu başkanı, başkan yardımcısı toplam sayıları da artmıştır. 1975'te işletme kurulu üyesi olan Türklerin sayısı 696 iken, 1984'te 951 olmuştur.[19]

TABLO IV

Yabancı sendika işyeri temsilcileri (IG METALL)

Milliyetleri	sayıları		
	1979	1982	1985
Türk	3714	4684	4632
İtalyan	1611	1989	2049
Yugoslav	1324	1463	1561
Yunan	967	1049	1054
İspanyol	491	528	525
Portekizli*	207	206	177
Diğer uluslardan	603	742	1313
Toplam	8917	10661	11311

SENDİKA EĞİTİM SEMİNERLERİNE KATILIM

IG—Metall Sendikası'nın merkezi ve bölgesel eğitim seminerlerine göçmen işçilerin katılımı düşüktür. Merkezi sendika seminerlerine katılan 1000 işçiden ancak 68—72'si göçmendir.[20] Bunların da yarıya yakınını Türkler oluşturmaktadır. Bu seminerlerde sendikal politika, genel politik sorunlar, güncel sendikal eylemler, ekonomik durum, işyeri sorunları vb. işlenmekte, üyelere belli mücadele bilinci verilmeye çalışılmaktadır. Benzeri seminerler, her sendika tarafından ayrı ayrı yürütülmektedir.

Sendikalaşmış yurttaşlarımızın bir kısmı Türkiye'deki gerici, dinci vb. siyasi partilerin etkisindedir. Özellikle yabancı düşmanlığı, toplumsal hayatın dışına itilme, bu insanlarımızı tutuculaştırmakta, hatta bir kısmını tarikatçıların kucağına atmaktadır. Dahası sendika işyeri temsilciliğini, işletme kurulu üyeliğini, çalıştığı işyerindeki hemşehrilerinin sırtından geçinmenin bir aracı olarak gören tek tek örnekler vardır. Ama bunlar sendikal sürecin gelişimi, üyelerin bilinçlenmeleriyle birlikte elenmektedirler. Genelleştirilemezler.

İşverenlerin ve Alman devletinin niyeti ne olursa olsun, yerli ve yabancı işçilerin birliğini parçalamak, zayıflatmak için ne tür planlar kurulursa kurulsun üretim bantlarında, tezgah başında yan yana, el ele çalışan yerli ve yabancı işçiler, işverenlere karşı birlikte mücadele etme gereğinin bilincine sendikal eylemlerin yardımı ve sınıf sezgileriyle ulaşmaktadırlar.

Yabancı düşmanlığının hükümet eliyle körüklendiği bir ortamda, göçmen işçiler ve Türk işçileri sendikalarını bir güvence, bir dayanak olarak görmektedir. DGB, politik çizgisi sonucu, göçmen işçilerin en temel demokratik haklarını, seçim hakkını savunmasa da işçiler, kendi birliklerinin önemini kavrayarak DGB'de örgütlenmekte, sendika yönetimlerini kendi haklarını savunmaya zorlamaktadırlar.

Göçmen işçilerin ekonomik ve politik haklarını en etkin bir şekilde savunan IG—Metall Sendikası, 8—9 Mayıs 1986'da Frankfurt'ta I. Yabancı İşçiler Konferansı'nı topladı. Konferansa IG—Metall göçmen işyeri temsilcilerinin seçtiği delegelerin katılım ve ilgisi yüksekti ve takdirle karşılandı. Delegeler sorunlarını, taleplerini dile getirdiler. Türkiye'deki politik gelişmelerden yıldızlar savaşına ve yabancılara seçim hakkından Neo—Naziler'in faaliyetlerinin yasaklanmasına kadar 192 önerge görüşülüp karara bağlandı. Türkiye'de yargılanan sendikacılarla dayanışma, özgür toplu sözleşme ve grev hakkı mücadelesinde Türkiye'deki işçilerle dayanışma tüm delegelerin oybirliğiyle kabul edildi.

İşyerlerinde ve sendikal çalışmanın her alanında Alman, İspanyol, Portekizli, Yunan, Türk, Yugoslav, İtalyan b. çeşitli uluslardan işçiler beraber olmayı, birlikte mücadele etmeyi öğreniyor. Dün bilincini körelten ulusal önyargı ve kinlerin yerini bugün, —ekilmeye çalışılan yabancı düşmanlığı, ırkçılık tohumlarına rağmen— işçilerin kardeşliği, karşılıklı saygı ve sevgi alıyor. İşçiler birbirlerinin ulusal özelliklerine hoşgörüyle bakmaya alışıyor. Eğlencelerde, miting ve yürüyüşlerde, toplantılarda çeşitli ulusların işçi marş ve şarkıları sanki tek bir ulusun marş ve türküleriymişçesine coşkuyla dinleniyor ya da söyleniyor. Bütün bunlar enternasyonal işçi dayanışmasının ve kardeşliğinin canlı ve önemli örnekleridir.

Sendikal mücadelenin, hele hele Alman Sendikalar Birliği'nin (DGB), günlük ekonomik çıkarlarla sınırlamaya çalıştığı sendikal mücadelenin her şey demek olmadığı bilimsel bir gerçektir. Ama işçilerin, yurttaşlarımızın DGB içinde örgütlenmeleri her şeye rağmen olumlu, ilerici bir gelişme, onların politik tavır alışlarının bir ifadesidir. Bunu özellikle belirterek, konuya ilişkin düşüncelerimi birkaç noktada toplayacağım.

Yazının başlangıcında değindiğimiz gibi, tek tek olaylar ele alındığında, gurbette çalışmanın, horlanmanın, ikinci sınıf insan muamelesi görmenin kahredici hüznünü duyabiliriz. Fakat işçi göçü, geri kalmış ülkelerin, geri üretim ilişkileri kabuğu içinde yaşayan insanlarını çekmekte, onları uluslararası işçi sınıfının safları arasına, kapitalizme karşı mücadelenin saflarına katmaktadır. Yakın çıkarlar açısından kapitalistlerin yararına olan

yurt dışından işgücü alımı, genelde işçi sınıfının sosyal kurtuluşunun araçlarını, güçlerini yaratarak ilerici bir rol oynamaktadır. Yabancı işçilerin, göç ettikleri ülkedeki sosyal, politik, kültürel hayata uyumunu engelleyen, zorlaştıran gerici, ırkçı, yabancı düşmanı politikalara, uygulamalara karşı mücadele, eşit politik haklar ve seçim hakkı için mücadele, göç sürecinin ilerici rolünü oynaması açısından belirleyici öneme sahiptir.

Kapitalist üretim sistemi bir yandan ulusları, uluslaşma sürecini, milliyetçi ideolojileri yarattı, diğer yandan uluslararası bir pazar, canlı, hızlı ticari, ekonomik ilişkiler, hızlı ulaşım, haberleşme, geri kalmış ülkelerden gelişmiş sanayi ülkelerine işçi göçleriyle çeşitli uluslardan insanları bir araya getirdi, getirmekte. Bu gelişim süreci, çeşitli uluslardan işçiler arasındaki ulusal önyargı ve kinleri zayıflatıp yıkıyor, hiç değilse yıkılması için araç ve olanakları, maddi temeli yaratıyor.

Geri ülkelerin, geri üretim ilişkileri içindeki, dünyadan habersiz köylüsü, Almanya'nın, Avrupa'nın dev fabrikalarının işçileri arasına girerek, kapitalistlere ve gericilere karşı mücadele veren, kendi bilincine varmış işçiler haline geliyor.

Yapılan araştırmaların gösterdiğine göre, Almanya'daki, Avrupa'nın diğer gelişmiş ülkelerindeki Türk işçilerinin büyük kısmı geriye dönmeyecek, çalıştıkları ülkelere yerleşeceklerdir. Dönenler ise hükümetin ve işverenlerin beklediği dövizlerden çok, çalıştığı ülkedeki işçi sınıfı mücadelesinin deneylerini, bilgi birikimini, sınıf bilincini, ilerici kültür değerlerini, yeni bir toplumun, yeni bir düzenin özlemlerini de getirecektir. Her yıl izin mevsiminde anavatana gelen yüz binlerce yurttaşımızın Anadolu ile Avrupa arasında karşılıklı haberleşme ve etkileşimi sağlamadaki önemi küçümsenmeyecek ölçüdedir. Türkiye halkının daha mutlu ve daha özgür bir toplum yaratma, sosyal kurtuluşlarını sağlamada bunlar işverenlerin hizmetine sunulan dövizlerden çok daha büyük rol oynayacaktır.

Cumhuriyet öncesi, Osmanlı'nın Almanya'ya eğitime gönderdiği işçiler 1918'lerde Almanya'daki yoğun işçi hareketlerini gördüler, yaşadılar ya da katıldılar. Geriye dönüşlerinde bu işçilerden bazıları Zonguldak kömür havzasındaki sendikal hareketi örgütlemede, yönlendirmede, diğer bölgelerdeki işçi hareketlerinde etkin rol aldılar.

25 yıldan beri Almanya'da bulunan, oradaki politik yaşama katılan, sendikal mücadelede her seviyede yer alan, 300 binden fazla Türk işçisinden geri dönenler herhalde bütün görgü, tecrübe ve bilinçlerini Alman gümrük kapısında bırakmıyorlardır.

Hüzünlü gurbet türkülerine, yaşanılan acı olaylara rağmen, açıklamaya çalıştığımız düşünceler nedeniyle gönlümüz ferah ve umutludur. □

Yurt dışında çalışan işçilerimizin sendikal harekete diğer ulusların işçilerinden daha fazla katılmaları içimizi umutla dolduruyor.
Fotoğraf: Mehmet Ünal

---

1. ***V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler),*** **DPT, Yayın No: 1975, Ankara 1985, s : 350**
2. ***Bundesanstalt für Arbeit,*** **Juli 1985**
3. **DPT Yayın No: 1975, s: 349**
4. **Bundesinenministerium, Bonn**
5. ***Wahlrecht für Ausländer, Stand und Entwicklung in Europa,*** **Hrsg: Faruk Şen-Gerhard Jahn, Dağyali Verlag, Frankfurt 1985, s: 70**
6. **a.g.e. s: 70**
7. **a.g.e. s: 96**
8. **Ali S. Gitmez,** ***Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler Beklentiler... Gerçekleşmeler...,*** **Alan Yayıncılık, İstanbul 1983, s: 21**
9. **DPT Yayın No: 1975, s: 349**
10. **Nermin Abadan Unat,** ***Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları,*** **DPT Yayını, Ankara 1964. (Aktaran: Ali S. Gitmez, a.g.e. s: 28)**
11. **Ali S. Gitmez a.g.e. s: 28**
12. **a.g.e. s: 28**
13. **a.g.e. s: 114**
14. **Karl Heinz Goebels, "Der Deutsche Gewerkschaftsbund und die ausländischen Arbeitnehmer", in:** ***Gewerkschliche Monatshefte,*** **Nr: 7, 1982, s: 441**
15. **a.g.e. s: 444**
16. ***Bundesanstalt für Arbeit,*** **Juli 1985**
17. **"Geschäftsbericht 1. Ausländerkonferenz der IG-Metall 8-9 Mai 1986, Frankfurt am Main, s: 52**
18. **a.g.e. s: 31**
19. **a.g.e. s. 49-50**
20. **a.g.e. s: 54**

"Hükümet yabancı düşmanlığını kendi politikasına malzeme olarak kullanıyor"

Liebe Harkort

*Fuat Uğur'un Bremen'deki Türk çocuklarının eğitimini üstlenmiş olan dilbilim uzmanı Prof. **Liebe-Harkort** ve Köln kentindeki Eğitim ve Bilim Enstitüsü Şube Başkanı **Reinhard Hocker** ile Almanya'daki göçmen işçiler özellikle Türk işçiler ve onların sorunları üzerine yaptığı söyleşiyi sunuyoruz.*

Reinhard Hocker

■ **Sayın Liebe-Harkort 1960'lı yıllardan başlayarak Türkiye'den azımsanmayacak sayıda kişinin Almanya'ya göç süreci nasıl başladı ve nasıl yaşandı? İsterseniz konuşmamıza buradan başlayalım.**

□ Bildiğiniz gibi Almanya'ya göç hareketi Türkiye'den başlamadı. 1950'lerde İtalya'dan başladı. Savaştan sonra Almanya'nın iktisadi gelişmesi çok hızlanmıştı ve bunun için ülkeye işçi lazımdı. Önceleri Demokratik Almanya'dan çok işçi geldi, ancak daha sonra ilişkilerin bozulmasıyla o olanak ortadan kalktı. Bu nedenle, diğer ülkelerden işçi talebinde bulunuldu. İtalya'nın ardından İspanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye'den, yapılan anlaşmalar çerçevesinde akın akın işçi gelmeye başladı. Türkiye ile yapılan anlaşma 1964 yılına dayanır. Ama Türkiye'den en çok işçi 1969 yılında Almanya'ya geldi. Ve bugün Almanya'da yabancı işçiler arasında birinci sırayı Türkler alıyor. Bunun nedenlerinden birisi, Alman işverenlerin tercihlerini bu yönde kullanmalarıdır. İşverenlerin Türk işçilerini tercih etmelerinin en önemli nedenlerinden birisi de onların daha yoksul, cahil ve sendikal bilince sahip olmamalarından kaynaklanıyordu. Türkleri sömürmek daha kolaydı. Bu nedenlerle Yugoslav, Yunan ve İtalyan işçiler tercih edilmiyordu Alman işverenler açısından.

□ HOCKER— Almanya'ya gelen işçiler, ülkedeki işçi satış komisyoncularıyla karşılaşıyorlar. Sizin İş ve İşçi Bulma Kurumu'na benzer bir kurum olan bu komisyoncular, göçmen işçileri komisyon karşılığında adeta pazarlıyorlar. Çok ilginç bir kurum bu. Almanya'da bu kurumların çalışmasını engelleyen ya da denetleyen hiç bir makam yok. Komisyon, iş bulduğu göçmen işçiden saat ücretinin önemli bir bölümünü komisyon olarak alıyor. Ancak, bu komisyoncuların uymak zorunda oldukları bir takım yasal zorunluluklar var tabii. Bunlardan birisi, işçi çalıştıran işyerlerinin emniyetli ve işgüvenliği açısından yasal kurallara uygunluğunun olmasıdır.

Bu komisyonlara Alman işçiler de göçmen işçiler gibi başvuruyorlar. Ama burada en ilginç yan, AET ülkelerine öncelik tanınması. Yani, boş bir işyeri, önce komisyona başvuran Alman işçiye öneriliyor, Alman işçi tarafından kabul edilmezse İtalyan işçiye, sonra Yunanlı işçiye ve hiçbirisi tarafından kabul edilmediğinde de Türk işçiye öneriliyor.

■ **İşçiler Almanya'ya geldikten sonra ne gibi yasal ve fiili engellerle karşılaşıyorlar? Almanya'da uzun bir süre kalmak isteyen Türk ve diğer yabancı işçiler için ne gibi bir durum söz konusu?**

□ HOCKER— Almanya'ya gelen işçiler orasını cennet sanıyorlardı. Ama bu ülke yalnızca iş açısından cennet olabilir. Yoksa Almanya'da yasalar çok sıkıdır ve insanlara nefes aldırmamaktadır. Bu, göçmen işçiler için daha fazladır diyebiliriz.

Sorduğunuz engelleri şöylece sıralayabiliriz. Örneğin Almanya'ya gelen işçiler iş izni almak zorundadırlar. İki türlü iş izni vardır. 1- Adi iş izni, 2- Özel iş izni. Bu izinlerden birincisi çok yaygın olmasına karşın işten atılma tehlikesi de bulunmaktadır. Bu izinle bir işyerinde çalışmaya başlayan işçi ancak bir yıl çalışabiliyor ve bu bir yılın sonunda yeniden izin almak zorunda kalıyor. Bu izin türü yalnızca tek bir işyerine ait iş izni oluyor. İkinci izin türü ise, daha gevşek ve işyerine bağlı olmayan ve 5 yıl süreli iş iznidir.

Tüm bunlardan çıkan sonuç, burada en zor durumda olan yine Türkler oluyorlar. Bu arada özel çalışma izninin de iki türü var. Biri beş yıllık, diğeri süresiz. Öyle ki, beş yıllık özel izin almış bir Türk Türkiye'ye izne gittiğinde ve herhangi bir nedenle bir hafta geç kaldığında beş yıllık süre için yeniden özel izin alma zorunluluğu ortaya çıkıyor.

Bunun yanı sıra Almanya'da bir de oturma izni almak zorundadır yabancı işçiler. Oturma izinleri de birkaç türlüdür. Adi oturma izni fazla yaygın değildir. Bunun dışında süresiz oturma izni ve oturma hakkı gibi türler bulunmaktadır. Bu izinlerin özel bir önemi vardır. Çünkü bir yabancı işçi işsiz kaldıktan sonra oturma izni için polise gitmek zorundadır. Ama bunun için de işçinin önce işi olmalı sonra da oturduğu evin uygun olması gerekmektedir. Örneğin Alman hükümeti yabancı işçilerin oturacağı evlerin büyüklüğü ile ilgili olarak belirli bir genişlik saptamıştır. Bunun için hükümet tarafından işçinin evine gönderilen görevliler evi ölçüyorlar ve yarım metrekare belirlenen büyüklüğün altında ise, oturma hakkı iptal ediliyor. Bu da işçinin ülkesine geri dönmek zorunda kalması demek oluyor. Böyle dışarıdan bakınca Alman hükümetinin yabancı işçileri çok düşündüğünü sanabilirsiniz. Ama işin aslı öyle değil. Alman hükümeti yalnızca baskı unsuru olsun diye bu sınırları getirmiştir. Asıl neden, Türkler'in konforunu değil, kontrolunu sağlamaktır.

■ **Türk işçilerinin ve özellikle çocuklarının Almanya'da karşılaştıkları sorunlar ve uyum sağlamadaki güçlükleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?**

□ LIEBE-HARKORT— Son yıllarda, okulda bulunan çocukların eğitimine çok önem veriyoruz. Birinci kuşak olarak Almanya'ya gelen işçilerin fazla sorunları olmadı. Çünkü kendi toplumları içinde uyum sağlamış ve önemli derecede kişilikleri oturmuş insanlardı bunlar. Dolayısıyle Almanya'da karşılaştıkları güçlüklerle savaşma gücünü kendilerinde buldular.

Almanya'da tüm eğitim programı Almanca. Örneğin okula giden bir Türk çocuğu derse giriyor ve bildiği biraz Almanca ile konuşabiliyorsa da derdini anlatamıyor. Öğretmen ise Türkçe bilmediği için arada müthiş bir uçurum oluyor.

Ama çocuklara gelince, onların durumu değişik oluyor. Neden bu kuşak mahvolmuş bir kuşak olarak yetişiyor? Sorunları nelerdir?

Almanya'da tüm yaşam Alman programlarına göre. Tüm eğitim programı da Almanca. Oysa artık Almanya'da bir Türk kültürü ve Türk dili var. Örneğin okula giden bir Türk çocuğu derse giriyor ve bildiği biraz Almanca ile konuşabiliyorsa da derdini anlatamıyor. Öğretmen ise Türkçe bilmediği için arada müthiş bir uçurum oluyor. Bu uçurumu örtmek için bir sürü olanak var ama gerekenler yapılmıyor. Yoksa bu uçurum topluma çok daha kötü bir biçimde yansıyacak. Alman okullarında ana dil dersi yok. Örneğin benim eyaletimde, Bremen'de sosyal-demokratlar yönetimde ama bu eyalette de ana dil dersi yok. Yalnızca Türk Konsolosluğu aracılığıyla Türk öğretmenler geliyor ve ders veriyorlar ama nasıl? Bu öğretmenler öncelikle Alman öğretmenlerle kaynaşmış değiller ve birbirlerini tanımıyorlar. Öğrencilerinin durumu, sorunları hakkında da dolayısıyle hiç bir şey konuşmuyorlar. Ana dil derslerinin programı var mı yok mu belli değil. Varsa da Alman öğretmenler bunu bilmez. Ana dil dersinde neler okutuluyor? Edebiyat dersi mi, askerlik dersi mi, o da belli değil.

■ **Bunun yanı sıra bir de şu var sanıyorum. Alman okullarında okuyan çocuklar, okullarında gördükleri eğitim ve bunun sonucu aldıkları kültür ile ailelerinden aldıkları eğitimin çelişkisini de yaşıyorlar değil mi?**

□ LIEBE-HARKORT— Tabii, genellikle böyle oluyor. Alman kültürü ile öteden beri aldığı kültür ve eğitim arasında bocalama geçiriyor. Ancak, bu konuya daha sonra değinmek üzere ben önceki konuşmama bir şey daha eklemek istiyorum. Bir çocuk, okula başladığı sırada 5-6 bin kelime Türkçe biliyor. Türk ailesinde olsun Alman ailesinde olsun normal bir çocuğun geldiği düzey budur. Buna göre ortalama 5-6 bin kelimelik Türkçe dağarı olan çocuk okul çağına gelip başladığında, Türkçe yasaklandığından bir de bakıyor ki şimdiye kadar öğrendiği bu 5 bin kelime artık yok. Böyle olunca adeta dilsiz kalıyor çocuk. Oysa dil ile düşünce arasında sıkı bir bağ var. Şimdiye kadar sözcüklerle geliştirdiği düşüncelerini, dünya görüşünü hiç kullanamayacak duruma geliyor çocuk. Bunu Alman öğretmenler bilmiyor ve anlamıyorlar. Hatta Türkçe bu okulda yasaktır diyen Alman öğretmenler bile var.Burada yaşayacaksan Türkçeni unutacak ve Almanca konuşacaksın diyorlar. Sonuçta ne oluyor? Alman çocuklar ilerliyor ve Türk çocukları geriliyorlar ve ilerlemiyorlar. Buna

göre kazandıkları düşünce sistemini kaybetme tehlikesi her zaman var olabiliyor ve var olan uçurum daha da büyüyor.

■ **Konuştuklarımıza bağlı olarak bir şey daha söylemek istiyorum. Almanya'da yaşayan Türkler, orada kendi mahallelerini oluşturdu ve kapalı bir biçimde yaşıyorlar. Bu nedenle de Alman kültürü ile iletişim sağlayamıyorlar. Almanlar da Türkler'i hemen hemen dışlamış durumda. Oysa göçmen işçilerin yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma gibi güzel yanları var. Alman toplumunda ise, bireycilik ön planda. Bunu, Almanlar'la Türkler'in arasında iletişimin sağlanamamasında olumsuz bir faktör olarak görebilir miyiz?**

□ LIEBE-HARKORT— Evet, olumsuz bir faktör olduğunu kabul ediyorum. Fakat aslında biraz tereddüt ediyorum. Çünkü, Almanya'dakinden farklı bir ortamdan gelenlerin iyi tarafları olabilir, ama kötü tarafları da var.

■ **Tabii, tutucu yanlarının olması, söz konusudur demek istiyorsunuz sanırım?**

□ LIEBE-HARKORT— İletişimin sağlanamamasındaki başarısızlığı, yalnızca onlara yüklemek istemiyorum. Çünkü, bir tarafta devlet, bir tarafta aile var. Aslında, senin de dediğin gibi, Almanya'da bireycilik çok yaygın.Çünkü, bireyciliği ön plana çıkaran bir eğitim programı uygulanıyor. Bu Türk çocukları için de geçerli. Ama Türk çocuklarının bir çelişkisi daha var ki o'da aileleri ile olan çatışmaları. Diğer yandan bireysel bir eğitimin uygulanması gerektiğini kabul etsek bile, öğretmen, çocuğun tüm ilişkilerini bilmeli, dilini bilmeli ya da onun herşeyiyle ilgilenmelidir. Oysa bunlar tümüyle bir öğretmenin işi olamaz. Bunun, bir programın konusu olması gerekir. Var olan bir program var ama onun da hiç bir temeli yok. Demin de söylediğim gibi Türkçeyi yasak eden öğretmenler var.

Şimdiye kadar durum hep kötüye gidiyor dedim ama bir karşı hareket de var. Bremen'de ana dil konusu üzerinde çok durduk. Burada iktidarda bulunanlar, sosyaldemokrat olmalarına rağmen, yıllarca bu konuyu örtbas etmek istediler. Ana dil derslerinden çok korkuyorlar. Yani, biliyorlar altından neler çıkabileceğini. Bunun için bazı şeyler öneriyorlar. Örneğin, ana dilin ilk beş yıllık eğitimden sonra okutulması gibi. Oysa, ilkbeş yıl, çocuğun gelişmesinde çok önemli bir zaman dilimi. Bu beş yıl, çocuğun gelişimini, karakterini, dünyaya bakışını belirleyen süredir. Kişilik, bu süre içinde oluşuyor.

Diğer yandan Berlin'de ve Bremen'de ana dil dersleri var ama İngilizce de var. Hem Almanca, İngilizce ve Türkçe hem de Kuran kursları çocukları eziyor ve yıpratıyor. Çok oluyor bu. Zavallı çocuklardan bu yükü alalım diyoruz. Çünkü, bu olmayacak bir şey.

■ **Peki, amaçları nedir? Ne hedefleniyor bu yapılırken?**

□ HOCKER— Benim eyaletim olan Kuzey Ren-Westfalya'da sosyal demokratlar iktidarda ama yabancılarla ilgili politikalarında pek büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Alman hükümetinin programı hemen hemen burada da uygulanıyor. Hükümetin göçmen işçiler üzerine politikası bellidir. Buna göre, yabancılar bu programa mutlaka uyacaklar ya da gidecekler. Alman toplumuna uymaları gerekiyor. Fakat, Alman toplumu derken devlet politikasını anlamak gerekiyor. Amaçları yalnızca varsayıma dayalı olarak şöyle düşünülebilir. Bu çocuklar yetiştikleri zaman her şeyi yaparlar. Bu politika çocuklara savaş oyunlarıyla, bireyci eğitimiyle onları sistemin isteklerini yerine getirecek, robot gibi, düşünsel faaliyeti olmayan insanlar haline getirmek istiyor. Kafalarını kullanmaları engellenmek isteniyor kısaca.

■ **Son yıllarda kesin dönüş için, Almanya'da çalışan işçilerin teşvik edildiğini, yeni yasal düzenlemelere gidildiğini basından izliyor ve öğreniyoruz. Bu işçilerin Almanya'dan ayrılmaları sırasında, işten de ayrılmak zorunda kalacaklarından, onlara Türkiye'deki kıdem tazminatına benzer bir ödeme yapılıyor mu?**

□ LIEBE-HARKORT— 1984 yılında hükümet tarafından bir yasa hazırlandı: Almanya'dan Atılma Yasası. Bu yasa tasarısı yasalaşmadan önce bir söylenti çıkardılar: Almanya'dan kendi isteğiyle ayrılacak işçilere 50 bin mark verileceği yolunda. Bu aslında bir propaganda aracı olarak kullanıldı. Ama şimdi kesin dönüş yapanlara yalnızca 10.500 mark veriliyor. Bunun da tamamı değil, çeşitli nedenlerle bir takım kesintiler yapıldıktan sonra kalanı veriliyor.[1]

□ HOCKER— Biliyorsunuz kapitalist ülkelerde 1973-1974 yıllarından sonra bir iktisadi ve siyasi kriz oluşmaya başladı ve bu bunalımın sonucu olarak bu ülkeler sınırlarını diğer ülkelerin vatandaşlarına kapadılar. Var olanları da geri gönderme yolunu seçtiler. Bu gelişmeler hâlâ sürmekte ve 1982 yılında işbaşına gelen Kohl hükümeti de aynı yolu izlemektedir. Bu hükümet, yabancı işçilerle ilgili üç noktayı sıkı sıkıya vurgulamaktadır. Bunlar:

1) Burada bulunan yabancılar, Alman yaşam biçimine uyacaklar,

2) Almanya'da bulunan yabancı sayısı azalacak,

3) Dönmek isteyenlerin dönüş istekleri desteklenecektir.

İşte böylesi bir programla Alman halkının karşısına çıkan Kohl hükümeti, böylece bir yandan Naziler'i de hoşnut etmiş olmaktadır.

■ **Dönüşün teşvik edilmesi konusunu biraz daha açabilir miyiz?**

□ HOCKER— Yukarıda da belirtildiği gibi dönüş için verilmesi kararlaştırılan 10.500 markın alınması için de birtakım koşullar bulunmaktadır. Önce, işsiz olanlar bu yasadan yararlanacaktır. Ama iflas eden bir firmanın işçisi olup da işsiz kalmaları koşuluyla. Sonra bu şekilde dönmek için para alanların hemen dönmeleri gerekiyor. Dönmeleri gecikirse 1.500 mark kesiliyor. 18 yaşından büyük olan aile bireylerinin de Almanya'da kalmaları durumunda 10.500 markın tamamı yanacak. İşin Alman maliyesi için kârlı yanlarından birisi yasaya göre hükümetin Almanya'daki işsiz yabancılara ödemek zorunda olduğu işsizlik sigortasından ve yabancı işçi çocukların eğitiminden

kurtulması.[2]

■ **Peki, emeklilik nedeniyle Almanya'da çalışan işçilerden belli miktarlarda para kesiliyor sanıyoruz. Bu paralar ne oluyor? Bunları toptan ödeme biçiminde geri veriyorlar mı?**

□ HOCKER— Kesin dönüş yapan işçiler emeklilik parası alıp geri dönebilirler. Ama kendi adına yatırılan hisseyi. Yoksa işverenden yapılan kesinti Alman hükümetine kalıyor. Bir diğer kurnazlık da bu. Düşünülüp kısa bir hesaplama yapıldığında, 100 bin kişinin döndüğü varsayılırsa ve kişi başına düşen primin bin mark olduğunu kabul edersek, bu 1 milyar mark tutar.[3]

■ **Geri dönüşü teşvik, yalnızca iktisadi bunalıma bağlanabilir mi?**

□ HOCKER— Ekonomi açısından bu işlem son derece saçma bir politika. Başka bir neden olması gerekir. Almanya'da halen 2 milyon civarında yabancı işçi bulunuyor. Yabancıları dışarıya atma politikası zaten tüm yabancılar için söz konusu değil. Burada arkadaşımızın hatırlattığı bir araştırmayı örnek göstermek istiyoruz. Düsseldorf kentinde bir araştırma yapıldı. Eğer, orada çalışan tüm yabancılar geri dönseler ortaya çıkan durum ne olurdu? Çok garip bir durum ortaya çıktı. Buna göre bazı okullar tamamen kapatılır, eğitim yapma olanağı kalmaz, memurların yüzde 5'i işsiz kalırdı. Dolayısıyla büyük bir bunalım doğacaktır böyle bir politikanın tüm yabancı işçiler için uygulanmasıyla. Çünkü, sistem zaten bu yabancı işçilere göre ayarlanmış durumda. İster istemez ve onların gitmesiyle bir çok iş alanı kapanacağından Almanlar işsiz kalacaklar. Demek ki hükümetin amacı ikidir. Bunlardan birincisi iktisadi krizi çözmek ise, diğeri de Alman halkı içinde kendi tutucu politikasına uygun bir yabancı düşmanlığı politikasını sürdürmektir. Hakikaten, Alman halkı içinde yabancılara karşı en azından bir bölümünün tepkisi var. İşte, hükümet de bu gerçeği bildiğinden yabancı düşmanlığını kendi politikalarına malzeme olarak kullanıyor.[4]

Demin de söylediğim gibi, Alman halkı içinde şöyle bir hava var. Yabancılar iki milyon civarında ve iki milyon işi işgal etmiş durumdalar. Onlar giderse biz de işsiz kalmayız şeklinde. Ancak olay, Düsseldorf'taki araştırmadan da ortaya çıktığı gibi böyle değil. Hükümet konuyu zaten farklı değerlendiriyor ve hiç bir zaman onların gitmesiyle işsizliğin ortadan kalkacağına inanmıyor. Geçenlerde bizim Özal'ımız Kohl, bir konuşma yaptı ve işyeri rezervlerinin geniş olduğunu söyledi. Bu söz, durumu tüm açıklığıyla ortaya çıkarıyor.

■ **Teşekkür ederiz.**

---

1) Bkz. Nurhan Akçaylı, "Federal Almanya'da Yaşayan Türk İşçilerinin Toplu Dönüşleriyle İlgili Sorunlar ve Son Gelişmeler" Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, *İnsan Hakları Yıllığı*, 1984, cilt 5-6. 10.500 mark, kesin dönüş yapan işçinin 5 ila 7 bin mark arasında değişen ulaşım masrafını karşılamaktadır. Faka işçiye bir yaşam, geçim kaynağı temin edememektedir. Gerçekten bu para ile ne iş kurulabilir, ne de bu paranın faizi ile geçinilebilir. (s. 136).

2) Dönüş primini kullanacak işçi, Almanya'da kalıp bir yıl süreyle alabileceği işsizlik parasından, bu bir yılın sonunda yine bir yıl süreyle alabileceği işsizlik yardımından ve daha sonra da bir kaç ay süreyle alabileceği sosyal yardımdan vazgeçmektedir. Yine dönüş primini kullanmak, işçinin yerine göre konut parasından, yerine göre çocuk paralarından vazgeçmesi demektir. Bütün bunlardan önemlisi, işçinin emeklilik hakkından vazgeçmesidir. Yani işçinin tüm sosyal güvenlik haklarını yitirmesidir. (*a.g.e.* 136).

3) Alman Emeklilik Sigortası, esas itibarile Türk işçilerinin emeklilik maaşını ödeme durumunu pek düşünmemektedir. Çünkü Federal Almanya'da emeklilik yaşı erkekler için 65, kadınlar için 55'tir. Türkler arasında ortalama ömür 50-55 yıldır. Almanya'ya giden birinci nesilden bu yaşı görebilecek nesil maalesef çok azdır. Çünkü göçün 18. yüzyıldan beri değişmeyen, ancak bize, bugün acaba 18. yüzyılda mı yaşıyoruz, yoksa 20. yüzyılın son diliminde mi yaşıyoruz sualini sordurtan sonuçlardan biri birinci neslin harabiyetidir. (*a.g.e.* 130).

4) Federal Almanya'da işsizlerin sayısı 1.7 milyonu aşmış bulunmaktadır. Ancak, bu işsizlerin yüzde 30'unu 45 yaşını aşan ve tekrar emek piyasasına girmeleri güç olan kişiler oluşturmaktadır. Yine bu işsizlerin yüzde 32'si de sağlık nedenleri ile her işi yapamayacak kişilerden oluşmaktadır. İşsizlerin yüzde 38'ini ise, büro hizmetlileri ve yüzde 20'sini yarım günlük iş arayan kişiler oluşturmaktadır. Genel olarak işsizlerin yüzde 85'i oturdukları bölgeye belirli nedenlerle bağlı olan ve bu nedenle şehrin dışında iş kabul etmeyen kimselerdir. Görülüyor ki sağlık nedeni ile yarım gün iş isteyen veya oturduğu şehrin içinde iş arayan veya büro hizmetlisi olarak çalışmak isteyen bir kişinin, tüm yabancıların emek piyasasından çekilmesi halinde dahi bulabilecekleri iş imkanları oldukça kısıtlı bulunmaktadır.(*a.g.e.* 131).

Şeriatın Kestiği Parmak Acıyor

Sait Göktaş

Uzun yıllar işgücü fazlasının hatırı sayılır bir bölümünü Batı Avrupa ülkelerine gönderen Türkiye, işsizler ordusunun baskısını azaltan bu olanağın 1970'li yıllarda kapanmasıyla gözlerini artan petrol gelirleri sayesinde büyük bir inşa faaliyetine giren bazı Arap ülkelerine çevirmişti. Türk müteahhitlerinin Libya ve Suudi Arabistan'da önemli taahhütler kazanmasıyla bu ülkelerde de bir işçi kolonisi oluşmaya başladı. Ancak işçi sınıfının kazandığı demokratik-sendikal hakların çok gelişkin olduğu Batı Avrupa ülkelerine kıyasla bu Arap ülkelerindeki durum çok farklıydı. Bu farklılık her göçün yarattığı dramların boyutları ile kıyaslanmayacak dramlar yaratmış bulunuyor. Gazetelerimiz "iflas" eden müteahhitlerin ortada bıraktığı işçilerin kötü yazgısını magazin malzemesi haline getirirken, günlük basına yansıyacak kadar haber niteliği olmayan gelişmeler Arap ülkelerindeki işçilerimizi hergün derinden etkiliyor.

Şeriat yasalarının hüküm sürdüğü Suudi Arabistan'da çalışmak zorunda kalan işçilerimizin başından geçenler de işte böyle basında yer almayan türden. Suudi Arabistan'a bir işçi iki şekilde gidebilir: "Şirketler" tarafından gönderilebilir veya "kefiller"ce "ithal" edilebilir. İşçi getiren şirketlerin, işçi sağladıkları ülkelerde, bu arada Türkiye'de büroları vardır. Suudi Arabistan'a gitmek isteyen işçi bu büroya başvurur. Soygun, hemen oracıkta başlar. Şirket personeli hangi işçinin yollanacağına karar vermekte özgürdür ve bu "özgürlüğünü" adam başına 500,000 TL karşılığında kullanır. Suudi Arabistan'a ulaşan işçiyi genellikle 1000 Suudi Riyali (SR) civarında bir maaş beklemektedir. Sigorta vb kesintilerden geriye 800 SR kalır. İşçiler ücretlerini aydan aya alamazlar. Ödemeler genellikle 6-10 ayda bir yapılır. İtiraz eden işçi hemen geri yollanır. Böylece müteahhit firma işçinin ücretini uzun bir süre işletme imkânına sahip olur. İşçiler "işçi kamplarında" kalırlar. Kamplar genellikle şehirlerden çok uzakta kurulmuşlardır. 4×4 metrelik bölmelere ayrılmış olan kampta, bölme başına 16 işçi düşer. Haftada bir iki kere koğuşlar aranır. Kimde "zararlı" bir şey bulunursa hemen çıkışı verilir ve Türkiye'ye yollanır. Bu da çok kolay bir işlemdir. Çünkü işçi Suudi Arabistan'a ayak bastığında pasaportu işveren tarafından alınır. İşveren istediği zaman işçiyi iki polis nezaretinde havaalanına gönderir ve "pasaportunu eline verir". Türk şirketlerinin kamplarında, kamp ve yemekhane görevlileri emekli subaylardan oluşturulmuştur.

"Kefiller" Suudi Arabistan yurttaşıdırlar. Bunlar önceden belli miktarda işçi için "vize" —isim yeri boş kâğıtlar— alırlar. Vizeyi alan kefil bu "vizeyi" yaklaşık 6000 SR'ye satar. Yani Suudi Arabistan'a kefil aracılığıyla gitmek isteyen işçi yaklaşık 1 milyon lira ödemek zorundadır. İş bulmak ve yüksek olduğunu umduğu bir ücretle kısa zamanda içinde bulunduğu perişanlıktan kurtulma hevesiyle ineğini, davarını satan parayı öder ve Suudi Arabistan'ın yolunu tutar. Suudi Arabistan'a geldikten sonra artık onu getiren kefilin "malıdır". Yalnız onun gösterdiği yerde çalışabilir, pasaportunu ona teslim eder. İş akdi kefilin üzerine yapılır. Örneğin inşaat işçileri inşaat işini götürü alırlar. Birkaç işçi bir araya gelerek işi alır. Ama akit, işi verenle kefil arasında akdedilir. Dolayısıyla ödeme de kefile yapılır. Ama kefil aracılığıyla Suudi Arabistan'a gelen her işçi ücretinin % 20 ile % 30'unu zaten ona ödemek zorundadır.

İşçi kamplarından iş yerine gidiş de adeta bir tenezzüh yolculuğu gibidir! Her sabah, alacakaranlıkta üzerine bir çadır bezi takılmış kamyon kasalarına tıkış tıkış doldurulur işçiler. Kamp görevlileri gelir bakar, "burada daha yer var" der ve kamyona birkaç kişi daha tıkıştırır.

Tüm bunlar yetmezmiş gibi, petrol fiyatlarının düşmesiyle ülkede ortaya çıkan iktisadi krizden en büyük zararı yine işçiler çekmiştir. 1983 yılının son aylarından bu yana işçi ücretleri % 30 civarında düşürülmüştür.

Özet olarak, bu ülkede işçinin hiçbir hakkı yoktur. İşçi ile köle arasında pek az bir fark vardır. İşçi yabancıdır. Araplar'la arasında çıkabilecek her olayda peşinen haksızdır. İşçinin iş güvenliği yoktur. İş kazası sonucunda sakat kalsa hiçbir tazminat alamaz. İşvereni şikayet etse, davaya Kadı bakar ve şeriat yasalarına dayanarak işçinin haksızlığına hükmeder. Sakat işçi iki polis nezaretinde uçağa bindirilip, Türkiye'ye yollanır. Böylece "şeriatın kestiği parmak acımamış" olur.□

Solda Birinci Dalga -5

Almanya Dalgalanıyor -II-

Arslan Başer Kafaoğlu

—1—

Almanya'da Sovyetler Birliği'ndekine benzer biçimde Alman İmparatorluğu'na son verilmiş ve hükümetin barış yapması zorlanmıştır. Rusya ile karşılaştırıldığında Almanya'da devrim daha bir avantajlı görünür. Bilindiği gibi Rusya'da Şubat 1917 Devrimi'nden sonra kurulan hükümet bir burjuva hükümetiydi, asıl devrimin yürütücüsü olan sol partiler (Menşevikler, Bolşevikler, Sosyal Devrimciler) hükümette yer almamıştı. Sonradan Ekim 1917 Devrimi'yle bu değişmiş ve hükümet ile iktidara el koyan Sovyetler —Asker ve İşçi Sovyetleri— özdeş hale gelmişti. Oysa Almanya'da Asker ve İşçi Soyvetleri ile hükümet baştan aynı siyasal kampta görünüyordu. Rusya'da 1917 Ekim'inde kurulan Halk Komiserleri Konseyi Almanya'da daha Alman İmparatorluğu yıkılıp Cumhuriyet ilan edildiğinde kuruldu. Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanı ve diğer iki üyesi SPD (Sosyal Demokrat Parti) üyesi idiler: Başkan Ebert, Scheidemann ve Landsberg. Diğer üç üyesi de İSPD'den (Bağımsız Sosyal Demokrat Parti) gelmişti: Başkan Haase, Dittmann ve Barth. Konsey'in başkanı Ebert —kendine başbakan da deniyordu— savunma işlerinden sorumluluğu, silah bırakışması ve barış konularını üstlenmişti. Haase ise Dışişleri Bakanlığı ile ilgili işlere bakıyordu. Ancak bir dışişleri bakanı da gerekli görülmüş ve eski bakan Solf bu yerde bırakılmıştı.

Sovyetler'in işlevini burada Berlin İşçi ve Asker Konseyleri İcra Komitesi (Vollzugsrat) görüyordu. Tıpkı Rusya'daki Petrograd Sovyeti İcra Komitesi gibi. Aralık ayında bütün Almanya konseyleri büyük kongresi yapılacak ve bir Merkez İcra Komitesi (Zentralrat), Berlin Konseyleri İcra Komitesi'nin (Vollzugsrat) yerini alacaktı.

Herşey olmuş bitmiş görünüyordu. Hatta Şubat'tan Ekim'e kadar Rus devrimcilerinin verdiği savaşıma da gerek yok gibi görünüyordu. Her şey olup bitmiş Almanya Sosyalist Cumhuriyet mi olmuştu? Pek öyle değildi işler. Bir iş siyasette kolayca olmuş göründü müydü, onun gerçekten olup olmadığında kuşku duyulmalıdır.

Napoléon ya da Stalin'in sorduğu şu soru çok önemli: "Papanın kaç tümeni var?" Rusya'daki Sovyetler askerler arasında güçlüydü ve hatta bu alanda tek söz sahibi onlardı. Oysa Almanya'da da silahlı güçlerde, birliklerde konseyler vardı (Soyvetler'in eş anlamlısı olarak), ancak bunlar —Deniz Birlikleri dışında— birliklere egemen değildi. Bu zayıflığı kurnaz bir politikacı olan Ebert ilkönce 6 Aralık'ta anladı. Bu tarihte dışişlerinde bir kaç memur hükümete vakın bir takım askeri birliklere, hükümet öyle emir vermiş gibi göstererek Vollzugsrat'ı (Berlin Sovyetleri İcra Komitesi'ni) tutuklatmışlardı. Birliklere kumanda eden Fischer adlı bir çavuş idi. Çavuşa emir veren ve bunu bir hükümet emri gibi gösteren de üç dışişleri görevlisiydi. (Sonradan bu darbe girişiminin altında yatan kişinin kont Mettenich adlı yüksek bir görevli olduğu anlaşıldı.) Sonradan bu birliklere böyle bir emir verilmediğini birisi anlatmış ve birlikler çekilmişti. Bu devrim mantığının içinde anlaşılacak bir şey değildi. Vollzugsrat, işçilerin olduğu kadar askerlerin de konseylerinden gelmiş bir yürütme komitesiydi. Böyle bir kuruluşun üyeleri nasıl tutuklanırdı? Bu duygular ile radikal solcu bir birlik de, operasyondan dönen birliği bir meydanda makineli tüfekle taradı ve epeyce ölü ve yaralı verildi.

Ebert'i bu olayda asıl üzecek şey, böyle temel bir devrim kuruluşunun bu işleme nasıl layık tutulduğu olmalıydı. Oysa Ebert'in duygusallığı asıl kendisi emir vermeden bazı askerlerin, böyle bir kışkırtma da olsa silah kullanmasına karşıydı. Daha doğrusu, Vollzugsrat bir kez böyle bir tutuklamayla ne kadar zayıf —asker içinde— durumda olduğunu meydana vurmuştu. Onlara bu olay dolayısiyle sadece hesap veren durumda kalmak istemiyordu. Ayrıca onlardan, hükümete hesap vermeden nasıl

ateş açtırdıklarını ve inceleme (tahkikat) için kendilerine sormadan nasıl tutuklama yaptırdıklarının hesabını da sormalıydı. Bütün gücün kendisinde (Halk Komiserleri Konseyi Başkanı, Başbakan ve Savunma Bakanı olarak) toplandığını anlatmalıydı.

Gerçekten de Halk Komiserleri Konseyi ile Berlin Sovyetleri Konseyi'nin ortak toplantısı tamamen Ebert'in düşündüğü gibi geçti. İcra Komitesi'nin —Petrograd Sovyeti'nin aksine— birlikler içinde bir güç oluşturmadığı anlaşıldı.

Böylece devrimin tabanı sayılan İşçi ve Asker Konseyleri ile hükümet arasındaki ast-üst ilişkisi bozulup, hükümet devrimci tabandan bağımsız hale geldi. Devrimin itici gücü böylece ortadan çekilmiş oldu. Artık Halk Komiserleri Konseyi, halkın itici ve yönetici gücü olan konseylerce yönetilmeyince, Ebert Komuta Konseyi ile ilişkilerini ısıttı. Onlarla karşılıklı siyasal çıkar ilişkilerine girdi.

—2—

Sovyet Rus Devrimi'nin işçi ve askerlerin üzerinde olumlu etkisi olmuşsa da, sosyalist partileri yöneten kişilerin üzerinde çekindirici bir etken oluşturdu. Oysa, başta Lenin olmak üzere Sovyet Devrimi'nin liderleri Almanya'daki devrimci hareketleri umut ve coşku ile izlemekte idiler. Çünkü, Lenin ve arkadaşları az gelişmiş bir ülke olan Rusya'da devrimin Almanya gibi gelişmiş bir ülkenin proletaryası tarafından desteklenmedikçe başarıya ulaşamayacağı görüşündeydiler. Bu nedenle Sovyet Rusya yöneticileri genç Alman Devrimi'ne el uzattılar. İki tren un gönderdiler, pek nazik olmayan biçimde, "kıtlık içinde olan sizsiniz, bizi hasada kadar Amerika destekleyecek nasıl olsa" yanıtını aldılar. Devrimden birkaç gün önce Berlin'den sınır dışına gönderilen Sovyet delegasyonunu, sefaret misyonunu geri almadılar. 16 Aralık 1918'de toplanacak İşçi ve Asker Sovyetleri Genel Kongresi'ne katılmak üzere ünlü Buharin başkanlığındaki Rus Sovyet delegeler topluluğunu da sınırdan içeri sokmadılar. Bunun bir kaç nedeni vardı:

1- Ruslar'ın yetiştirdiği Plehanov, Lenin, Buharin ve Troçki gibi ünlü sosyalist teorisyen ve devrimcileri olmasına karşın, Avrupa'da ve Sosyalist Enternasyonal'de onlara ikinci sınıf sosyalist, şamatacı gibi bakılırdı. Rus sosyalistlerine en yakın Avrupalı sosyalist Rosa Luxemburg bile Bolşevikler'e ve onların örgütlenmelerinin ilkelerine karşı idi.(*) 1917 Ekim Devrimi'nden sonra bile Rosa Luxemburg hapishanede bu örgüt şemasını eleştiren bir kitap yayımlamıştı. Berlin Asker ve İşçi Konseyleri İcra Komitesi ile Alman Halk Komiserleri'nin yaptıkları ve yukarıda değindiğimiz toplantı sırasında aynen şu sözler söylenmişti:

"Liebknecht ve Rosa Luxemburg (dahil), Almanya'da hiç kimse karşıdevrim zorlamadıkça... Bolşevik yöntemlere yüz (çeviremez)..."

SPD'den ayrılan ve köklü devrim isteyen Spartakistler bile kurdukları (29 Aralık) Alman Komünist Partisi'nde (KPD) Bolşevikler'in yöntemlerini kötülemişlerdir. Rosa'nın çizgisi programa aynen yansımıştır.

2- Alman Sosyalistlerinin hemen hemen hepsi Rusya'ya ve hele Bolşevikler'e yakın göründüğü takdirde, 1914-1918 savaşını kazananların (İngiltere ve yandaşlarının) silah bırakışması ve barış çalışmalarını baltalayacağından korkmaktaydılar. Bu korkuyu gerek Ebert ve gerekse (içten devrimci ahlakı hakkında kuşku duyulamayacak) Haase hükümet toplantılarında açıkça beyan etmişlerdir. Bunda sadece Haase değil, Rosa bile Ebert ile oy birliği halindedir. Sadece Liebknecht —o teorik bilgisizliği içinde— Bolşevik yöntemli bir davranış taraftarıdır.

Bolşevik tipi bir devrime taraftar olmayınca İşçi ve Asker Sovyetleri'nin de önemi azalıyordu. Daha Kasım (1918) ortasında Ebert en yakın bir zamanda Ulusal Meclis'in toplantısını sağlayacak seçimlerin yapılmasını hükümet kararı olarak kabul ettirdi. Bu karar 16 Aralık 1916 günü toplanacak Asker ve İşçi Konseyleri Genel Kongresi'ne de "onaylanmak üzere" sunulacaktı.

—3—

Sunuldu da... Berlin'de toplanan kongrede kuşkusuz en önemli karar, konseyleri ikinci plana iten ve Alman ulusunun kaderine egemen olacak ulusal meclis seçimlerinin 19 Ocak'ta yapılması için alınan karardı. Bu öneri kongreye sunulduğunda, önerinin yanında ve karşısında yapılan konuşmalar çok önemli görüldüğünden buraya kısmen alındı.

Cohen:

"...ülke besinden ve hammaddelerden yoksundur, ulaştırma sistemimiz çökmüştür, maliyemiz berbat bir durumdadır. Ticaret ve üretim durmaya yakın bir noktada... Çağdaş yaşama gerekli şeyler, örneğin kömür üretimi feci durumdadır... Yıllar süren kötü beslenme üretme gücümüzü büyük ölçüde düşürmüştür.

...Benim inancıma göre, bir organ ve sadece bir organ... bizim için dışarda ve içerde gerekli saygınlığı sağlayıp bu sorunların hakkından gelebilir: Bu organ Ulusal Meclis'tir... Bu nedenle tehlikeler bu kadar büyük ve kapımızdayken önergeme büyük çoğunlukla oy vermenizi ...."

Karşı konuşan Bäumig'in konuşması ise şöyle:

"Bir gün Almanya'da şu devrim haftalarının tarihi yazılınca, okuyanlar gülecekler ve "Bunlar kendi boyunlarına ipi geçirecek kadar kör insanlar mıydı?" diyecekler... Coşkularla karşıladığınız Ulusal Meclis bu konseylerin oluşturduğu sistem hakkında bir idam kararıdır. Eğer bir politik intihar kulübü kurmaya niyetliyseniz, ne diyeyim? Buyurun! Ama tek başına da kalsam ben girmem.

.......Eğer devrimci durum olgunlaşmışsa konsey sistemi mutlaka uygulanmalıdır. Bugün için proletarya devrimin taşıyıcısı iken ve başka hiçbir sınıfın devrimi yürütemiyeceği belliyken konsey sistemine karşı çıkılmışsa bu sadece bir vehim sonucudur. ....Eski burjuva demokrasisi, oy pusulalariyle ve parlamentoculuğuyla kalıcı bir şey değildir. Kendine özgü sınırlamala-

(*) Leninist örgütlenme şemasına en bilimsel ve şiddetli eleştiri Rosa Luxemburg'un kaleminden gelmiştir. Soldan bu şemaya yapılan eleştirilerin esin kaynağı buradadır.

rı vardır ve sosyalizm yeni bir yaşam biçimi olarak gelince, burjuva demokrasisinin yerine proletarya-demokrasisi (dikkat olunursa, "proletarya diktatörlüğü" demiyor-ABK) olacaktır. Onun da örgüt biçimi konseyler sistemidir.

...Konseylerle parlamentonun beraber yürüyebileceğini söyleyenler sadece bir duman bulutu yaratıyorlar. Ulusal Meclis'in yönlendireceği bir burjuva düzeninde, konsey düzeni bağımsızca nasıl kalabilir? Sadece bir dekor... bir kukla olarak kalacaktır... bu iki sistem birbiriyle bağdaşmaz, birinden birini seçmeliyiz."

İşçiler ve Askerler Konseyleri Genel Kongresi, 19 Ocak'ta Ulusal Meclis üyeleri seçimi yapılmasını kararlaştırdı. Aslında delegeler, parlamento (ulusal meclis) yanında bir konseyler düzeninin yaşayabileceği, bu iki düzenin bağdaşabileceği varsayımı ve kanısı ile bu karara varmışlardı. Konseylerin kalkması gibi bir niyetleri yoktu. Bu, silahlı kuvvetlerde (Ordu ve Deniz kuvvetleri) asker konseylerinin yetkilerini saptayan *ünlü (Hamburg'un Yedi Maddesi) kararını kabul etmesiyle belliydi. Bu karara göre her birlik komutanını kendi seçecek, onu düşürebilecekti.* Bir yandan Ulusal Meclis bir yandan Yedi Madde kararı, delegelerin kafalarının ne kadar karışık olduğunu ortaya koyuyordu.

Ama kafası karışık olmayanlar da vardı. Bunlardan bir grubu Ebert ve çevresindeki SPD ve hükümet bürokratlarından oluşuyordu. Bunlar, birinci kararın (Ulusal Meclis) yürürse, ikinci kararın (Yedi Madde) uygulanamayacağını bilenlerdi. Yapılacak şey sadece Ulusal Meclis açılıncaya kadar, konseyler Merkez İcra Komitesi (Zentralrat) için bir oyalama taktiği uygulamaktı. Kafası karışık olmayan ikinci grup ise, gerçekten konsey sistemine inanmış ve bunu donanmada "Elli İkiler Meclisi" şeklinde uygulayan kuzey limanlarının deniz birlikleri delegeleriydi. "Bizden yakında haber alacaksınız, gene buralara geleceğiz" haykırışlarıyla kongreyi terketmişlerdi.

—4—

Kongre 19 Aralık'ta kapanmıştı. Hemen o gün kara kuvvetlerine bakan General Groener, Mareşal Hindenburg ve deniz kuvvetlerine bakan Amiral Mann, eğer Yedi Madde kararı uygulanırsa görevden çekileceklerini Ebert'e bildirdiler (Ebert hem başbakan ve hem de savunma bakanı konumundaydı). Bu haberi Ebert bir süre sakladı ve böylece bir "fiili durum" yarattı. Sonra General Groener ve Amiral Mann'ın katıldığı bir kabine - Merkez İcra Komitesi toplantısı yapıldı. Ortak toplantıda söz alan General Groener, Yedi Madde kararı işlerse kendisinin ve bütün subay kadrosunun ordudan çekileceğini söyledi. Alman ordusunda bir gelenek vardı: Subaylar bir başkumandana "sadakat andı" içerlerdi. İmparator devrildikten sonra bu sadakat andı "Hindenburg"a yönelerek yapılmıştı. Şimdi General Groener, Mareşal'in bu "karar" yürürlükte kalırsa "sadakat andı"nın yöneldiği kişi olarak çekilmeyi bir namus borcu bildiğini söylediğini ifade etti. "Sonra nedir bu militarizm düşmanlığı? Militarizm, o kadar kötü bir şey değildir. Yapıcı bir kurum olarak varlığını sürdürmelidir..." Böyle diyordu General ve özellikle Ebert ve Scheidemann'dan onay buluyordu.

Amiral Mann daha da dertliydi. Kara kuvvetlerinde konsey uygulaması henüz yerleşmemişti. Ama Elli İkiler —ya da Elli Üçler deniyordu bazı kez— kendi başında ve etkiliydi. Kurmay subayları atıp sıradan adamları atamaktaydılar. "Kendi komutası altındaki deniz kuvvetlerinde subay aynı zamanda bir teknisyen, bir uzman" idi. *Sonra her iki komutan da "Silah Bırakışma Komisyonu Konseyleri'nin seçtiği rütbesiz adamları karşısına alıp konuşmayı kabul etmiyor" diyorlardı.* En büyük kozları da, Ebert ve arkadaşlarını korkutmak, hatta diğerlerini yıldırmak için bu idi.

Ebert, söz alarak, en önemli konunun silah bırakışmasının tamamlanması olduğunu, bu nedenle kumandanların görüşlerinin haklı olduğunu belirtti. Hepsi kendi partisinden olan Merkez İcra Komitesi üyeleri geri çekilmeye başladılar: "Canım onlar da kongrede bu kararı yüksek kumanda için değil, zaten bölük ve taburlar için almışlardı". ISPD'liler Haase, Dittmann ve Barth, kumandanların isteklerine karşı çıktılar. "Yedi Madde" kararının kongreden çıkışının üzerinden pek az vakit geçmişti, "kararın" mürekkebi bile kurumamıştı. "Bu nasıl olur da yürürlükten kaldırılırdı. Sonra kaldırılınca İşçi ve Asker Konseyleri'nin ciddiyeti kalır mı? Sen en yüksek konsey kongresinin kararlarını değersiz kıl... Sonra onlara dayanarak iktidara geldiğini ve hükümet ettiğini söyle! Bu olacak iş midir? Bir kez hükümetin ve Merkez İcra Komitesi'nin buna yetkisi var mıdır? Buna karşıyız". Ancak Merkez İcra Komitesi, yani konseyler kongresini yorumlamada en yüksek ve yetkili kurul "evet, buna hakkımız var" diyordu. Bu var olduğunu iddia ettikleri hakkı kullandılar. Şöyle bir sonuca varıldı:

1- Kongre kararı sadece cephelerde uygulanacaktır.

2- Cephe gerisindeki uygulama, Halk Komiserleri Konseyi (yani hükümet) bir "uygulama yönetmeliği" çıkarılana kadar ertelenecekti. (Ebert bunun yılbaşından önce çıkartılacağını bildirdi).

Ancak kumandanlar kararı bu "karar"ın cephede de, cephe gerisinde de uygulanmayacağı şeklinde anladılar. Mareşal Hindenburg, böyle bir kararın bir "sınıf kongresinde" değil ancak Ulusal Meclis tarafından alınacağını söyleyip, buna asla uymayacağını belirtiyordu. Zaten karara uyulmadı da... Ancak asıl gürültü Deniz Kuvvetleri'nde koptu. Bazı denizcilerin, olağan akçalı hakları bile verilmemişti. Bu neden, konsey uygulaması kararına tepki ile birleşince, denizciler Berlin'de bir "fiili durum" yarattılar. Ebert ile birleşen Prusya Savunma Bakanı Seuch, ondan aldığı yetkiyle imparator sarayını ve imparatorluk ahırlarını işgal eden denizcilere top ateşi açtı ve zehirli gaz kullandı. (23 ve 24 Aralık 1918). 9 Kasım'da denizciler, karacılar yani bütün askerler ve işçiler ayaklanıp imparatorluğu devirip cumhuriyeti kurmuşlardı. Aradan 45 gün geçmiş ve bunlardan denizciler ile karacılar birbirlerine ateş açmışlardı. Ve artık geriye sa-

yış hızlanmıştı.

Hükümetin (hâlâ "Halk Komiserleri Konseyi" adını taşıyordu) Merkez İcra Komitesi'yle yaptığı uzun toplantılarda, ISPD'liler SPD ve hükümetin (özellikle Ebert'in) böyle bastırıcı önlemleri devrimci askerlere kullanışını ve özellikle yöntemin sertliğini şiddetle eleştirdiler. 3 gün süren toplantılar sonunda, bu hükümette kalamayacaklarını beyan ederek, Halk Komiserleri Konseyi'nden 29 Aralık günü çekildiler. Haase, Dittmann ve Barth'ın çekilmesiyle işçiler ve denizciler, bir kısım kara askerleri arasında "Yedi Madde kararı"nın uygulanmayışının doğurduğu tepkiler büyüdü. Almanya epeyce karıştı.

Karl Liebknecht savaşa karşı bir mitingde konuşurken

—5—

Asker Konseyleri'nin etkisiz bırakılması sonucunu doğuran "Yedi Madde kararı"nın uygulanışını erteleyen kararın doğurduğu hoşnutsuzluk Spartakist grubu yeni bir parti kurulması zamanının geldiği kanısına getirdi ve 29 Aralık 1918'de Alman Komünist Partisi (KPD) kuruldu. 30 Aralık'ta da kongresini yaptı. Kongrede Rosa Luxemburg ve K. Liebknecht'in isteklerine karşın, 19 Ocak seçimlerine (Ulusal Meclis) girilmemesi kararı verildi (23'e karşı 62 oyla). *Sendikalara katılmama* kararı ise daha yüksek bir oranla kabul oyu aldı. Sovyet tipi örgütlenme (konseyler) hem sendikal ve hem de siyasal temsili sağlayacaktı.(*)

1919 yılı Berlin'e işçi hareketleriyle girdi. İşçi temsilcileri ile hükümet arasındaki toplusözleşme görüşmelerini Ledebour yönetiyordu. Ledebour, İşçi ve Asker Konseyleri üzerinde etkisini yitiren hükümeti fiili durumlar yaratarak (Devlet Basımevi'nin, *Worwärts* —SPD'nin yayın organı— gazetesinin işgali, iaşe ve dağıtım merkezleri binalarının zaptı gibi) toplusözleşmeye zorlamak istiyordu. Ayrıca 4 Ocak günü, bir kısım insanın ISPD, bir kısmının ise Spartakist eğilimli saydığı Berlin Polis Müdürü Eichorn —ISPD'li olduğu daha akla yakın, çünkü 19 Ocak seçimlerinde bu partiden milletvekili seçildi — İçişleri Bakanlığı'nca görevden alındı. Hükümet ve Zentralrat çevrelerinde artık asıl düşmanın militarist ve sağcılar değil, Spartakistler olduğu, bu nedenle askerlerle ittifak kurulması düşüncesi onay bulmaya başladı.

Spartakistler —yeni adıyla Alman Komünist Partisi (KPD) ise aslında anlaşmazlıklar içindeydi. Rosa ve yakın arkadaşı Jogiches partinin iktidarı zorlamasının erken —zamansız— olduğunu belirtirken, Liebknecht'in başını çektiği yönetici çoğunluğu, sendika liderleri ve onların başı Ledebour ile el ele verip iktidara el koymanın —proletaryanın el koymasının— tam zamanıdır diyorlardı. Aralarındaki kuramsal anlaşmazlıklar parti yöneticilerini güncel uygulamalarda da birbirlerinden ayırıyordu. Parti bir kargaşa içinde yüzüyordu.

7 Ocak'ta hükümetle işçi temsilcileri arasındaki görüşmeler tamamiyle durdu. Hükümet —Noske temsil ediyordu— önce işçilerin işgal ettikleri gazete ve basımevlerini boşaltmasını, işçiler ise önce eski polis müdürü Eichorn'un görevine iadesini istiyordu ve görüşme masasına oturulamıyordu. Bu karşılıklı inatlaşma havayı daha gerginleştirirken Ebert askerlerle daha içten ilişkiler kuruyor ve "gönüllü" adıyla eski sağcı askerlere silah dağıtıyordu. 15 Ocak'ta Rosa'nın karşı çıkışına ve Moskova'dan gelmiş ünlü Radek'in "aman yapmayın!" demesine karşın KPD'liler bir avuç işçi ve denizciyle saray ve imparatorluk ahırlarına yürüyüşe geçtiler.

Başkaldırı kolayca bastırıldı. O meydanların gürleyen hatibi, ünlü barış ve antimilitarizm sözcüsü Liebknecht ve Sosyalist Enternasyonal kongrelerinin en iyi hatibi Rosa Luxemburg tutuklandılar, bir kışlada feci biçimde dövüldüler ve "kaçmayı denerken" diye vurulup öldürüldüler. Katiller adaletten kaçırıldı.

O gün saray ahırlarının duvarları dibinde epeyce kurşunlama oldu. Paris Komünü'nden sonra bu en büyük solcu kırımı idi. □

(*) Kurulan bu partide Rosa Luxemburg ve Liebknecht'ten başka, ünlü sosyalist iktisatçı Franz Mehring de vardı. Örgütlenme işlerini Rosa'nın yakın arkadaşı ve onun gibi bir Polonyalı Yahudi olan Jogiches yürütüyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra komünist Polonya'nın lider kadrosu ile, partinin sonraki başkanları olacak Paul Levi ve Thalheimer de kurucular arasındaydı. Kongre ayrıca Ebert-Scheidemann'ı "proletaryanın öldürücü düşmanı" ilân etmiş ve Sovyetler Birliği'ni ilk komünist devlet olarak selamlamıştı.

Not: Okumayı kolaylaştırmak için bu yazıya dipnot konulmadı. Ancak yararlanılan iki kitabı buraya yazıyoruz:

1) Charles B. Burdick ve Ralph H. Lutz. *The Political Institutions of the German Revolution 1918-1919*, Hoover Institution Publications-1966 Baskısı.

2) E.H. Carr. *The Bolshevik Revolution, 1917-1923*. Penguin Books-1953-Londra baskısı.

Reagan'ın Arkasındakiler

"Özgürlük Savaşçıları" İçin Milyonlarca Dolar

Pierre Abramovici

Çeviren:
Renan Akman

*Heritage Vakfı, Dünya Antikomünist Birliği, Amerikan Girişim Derneği, Amerikan Güvenlik Konseyi, Özgürlük İçin Genç Amerikalı, Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi, Ulusal Politika Konseyi, Özgürlüğü Savunma Kurulu, Reagan'ın başkan oluşunu hazırlayan ve saldırgan politikasına milyonlarca dolarlık destek sağlayan özel "kuruluşlar". Nisan 1986 tarihli **Le Monde Diplomatique**'de çıkan bu yazı bu kuruluşların işleyişini sergiliyor.*

ABD'nin saplantıları esas olarak Nikaragua üzerinde billurlaşıyor. Bu küçük ülkenin kabahati, Washington'un sadık müttefiki diktatör Anastasio Somoza'yı yerinden eden bir devrimden doğan bir ekip tarafından yönetilmesi. Üstelik Managua hükümeti Moskova'ya, ABD'nin ikinci bir Küba'nın ortaya çıkmasından korkmasına yetecek denli yaklaşmışa benziyor. İşte Washington'un bu ülkeye müdahalede bulunma arzusunu meşrulaştıran gerekçeler.

ABD'nin Nikaragua'ya karşı takındığı tavır eskiden çok farklıydı. Ta ki, o sırada ülkeyi kasıp kavuran iç savaşı "görüntülemek" için Nikaragua'ya gitmiş olan ABC muhabiri Amerikalı gazeteci Bill Stewart, 20 Haziran 1979'da Somoza'nın Ulusal Muhafızları tarafından televizyon kameraları önünde, büyük bir serinkanlılıkla katledilene kadar.

Başkan Carter, barbarca bir eylem olarak gördüğü bu olay ve Amerikan kamuoyunun baskısı karşısında diktatör Somoza'ya yaptığı yardımı keserek Sandinistler'in 19 Temmuz 1979'daki zaferini kolaylaştıracaktı.

Aşırı muhafazakâr "şahinler" tarafından desteklenen Ronald Reagan başkan seçilir seçilmez bu iyiniyetli duygulardan vazgeçecek ve ülkelerini Moskova'ya teslim etmekle suçlanan Sandinistler'e karşı örtük bir çatışma başlatacaktı. Bu tarihten başlayarak CIA Managua'ya karşı azami sayıda gizli operasyon yürütme emrini alacaktı. Eylemler Nikaragua limanlarının CIA ve karşıdevrimci müttefikleri "kontralar" tarafında mayınlanmasıyla doruk noktasına varacaktı.

Başkan Reagan "kontralar"ı *"özgürlük savaşçıları", "kardeşler"* ve *"ülkemizi kuran atalarımızın denkleri"* olarak niteliyordu. "Kontralar"ın oluşturduğu üç ana gerilla hareketinden en güçlüsü ve ABD desteğinden en büyük payı alan Nikaragua Demokratik Güç'ydü (NDG).[1] NDG Nikaragua'daki Coca-Cola'nın eski müdürü, Somoza'nın uzak akrabası Adolfo Calero tarafından yönetiliyordu ve askeri olarak Somozacı Ulusal Muhafızlar'ın eski üyelerinin komutasındaydı.

KONGRE'NİN DÜŞMANLIĞI

ABD'nin "kontralar"a sağladığı gizli yardım Ekim 1984'e değin yoğunlaşmaya devam edecekti. Yardımda önceliğin NDG'ye verilmesi diğer gerilla hareketlerini ikinci plana itmişti. Honduraslı yöneticilerin üstü kapalı ya da açık rızalarıyla bu ülkede üstlenen NDG, gerçek bir düzenli ordu durumuna gelmişti.

"Kontralar"ın Nikaragua sınırındaki askeri eylemlerindeki gelişmelere yanıt olarak, çatışma bölgelerine yollanan Sandinist birliklerin sayısı artacaktı. Mayıs 1985'te, ABD Nikaragua'ya ambargo ilan etti. Resmi karar şu biçimde kaleme alınmıştı:

"Ben Amerika Birleşik Devletleri başkanı Ronald Reagan, Nikaragua hükümetinin izlediği politikanın ve eylemlerinin ABD'nin ulusal güvenliği ve dış politikası için istisnai ve olağandışı bir tehdit oluşturduğu kanısındayım ve bu kararla söz konusu tehdide karşı koymak için

ulusal acil durum ilan ediyorum."(2)

Ronald Reagan'ın ve dostlarının iddiaları yönetimin farklı kesimleri arasında tam bir görüş birliğini yansıtmıyordu. Kongre'de Nikaragua'ya doğrudan bir müdahale yapılması kaygısından kaynaklanan güçlü bir muhalefet gelişiyordu. Kongre Ekim 1984'te "kontralar"a ve özellikle de NDG'ye yaptığı mali yardımı kesti.

Bu durumda yönetimde ve Reagan'ın çevresinde yer alan bazı kişiler yeni bir çözüm düşünmeye başladılar. Sonunda buldukları çözüm bundan böyle özel yardım için kolları sıvamaktı.

Kongre'deki Demokrat Parti'den bir araştırma grubunun hazırladığı bir raporda,(3) gerek malzeme sağlayarak, gerek para aktararak "kontralar"a doğrudan yardımda bulunan çok sayıda özel grupların adı geçiyordu. Bunların başında Dünya Antikomünist Birliği (WACL), Uluslararası Hava Komandoları, Sivil Askeri Yardım (CMA), Soldier of Fortune vb. geliyordu. Bu yolla, çok kısa bir sürede özel sektör ABD yönetiminin yerini alacaktı.

AŞIRI MUHAFAZAKÂR BİR BULUTSU

Aslında, özel gruplar yıllardır Orta Amerika ülkelerindeki aşırı sağcı partilere yardım sağlamakta ve bölgede statüko'nun korunmasından yana olan tüm baskı gruplarının içinde yer almaktaydılar.

Ronald Reagan'ın çevresinde görev yapan ve yirmi yıldır Amerikan siyasi yaşamında yer alan bu özel gruplar aşırı muhafazakâr bir "bulutsu" gibiydi. Cumhuriyetçi Parti içinde (ancak bu kadronun sınırlarını aşan) sonuna kadar detant karşıtı kişilerden oluşmuş radikal bir eğilim belirmişti. Bu eğilimin bağrında bir dizi baskı grubu, "beyin takımı" ve Amerikan Girişim Derneği (1954), Amerikan Güvenlik Konseyi (1955), National Review (1955), Özgürlük İçin Genç Amerikalı (1960), Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi (1962) vb. gibi çoğu yıllardır etkinlik gösteren kuruluşlar, bir arada bulunuyordu.

Bu grupların Goldwater'ın açtığı bayrağın altında bir araya gelişleri, Amerikan politikasında belirleyici bir değişime işaret ediyordu. İktidara gelmek için global bir strateji saptayan bu örgütler başkanlık için ideal bir aday yaratmayı başardılar. Bu aday, Mc Carthy'cilik döneminde sinema çevrelerinde "cadı avı"na katılmış, saplantı düzeyinde antikomünist bir kişi olan Ronald Reagan'dı.(4)

Reagan bu örgütlerin yardımıyla 1966'da California valiliği görevine gelmeyi başaracak, ardından popüler olmayan ve zayıf rakibi James Carter karşısında kazanacağı 1980 başkanlık seçimlerine değin uzun bir adaylık dönemi geçirecekti.

Reagan'ın seçim zaferinin mimarı, yukarıda adı geçen örgütler tarafından 1973'te kurulan ve aşırı sağcı iki parababası (önemli bir bira üreticisi olan Joseph Coors ve bağımsız petrol üreticilerine mali kaynak sağlayan Mellon Bankası'ndan Richard Mellon Scaife) tarafından finanse edilen bir "beyin takımı" olan Heritage Vakfı'ydı.(5)

1980'de Amerikan tarihinde ilk kez bir başkan adayı açık biçimde tanımlanmış bir hükümet programıyla seçimlere katıldı. Söz konusu program Heritage Vakfı'nın iki yüz elliden fazla uzmanının Ronald Reagan için hazırlamış oldukları "Liderlik İçin Vekâletname" idi. Bu uzmanların çoğu yeni yönetimde değişik görevlere getirilecekti. Heritage Vakfı 1984'te "İkinci Liderlik İçin Vekâletname" adını taşıyan yeni bir rapor hazırlayacaktı.

Kısmen bu aşırı muhafazakâr gruplarca "yaratılan" Ronald Reagan Nikaragua üzerine yapılan ve birbirini izleyen oylamalar sırasında, Kongre'nin ve yönetimin bir bölümünün yetersizliklerini örtbas etmek için doğal olarak bu uzmanlara başvuruyor.

Bu gruplar 1981'den beri Ulusal Politika Konseyi olarak adlandırılan ve ABD'deki aşırı muhafazakâr çevrelerin temsilcilerinin bütününü kapsayan bir yapıya sahipler. İşte Ekim 1984'ten beri Nikaragua'daki "kontralar"ı silahlandırıp finanse edenler bunlar.

Antikomünist gerilla gruplarının (Nikaragua'dan ayrı olarak) finansmanı ve örgütlenmesi sorunu, Eylül 1982'de Heritage Vakfı'na üye Amerika İçin Koalisyon'dan Charles Moser'in imzasını taşıyan, gizli bir raporda ele alınmıştı. Moser, gerillalara sağlanan desteklerin aşırı muhafazakâr gruplarca harekete geçirilecek tek bir yapıda bir araya getirilmesini öneriyordu.

Özgürlüğü Savunma Kurulu (önceleri Komünist Saldırıya Karşı Kurul) adını taşıyan bu yapılanma, kendine model olarak bir yılı aşkın süredir etkinlik gösteren Özgür Afganistan Komitesi'ni alacak ve Nikaragua, Angola, El Salvador, Kamboçya ve Vietnam için benzer nitelikte beş ayrı komite kuracaktı. Yapının finansmanını, altı komitenin tamamı için 464.000 dolarlık (son derece mütevazi bir miktar) bir bütçeyle Heritage Vakfı sağlayacaktı. Özgür Afganistan Komitesi'ne ise, 1981'de 45.000 dolarlık, 1982'de ise 100.000 dolarlık bir yardım yapılacaktı. Bu yardımın bir bölümünü Heritage Vakfı sağlayacaktı.

"Kontralar"ın ve dünyadaki diğer antikomünist gerilla hareketlerinin finansmanı kampanyası, doğrudan doğruya Moser raporunda geliştirilen kuramsal temellerden hareket edilerek başlatılacaktı. Aşırı muhafazakâr grupların nihai hedefi Nikaragua'daki acil durumun ötesinde diğer gerillalara da benzer bir yardımın sağlanmasıydı.

Bu işin vazgeçilmez kişilerinden biri de, Ulusal Politika Konseyi'nin üyesi ve Moser raporunda gerillaları desteklemek için kurulacak değişik yapıların potansiyel üyesi olarak adı birçok kez anılan Andy Messing'di. Klasik olmayan savaş uzmanı Messing, Rand Cooperation'da çalışıyordu. Yıllardır, solcu gerillalara karşı savaşta hükümet kuvvetlerine (özellikle de Salvador hükümet kuvvetlerine) yardım etmek için sık sık Orta Amerika'da bulunmuştu.

GENERAL SİNGLAUB'UN ROLÜ

Messing Nisan 1983'te, Ulusal

Politika Konseyi'nin üyesi ve Dünya Antikomünist Birliği'nin başkanı general John K.Singlaub'la birlikte, savunma müsteşarı Fred C.Ickle ile ilişki kurdu. Messing ve Singlaub müsteşara klasik olmayan savaş uzmanı sekiz kişiden oluşan gizli bir komitenin kurulmasını önerdiler.

General Singlaub'un başkanlık ettiği komitede Messing'den başka, Vietnam'daki hava komandolarının eski sorumlusu general Harry (Heinie) Aderholt yer alacaktı. Aderholt (o sırada Özel Güçler'in şefi), CIA'nın kararlaştırdığı ve komünist avı adı altında yüz binden fazla Vietnamlı'nın ölümüne neden olan Phoenix Operasyonu'nun gerçekleştirilmesinde, general Singlaub'a bağlı olarak çalışmıştı.

Komitede, ayrıca klasik olmayan savaşta pek uzman olmayan Seale Doss ve Sam Sarkessian ile, Georgetown Üniversitesi'ne bağlı bir "beyin takımı" olan Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi'nin çoğu üyesi eski CIA mensubu, askeri çevrelerde son derece etkili üyesi Dr. Edward Luttwark yer alacaktı. Luttwark, Bayan Marie France Garaud'nun Fransa'da kurduğu Jeopolitik Enstitüsü'nün üyesiydi. Komitede aynı zamanda yarbay John Waghelstein (grubun tek faal askeri olan Waghelstein Orta Amerika'daki Özel Güçler'in yedinci taburuna komuta etmişti), ve nihayet ünlü general Edward Lansdale (Graham Green'in *Sakin Amerikalı* adlı kitabının kahramanının esin kaynağı) yer alıyordu. Lansdale 1953'te Filipinler'deki ayaklanmanın bastırılmasında başrolü oynamış, ardından Güneydoğu Asya'da, sonra da özellikle Vietnam'da CIA'nın "özel operasyonları"nı yürütmüştü. Kontrgerilla operasyonlarında tanınmış bir uzmandı.

ABD DIŞINDAKİ BANKA HESAPLARI

Messing ve Singlaub'un önerileri olduğu gibi kabul edildi ve komite 1983 yılı içinde birçok kez toplandı. Komite üyeleri gözlemcilerden, özellikle de hava, deniz ve kara ordularıyla, CIA temsilcilerinden yardım görüyorlardı. Ayrıca oturumlara güney bölgesi Amerikan Komutanlığı sorumlusu ve Grenada'nın işgalinin hazırlayıcısı general Paul Gorman da katılıyordu.

Pentagon'da toplanan bu komite, önce yedi sayfa olarak hazırlanan, sonra kısaltılarak üç buçuk sayfaya indirilen ve nihayet orijinali yok edilen gizli bir rapor yazdı.

Uzmanlar özetle, Orta Amerika'da (Nikaragua dahil) klasik olmayan savaşın, özellikle de terörizmden geçerek, yanlış bilgilendirmeden sabotaja dek uzanan bir dizi eylemin geliştirilmesini öğütlemekteydiler.

Kongre'nin olumsuz yöndeki oylamasından sonra Ekim 1984'te komitenin özel sektör kökenli bazı üyeleri (Messing, Aderholt ve Singlaub) Ulusal Politika Konseyi'ne yöneldiler. Bir yandan Moser raporunun tezleri geliştirilirken, öte yandan bu tezler yaşama geçirilmeye başlandı. Açıkçası, artık söz konusu olan destek değil, doğrudan yardımdı.

Özgürlüğü Savunma Kurulu hiç gün ışığına çıkmadığından, gerillalara yardım sağlamakla yükümlü paravan örgütleri denetlemek Dünya Antikomünist Birliği'ne düşüyordu.

Singlaub'a göre, dış ülkelerdeki muhabirleriyle ilişki halindeki Birlik (Amerikan yasaları yabancı çatışmaların finanse edilmesini yasakladığından) ABD dışındaki banka hesaplarına yatırılan fonları toplamaktaydı. Bu fonlar gereksinimlerini düzenli olarak uluslararası silah piyasasından karşılayan gerillaların silah gereksinimlerini karşılamada kullanılacaktı.

NİKARAGUA'DAN ANGOLA'YA

Antikomünist Birlik, Eylül 1984'te (Kongre oylamasından bir ay önce) ABD'nin San Diego kentinde yıllık kongresini yaptı. NDG'nin şefi Adolfo Calero ve Kamboçya, Laos, Vietnam, Angola, Mozambik ve Afganistan'dan gelen altı antikomünist gerilla hareketi temsilcisi kongrede hazır bulundu.

Özgür Afganistan Komitesi (o tarihte Heritage Vakfı'nın Washington, Massachussets Avenue, No. 214'teki binasına yerleşmeye hazırlanmaktaydı) bir kez daha diğer destek komitelerine örnek olarak gösterildi.

Birliğin yerel birimlerinin önderliğinde, tüm pratik sorunlar gözden geçirildi. Kuzey Amerika biriminin inisiyatifiyle Mozambik Ulusal Direniş Hareketi (RENAMO), 50.000 savaşçısı için üniforma, 500 SAM füzesi, 15.000 hafif silah, 30.000 savaşçı için teçhizat, 500 bazuka, tüfekler, 81 mm.lik taşınabilir havan topları, ağır makineliler vb. ısmarladı. Bu siparişe, Antikomünist Birlik'in Amerikan yasaları gereğince bu siparişi yalnızca *"enformasyon"* olsun diye yayımladığını, çünkü *"insani yardım"*dan başka bir şeyle ilgilenmediğini belirten bir not iliştirildi.[6] Özel gruplar *"insani yardım"* lafını yalnızca yasalardan sıyırtmak için ağızlarına aldıklarından kimseyi aldatamayacak bir formülasyondu bu.

Bir ay sonra plan yaşama geçirilmeye hazır duruma gelmişti. "Kontralar", akşamdan sabaha, militanların, sempatizanların ve mali olarak olduğu kadar maddi olarak da yardıma hazır çeşitli grupların oluşturdukları bir şebekeye sahip olacaklardı. Bu şebekeden "Kontralar"a 75.000 dolarlık bir helikopter hediye edecek olan Texaslı milyarder "Lady" Ellen Garwood'unki gibi bir dizi gözalıcı figür kopacaktı.

Bu arada bir sorun baş gösterdi. Antikomünist tüm gerilla hareketlerine yardım etmek konusundaki açık isteğe karşın, öncelik gözle görülür biçimde diğer grupların aleyhine Nikaragua'daki NDG'ye verilmişti. Bu koşullarda diğer gruplara yardımı daha ileri bir tarihe erteleyip NDG'ye destek olunduğu neden açıkça ilan edilmiyordu? Birincisi, aşırı muhafazakârların kuramı globaldi ve tüm cepheleri kapsıyordu. İkincisi NDG'nin ABD'de kötü bir şöhreti vardı. Somoza'nın Ulusal Muhafızlar'ının en kıdemlilerinden oluşan NDG, Ulusal Muhafızlar'ın zalimlikleri ve özellikle de gazeteci Bill Stewart'ın 1979'da katledilişine ilişkin anıları unutturmakta güçlük çekiyordu.

Angola'da etkinlik gösteren UNITA gibi en eski ve en saygın hareketlerle birleştirme yoluyla (hareketin herkes tarafından kabul edilen antikomünist meşruiyeti adına) NDG'nin geçmişi üzerine sünger çekilebileceği umuluyordu. Nihayet yalnızca NDG'ye değil diğer gruplara da yönelen bir özel yardım kampanyası daha verimliydi.

NDG kendisine sağlanan yoğun para, silah ve de paralı asker desteğiyle 1985 yılı içinde gelişme gösterdi. Bu arada Alabama'da üstlenen Sivil Askeri Yardım, Sandinistler'in saldırısı sonucu helikopterleri düşen iki paralı askerini yitirerek adını duyuruyordu.

GEÇİCİ BİR OLGU

Sonunda Amerikalı bir milyarder olan Lewis Lehrman, Mayıs 1985'te UNITA'nın yurtluğu Jamba'da (Angola), uluslararası bir toplantı düzenledi. NDG'den Adolfo Calero'yu, Laoslu ve Afgan gerillaların iki temsilcisini ve önemli bir gazeteci grubunu, Pretoria otoritelerinin yardımıyla Güney Afrika üzerinden Jamba'ya getirtti. Resmi amaç, bu gruplarla UNITA'nın şefi Jonas Savimbi arasında bir antlaşma protokolü imzalamak ve Demokratik Direniş adını taşıyan uluslararası bir örgüt kurmaktı. Öngörüldüğü üzere uluslararası basın bu girişimi önemli ölçüde dikkate aldı ve Başkan Reagan'ın toplantıya bir dayanışma mesajı yolladığı haberine yer verdi. Ancak bu "flaş" haberin asıl kaynağını belirtmeyi unuttu: Bir kez daha Heritage Vakfı! Oysa toplantıyı düzenleyen Lewis Lehrman kuruluşun yöneticilerindendi. Dahası Jamba'da hazır bulunan dört örgüt bir önceki yıl San Diego'da toplanan Antikomünist Birlik konferansına da delege yollamışlardı. Oldukça garip bir rastlantı...

Liberal basın çok daha ileri bir tarihte,(7) Reagan'ın Ulusal Güvenlik Kurulu'ndaki danışmanı yarbay Oliver North'la, Beyaz Saray ve Heritage Vakfı arasında irtibat sağlayan kişisel dostu Lewis Lehrman'ın bu işte oynadıkları temel role dikkat çekecekti.

Öte yandan yönetim düzeyinde,

Dünya Antikomünist Birliği

Resmi olarak 1967'de kurulan Dünya Antikomünist Birliği (World Anti-Communist League-WACL) 1954'te Asya Halkları Antikomünist Birliği (Asian Peoples Anti Communist League-APACL) adıyla doğdu. Çin milliyetçilerinin 1949'da bozguna uğramalarından sonra Tayvan'a sığınan Çan Kay Şek, Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı mücadele etmek üzere uluslararası bir örgüt kurmayı tasarlamaya başladı.

Çan Kay Şek 1954'te Güney Koreli yöneticisi Sygman Rhee ve o tarihte bile ABD'de belli bir gücü olan Milliyetçi Çin yanlısı bir baskı grubuyla birlikte APACL'yi kurdu.

APACL, üyelerinden biri Japonya Sosyalist Partisi'nin yöneticisi Asanuma'yı herkesin gözü önünde katlettiği 1961'e değin adından pek söz ettirmeyecekti. Örgüt yıllar boyu bölgedeki antikomünist yöneticilerin hemen hemen tamamını (Vietnam'dan Thieu, Kamboçya'dan Lon Nol, Filipinler'den Marcos vb.) bir araya getirdi.

Tayvan tarafından finanse edilen ve yönetilen, ancak akıl hocalığını ABD'nin yaptığı APACL, etkinliklerini dünyanın diğer ülkelerine de yayacaktı. Başta Amerikan askeri çevrelerinin temsilcisi Amerikan Güvenlik Konseyi (ASC) olmak üzere, aşırı muhafazakâr Amerikan baskı grupları içinden çok sayıda kişiyle ilişki kurulacaktı.

60'lı yılların başından itibaren ASC'nin çok sayıdaki raporunda APACL'yi dünya çapında bir örgüt durumuna getirmek gerektiği ileri sürülecekti.

Aynı dönemde Amerikan gizli servisleri, çoğu geçmişte büyük ölçüde Naziler'le uzlaşmış, Doğu Avrupalı mülteci ajanlarının bazılarının etkinliklerini Güneydoğu Asya'ya kaydırıyorlardı. Bu ajanların örgütlerinin adı Ulusların Antibolşevik Bloku'ydu. APACL'yle bağlantılar kuruldu. Bu çabalar 1967'de Tayvan'da Dünya Antikomünist Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlandı.

Hareket zamanla birçok sorunla karşı karşıya kalacaktı. Hareketin yönetiminin denetimi dışında kalan Latin Amerika şubeleri, yerel diktatörlerin, aşırı sağın en keskin öğelerinin sözcüsü durumundaydı. CAL'nin (WACL'nin bölgesel şubesi) bir konferansında Latin Amerika'daki ilerici rahiplerin fiziksel olarak ortadan kaldırılmasını amaçlayan "Banzer planı" onaylandı. Latin Amerika'nın hemen hemen tüm diktatörleri, Stroessner, Pinochet, Somoza, Banzer vd. şu ya da bu tarihte CAL'ye üye olacaklardı.

Aynı biçimde Avrupa'da da sekiz yıl boyunca gerilimler birçok fraksiyonu karşı karşıya getirdi. Bir yanda muhafazakâr antikomünistler, öte yanda ise Ulusların Antibolşevik Birliği'nin entrikalarıyla WACL'ye sokulmuş neofaşistler.

WACL'yi yeniden ele alıp 1983'e kadar süren bir arındırma sürecinden sonra, Atlantik ötesi aşırı muhafazakâr baskı gruplarının doğrudan aracı durumuna getirecek olan, Amerikalılar'dı. Bu operasyonun mimarı Amerikan Güvenlik Konseyi'nin üyesi, görüş ayrılıkları nedeniyle başkan Carter tarafından kızağa çekilmiş general John Singlaub'du. General Singlaub CIA'nın Güney Kore'deki haber alma şefi, daha sonra da Vietnam'daki ünlü "yeşil bereliler"in komutanıydı.

Singlaub ve WACL aşırı muhafazakârlarca antikomünist gerillalar lehine yürütülen özel operasyonun temel direkleri. Gerçekte Singlaub'un WACL'nin denetimini yalnızca bu amaca ulaşmak için ele geçirdiğinden şüpheleniliyor. Örgüt bugün sosyalist dünya dışında kalan hemen hemen tüm ülkelerden kişileri bir araya getiriyor. Her yıl kongresini değişik bir kıtada topluyor. Ancak, kongre ilk kez iki yıl üst üste (1984'te ve 1985'te) ABD'de toplandı.

özel müdahaleden yana olanlarla, CIA'nın gizli etkinliklerine yeniden başlamasından yana olmayı sürdürenlerin arası, sanıldığı kadar iyi değildi. Bu iki eğilim arasındaki mücadele 1985 yılının Nisan'ından Haziran'ına kadar sürecekti. Bu süre içinde, sınırlara yapılan "insancıl" yığınaklar dondurulacak ve mali yönetim özel grupların bu "insancıl" yardım için talep ettikleri vergi indirimlerini reddedecekti.

Kavganın en sert geçtiği yer Kongre'ydi. CIA'nın yeniden Nikaragua'ya müdahale etme olanağını elde etmesi için 12 Haziran 1985'i beklemek gerekecekti. Ardından, bir dizi oylamayla Angola ve Kamboçya'da etkinlik gösteren gerillalara mali ve askeri yardım kararları onaylanacaktı.

Bu tarihten sonra durum netliğe kavuştu. Aşırı muhafazakârlar, Kongre'de yürüttükleri yoğun siyasi baskı kampanyasının sonunda davayı kazanmışlardı. Bunun işaretlerinden biri 1976'dan beri UNITA'ya yapılacak her türlü yardımı yasaklayan Clark Yasa Değişikliği'nin Haziran 1985'te yürürlükten kaldırılmasıydı.

Aslında bugün, biri kamusal diğeri özel iki eylem tipinin birlikte var olduklarını söylemek mümkün. Antikomünist Birlik'in Eylül 1985'te Dallas'ta yapılan yeni bir toplantı sırasında, özel grupların müdahale etmeye devam etmeyi umdukları gerçeği doğrulandı. Toplantı vesilesiyle daha önce görülmedik bir hareketliliğe tanık olundu.

Bu kez toplantıda, ön planda NDG'den Adolfo Calero ve Enrique Bermudez olmak üzere dokuz gerilla grubu hazır bulundu. Bu tarihten başlayarak, o zamana kadar gizli tutulan her şey kamuoyuna sergilenmeye başladı.

Andy Messing bu gerçeği teslim etmekte. Messing'e göre: *"Kongre'nin 'negatif' döneminde 'özgürlük savaşçıları'nın yıkıma uğramalarını engellemek gerekiyordu. Ancak Kongre'nin Sovyet etkinliğini, özellikle de bu ülkenin Orta Amerika'daki etkinliğini hesaba katıp görüşünü değiştireceğini biliyorduk."*

General Aderholt'un siyasi örgütlerle ilişki halinde, Orta Amerika'ya yapılan doğrudan yardımı nasıl denetlediği biliniyor. Aderholt, paralı askerlerin dergisi *Soldier of Fortune*'un sorumlularıyla birlikte bölgeye malzeme, para ve "danışman" yollanması işini örgütledi. Singlaub'la birlikte Sivil Askeri Yardım gibi, para karşılığı iş gördüğü daha belirgin olan gruplara bağlı bir dizi sahte insancıl örgütü harekete geçirdi. Eski gümüş madeni kralı ve Ulusal Politika Konseyi'nin etkili bir üyesi olan Nelson Bunker Hunt gibi Amerikan finans çevrelerinden parababalarının yardımıyla fonların sistemli bir biçimde toplanması işini örgütledi.

Son iki yıl içinde Amerikan siyasi yaşamında yeni bir olgu, özel yardım olgusu belirdi. Özel yardımın iki hedefi vardı.

1) Amerikan hükümetini işe bulaştırmadanSSCBve müttefiklerine cephe gerisinden saldırılarda bulunabilmek için, geçici olarak, yasal ya da yasadışı yollardan "kontralar"ın beslenmesi, silahlandırılması ve finansmanı.

2) Kongre'nin görüş değiştirmesinin ve kamuoyunda bu sorunlar üzerinde fikir birliğinin sağlanması.

Artık her iki hedefe de ulaşılmış durumda.□

---

1) Diğer ikisi silahlı muhalefet saflarına geçmiş olan eski Sandinist yönetici "komutan sıfır" Eden Pastora'nın Devrimci Demokratik İttifak'ı ve Sandinist yönetime karşı mücadele eden Miskitos Kızılderilileri'nin gerillaları.

2) Executive Order, 1 Mayıs 1985. Başkanlık kararnamesi ve Kongre'ye mesaj.

3) Arms Control and Foreign Policy Caucus, 18 Nisan 1985, ABD Kongresi.

4) Bkz: Sylvia E.Crane, "Rambo Doktrininin Tehdit Ettiği Amerikan Özgürlükleri", *Le monde diplomatique*, Aralık 1985.

5) Heritage Foundation'la ilgili olarak bkz: Georges-Albert Astre, "Amerikan Sağının Birleşmiş Milletler'e Karşı Saldırısı", *Le monde diplomatique*, Ekim 1985.

6) WACL'nin 17. Konferansı, 4 Eylül 1984, San Diego, California (ss. 148-149)

7) *Washington Post, New York Times, Boston Globe, Los Angeles Times, Covert Action Enformation Bulletin, Mother Jones* ve *Village Voice*'da yayımlanan çok sayıda makale.

Özgürlüğe Adanan 50.000 Yaşam

17 Temmuz 1979'da 50.000 yurtseverin yaşamı pahasına 50 yıllık Somoza ailesi diktatörlüğü yıkıldığında, Nikaragua halkı artık kâbusun sona erdiğine, yeni ve adil bir toplum düzeni kurmaya girişebileceklerine inanıyordu. Ancak, halkın iktidarı ele geçirmesinden birkaç ay sonra ABD, Nikaragua'ya karşı savaş davullarını çalmaya başlamıştı bile. ABD'nin Nikaragua halkının hükümetini devirme girişimleri hiç kesintisiz ve artan bir tempoda bugüne değin sürdü, sürüyor.

Vietnam yenilgisinden sonra bir süre, onaylamadığı hükümetlere karşı açık askeri müdahaleden kaçınan, siyasi ve iktisadi baskıları yeğleyen ABD yönetiminin, 1980'de Reagan'ın işbaşına gelmesinden sonra doğrudan askeri müdahale seçeneğini birinci plana aldığı bilinmektedir.

Bu genel stratejinin bir parçası olarak da CIA, Nikaragua'daki ABD çıkarlarını 50 yıldır koruyan terör örgütünü yeniden diriltmeye girişti: Somoza'nın ve ABD'nin Ulusal Muhafızlar'ı, bu kez Nikaragua Demokratik Gücü (FDN) adı altında paralı askerler ordusuna dönüştürülmeye başlandı. (Çağımızda tüm faşist diktatörlerin "demokrasi" sözcüğüne pek tutkun oldukları! Mussolini'nin faşist diktatörlüğünü "otoriter demokrasi" olarak tanımladığı anımsandığında, Nikaragua Demokratik Gücü yaftasının da yadırganmaması gerekiyor.) Aralık 1981'de ABD yönetiminin pek sevdiği bir deyimle bu "program"a ‹ paralı askerlerin kotarılma programına 19 milyon dolar ayrıldı.

Haziran 1986 - ABD Temsilciler Meclisi, Kontralar'a (Kontrgerillaya) 100 milyonluk askeri ve lojistik yardımı onayladı.

Haziran 1986-Uluslararası La Haye Adalet Divanı 26 aydır süren davayı sonuçlandırdı: "Kontralar'ın ABD yönetimince silahlandırılması Birleşmiş Milletler yasalarına aykırıdır. Nikaragua'nın egemenliğine ABD tarafından müdahale edildiğini göstermektedir..."

Bu sırada, Nikaragua'da kalıp Somoza'ya muhalefet etmiş olan ancak Sandino'nun çocuklarının yönetimini de "fazla radikal" bulduğu için onaylamayan burjuvazinin bir bölümü, Yüksek Özel Sektör Konseyi'nin güdümünde kurulan Nikaragua Demokratik Düzenleyicisi (CDN) örgütü aracılığıyla ABD destekli karşıdevrimin "iç cephesi"ni oluşturuyordu. Bu cephenin yayın organı *La Prensa* gazetesi, ABD ordusunun elkitaplarındaki psikolojik savaş taktiklerini uyguluyor, bir yandan da yüzyıllarca, halkın üstünde büyük etkisi olan Katolik Kilisesi'yle işbirliğine girişiyordu. Kilisenin kilit adamı Managua piskoposu Obando y Bravo'ydu.

ABD, karşıdevrim stratejisinin 1983 sonunda başarıya ulaşmasını öngörüyordu.

1982'de paralı askerler (Kontralar) saldırıya geçtiklerinde Nikaragua hükümeti gafil avlandı ve Kontralar yüzlerce kilometrelik bir alanı işgal ettiler. Nikaragua halkı yeniden paralı askerlere karşı topyekün bir savaşa girmek zorunda kaldı. ABD'nin Nikaragua Cumhuriyeti hükümetini devirme stratejisine göre Kontralar ülke topraklarının bir bölümünü ele geçirip geçici bir hükümet kuracak, bu arada kentlerde terörist eylemler tırmanacak ve sağcı bir ayaklanma kıvılcımlanacaktı. Bu amaçlar gerçekleşmeyince ABD, karşıdevrimcilere daha fazla lojistik destek vermeye başladı, ayrıca kendi askeri güçleriyle Honduras ordusunu da doğrudan saldırıya soktu.

DÜŞÜK YOĞUNLUKLU ÇATIŞMALAR STRATEJİSİ DEVREYE SOKULUYOR

Kasım 1983'te savaşın yeni bir aşamasına gelindi. ABD Kontralar'a "yıpratma savaşı" taktiği verirken kendisi yeni formüller aramaya girişti. 1984'te Nikaragua limanlarının mayınlanması, yeni for-

müllerin neler olabileceğine ilişkin bir ipucuydu. Yıpratma savaşının amacı, ülke kaynaklarının önemli bir bölümünün askeri amaçlar için kullanılmasını sağlamak, sürekli seferberlik hali ve işgal edilme korkusuyla halkı bezdirmek ve yönetime karşı muhalefete çekmekti. Bu taktiğin temelini "düşük yoğunluklu çatışmalar stratejisi"[1] oluşturuyordu. Düşük yoğunluklu çatışmalar stratejisi ABD'nin siyasi, iktisadi, psikolojik ve ideolojik baskı ve saldırılarının, sürekli fakat düşük yoğunluklu askeri saldırganlıkla birlikte gerçekleştirilmesini öngörüyor. Nikaragua bu yeni stratejinin deneme tahtası olduğu için de ABD yönetimi her ne pahasına olursa olsun başarılı olacağını göstermek için vargücüyle uğraşıyor.

Nikaragua limanlarının mayınlandığı yıl ABD önerisi doğrultusunda "iç cephe" seçimleri boykot etti, bağımsız görüntüsünü bırakarak silahlı Kontralar ile açıkça bütünleşti.

1985'te Nikaragua halkı ve ordusu paralı askerleri Honduras'taki kamplarına sürmeyi başardılar. Karşıdevrimin doğrudan maliyeti 12.000 can ve yılda ancak 400 milyon dolar döviz kazanabilen ekonominin üstüne bindirilen 1.3 milyar dolardı.

ULUSAL UZLAŞMA STRATEJİSİ

Şu anda piskopos Bravo'nun önderliğinde bütünleşen karşıdevrimin iç ve dış cepheleri "ulusal uzlaşma" şiarını ortaya sürüyorlar. Aslında bu formül ilk kez 1981'de ABD tarafından Nikaragua olayını dışa yansıtırken kullanılmış, savaş stratejisinin 1985'e değin bir parçası yapılmamıştı. Nisan 1985'te Reagan, Nikaragua "barış planı"nda, kendi beslediği paralı askerlerle Sandinist yönetimin uzlaşmaya girmemesi halinde, savaşı tırmandırmanın suçunun Cumhuriyet hükümetinde olacağını dünyaya ilan ediyordu. Piskopos Bravo da Haziran 1985'te Kontralar'ın "Yaşasın Reagan", "Yaşasın Bravo" çığlıkları arasında yaptığı ABD gezisi dönüşünde, iktidara karşı yürüyüşlerin başında yer almaya başladı, duvarlar "Hıristiyan yeni-

(1) Bkz. *Düşün*, Mayıs 1986.

Somoza

Ortega

Somoza Diktatörlüğü'nden Daniel Ortega'ya

Baba Somoza 1928'de Nikaragua'yı işgal etmiş olan ABD askerlerinin denetiminde yapılan seçimde dışişleri bakanlığına, 1933'te de gene ABD askerleri ülkeyi terketmeden önce oluşturdukları Ulusal Muhafızlar'ın komutanlığına atanmıştı. 1934'te barış görüşmeleri yapmak üzere davet ettiği gerilla hareketinin önderi Sandino'yu öldürten Somoza, 1936'da başkan Sacasa'yı istifaya zorlayarak, göstermelik bir seçimle iktidara el koymuştu. Somoza, 1956'da şair Rigoberto Lopez Pérez tarafından vuruluncaya değin, ABD desteğiyle bir yandan ülkeyi koyu ve kanlı bir dikta ile yönetirken, bir yandan da ülkenin en büyük toprak sahibi, kahve ve hayvan üreticisi durumuna gelmişti.

Baba Somoza'nın ölümünden sonra iktidar önce büyük oğula daha sonra da (1967) ABD West Point Askeri Akademisi'nden yetişme küçük oğula geçti. Küçük oğul da baba geleneğini sürdürerek, ABD destekli diktatörlüğe karşı savaşmak üzere 1961'de kurulan Sandinist Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (FSLN) ve her türlü muhalefete karşı kanlı bir sindirme kampanyası yürüttü. Somoza ailesinin Nikaragua'daki ekilebilir toprakların dörtte birini, en büyük liman ve havacılık şirketlerini, balıkçılık filolarını, maden, konserve ve bira fabrikalarını içeren serveti ve bu servetin sürekli büyümesi, yavaş yavaş da olsa kimi iş çevrelerini tedirgin etmeye başlaması sonucu 1974'te Demokratik Kurtuluş Birliği (UDEL) kuruldu. 1978'de UDEL, FSLN ve On İkiler Grubu genişletilmiş Muhalefet Cephesi'ni oluşturdular. Eylül 1978'de FSLN önderliğinde başlayan ayaklanma, 4 Haziran 1979'da FSLN'nin çağrısıyla başlayan genel grevle doruğuna ulaştı, ülkenin büyük kentleri FSLN'nin denetimine geçti. 17 Temmuz 1979'da Somoza ve 50.000 yandaşı ülkeyi terkettiler. Önce ABD'nin Miami kentine daha sonra Paraguay'a geçen Somoza, 1980'de uğradığı bir silahlı saldırı sonucu öldü.

18 Temmuz 1979'da Muhalefet Cephesi koalisyon hükümeti kurulduğunda, nüfusun üçte birini işsiz bırakan Somoza yönetiminin mirası milyarlarca dolarlık dış borçtu. Yeni yönetim tüm bankaları, sanayi ve ticaret kesiminin de önemli bir bölümünü kamulaştırdı. Somozacılar dışındaki tüm siyasi eğilimlere örgütlenme hakkı tanındı. 1984 seçimlerini FSLN'nin adayı Daniel Ortega kazanarak Nikaragua Cumhuriyeti'nin 6 yıllık bir süre için devlet başkanı oldu.

İşte, ABD yönetiminin Somozacı eskilerini "özgürlük savaşçıları" ilan ederek zorla devirmeye çalıştığı, 1936'dan beri diktatörlüğe karşı savaşmış olan Nikaragua halkının kurduğu bu meşru Nikaragua Cumhuriyeti hükümetidir.

den dirilişiyle devrimi yeneceğiz" türü sloganlarla dolduruldu.

Uzlaşma formülünün temeli büyük yalan taktiğiydi. Büyük yalan öylesine çok tekrarlandı ve din adamları öylesine çok *İncil*'in "evrensel kardeşlik" temasını işlediler ki zamanla bir bölüm insanın uzlaşma formülünü benimsemeye başladığı bile görüldü. Savaşın bu yeni aşamasında ABD ve karşıdevrimciler, uzlaşma stratejileri çerçevesinde, kitlelerde "savaşı isteyenler" ve "savaşı istemeyenler" kutuplaşması yaratmaya yönelmiş durumdalar. Nitekim Haziran 1985'te Yüksek Özel Sektör Konseyi başkanı Managua'da gazetecilere şöyle diyordu: "Biz iktidarın siyasi olarak yenilgisini istiyoruz. Bunun için ulusal diyalog çağrısında bulunuyoruz ve siyasi yenilgiyi sağlamak için binlerce unsuru bir araya getirebiliriz". İşte bu koşullarda meşru hükümet "olağanüstü hal" ilan ederek, gösterileri izne bağladı.

Sandino'nun çocukları, ABD kaynaklı karşıdevrime karşı askeri başarılarını sürdürürlerken bir yandan da azınlık sorunu ve toprak-tarım alanlarında kalıcı adımlar atarak devrimi pekiştirmekte, kökleştirmektedirler. Halkın öz savunması için giriştiği seferberlikte yeni örgütlenme biçimleri yaratılmakta, devrimin, para ve kilise babalarına karşı savunusu, çocuk-ihtiyar, erkek-kadın tek tek herkesin öz yaşamsal sorunu olarak algılanmaktadır. 100 milyon dolarların 3 milyon nüfuslu Nikaragua'da Sandino'nun çocuklarını yenilgiye uğratması olasılığı zayıf gözüküyor.

ABD emperyalizmi ise 6 yıldır sürdürdüğü Nikaragua Cumhuriyeti'ni boğma uğraşısında başarılı olamadığı gibi, bu ülkeyi uluslararası arenada da yalnız bıraktırmayı başaramamıştır. □

- **Videlier, «La quérillero mystigue du Nicaragua»,** *Le Monde*, **27.2.1984**
- **W.I.Robinson, K.Noisworthy, «Nicaragua: The Stragy of Counterrevolution»,** *Monthly Review*, **Aralık 1985.**
- **Ümit Kıvanç,** *Nikaragua: Bir Kıvılcım*, **Birikim Yayınları, 1979.**
- *National Geographic*, **Aralık 1985.**
- *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi.*

SÜHA TUĞTEPE

ELMALI BİR GECE DÜŞÜ İLAHİLERİ

—Sevgili Ahmet Telli'ye—

...
Bal boyası gözler içtim orada. Kırkından sonra azan
bir delişmenle. Yaşanmamış heyecanlar sarıldı yakama
telaşla. Aşkın yolunu kestim.
Binlerce... binlerce kuş dallarımda. Çingene kız
yangın bir çiçek tutuşturdu elime.
—Gençliğim ayaklandı... dedim.
Sanki yarın gibi. Pek uzak değil düşlerime.
Külhanlığım: İçten içe biriken serseriliğim
ansızın savaş açtı yerleşen evlere
eşya kırıp, gönül kırıp hırlapadığı evlere.

Karlara... ayak izlerine yayıldı orada
Ağızda kırılan leblebi sıcaklığıyla serüven
Alıp beni gitti uzaklara... arkadaşım oldu
vefalım, canyoldaşım, helalim.

Sattım makinalarımı orada. Elbise dolabı
aşık oldu bir gecede sobaya
Sonsuz bir coşkuyla kucaklaştılar. Kıskandım alevleri
Sandalyeler, koltuklar... Beni odalara bağlayan ne varsa
alınıp döndüler ana evlerine... eskicilere

Soyundum çırılçıplak orada. Salonun ortası burasıdır
dedi tavandaki lamba. İnandım.
Ve uzandım yere boyluboyunca. İlkbahardı
yeni aşklar taşıyan çiçek tozları
döküldü üstüme açık pencereden
Sabah sivrisinekler uyandırdı bir çalarsaat gibi
Giyinmesen olmazdı.

ABD Afrika Sendikalarını Nasıl Satın Almaya Çalışıyor?

*Libération gazetesinin 27 Kasım 1985 sayısında CIA'nın sendikalar, vakıflar vb. kuruluşlar aracılığıyla Fransız Force Ouvrière sendikası ve sağcı gençlik örgütü UNI'ye yüz binlerce dolarlık «fon» aktardığı haberi yer almıştı. **African Business** dergisinin Ocak 1986 sayısında da benzer bir biçimde ABD «fon»larının Afrika sendikalarına aktarılışı ve bunun amacı üzerine ayrıntılı bir araştırma yayımlandı. Aşağıda gazeteci **Andrew Weir**'in bu araştırmasından **H.Okan Alkar**'ca yapılan bir özet çeviriyi sunuyoruz.*

Afrika-Amerika Çalışma Merkezi (AALC), 1964'te, AFL-CIO'nun bir kolu olarak Afrika'daki sendikal eğitim ve yetiştirme programlarını yürütmek üzere kuruldu. AFL-CIO'nun Üçüncü Dünya'daki sendikal gelişmelerle ilgilenen üç kuruluşundan sonuncusu olan AALC'nin ilk başkanı, şimdi AFL-CIO'nun Uluslararası İlişkiler Bölümü başkanlığını yürüten kıdemli antikomünist Irving Brown'dı.

AALC 1965'te amacının «Amerikan yatırımlarını Afrika ülkelerine de yaymak için, işçi-işveren işbirliğini teşvik etmek» olduğunu açıklıyordu. Latin Amerika ve Asya'yla ilgilenen diğer kuruluşlar gibi AALC'de, ABD dış politikasına alet olduğu ve Amerikan istihbaratıyla bağlantıları bulunduğu için sert eleştirilere hedef oldu.

ABD hükümetinin AFL-CIO kuruluşlarına ayırdığı fonlar, son iki yıl içinde büyük ölçüde arttı ve bugünlerde, AALC, projelerini tüm Afrika'ya, özellikle de Güney Afrika'ya yaymakla meşgul.

Saldırgan antikomünizm, Amerikan sendikalarının II. Dünya Savaşı'ndan bu yana yabancı ülkelerde giriştikleri operasyonların başlıca ilkesi oldu. AFL-CIO'nun yabancı ülkelerdeki operasyonları şu anda AALC etkinliklerinin en azından %90'ına parasal kaynak sağlayan ABD hükümetince, komünizme ya da Afrika'da, Libya ya da Etiyopya kaynaklı «yıkıcılık»a karşı koymak gerekçesiyle haklı çıkarılıyor.

«MÜTHİŞ MANEVRA YETENEĞİ»

Reagan yönetimi AFL-CIO'nun Üçüncü Dünya'daki operasyonlarına ayrılan federal fonların artırılması için yoğun bir çaba harcıyor.

Utahlı bir Cumhuriyetçi olan Senatör Orrin Hatch, 1983'ün sonlarına doğru, Irving Brown ile yaptığı görüşmeler doğrultusunda, hükümete AFL-CIO için fon önerileri sunuyor ve senatörlere şöyle sesleniyordu: «CIA'nın sık sık başarısızlığa uğrayan gizli operasyonlarıyla karşılaştırıldığında AFL-CIO'nun müthiş bir manevra yeteneği var...»

AFL-CIO kuruluşlarının hükümetle, özellikle de Dışişleri Bakanlığı'yla resmi bağlantıları var. AFL-CIO'nun dış ülkelerdeki teknisyenleri yıllardır, ABD elçiliklerinin çalışma ateşeleriyle kurdukları sıkı bağlardan yararlanabilmişlerdir. Bu ateşeler, bir zamanlar AFL-CIO'nun üç kuruluşunun etkinlikleri arasında eşgüdüm sağlamakla görevli Hür Sendikalar Enstitüsü'nü (FTUI) yöneten Uluslararası İlişkiler Bölümü'nün ön onayı olmaksızın atanamazlardı.

FONLAR

AALC'ye ve FTUI şemsiyesi altındaki öteki kuruluşlara sağlanan fonların belki de en önemli kaynağı Demokrasi İçin Ulusal Vakıf'tır (NED). NED 1983 sonunda, «tüm dünyadaki özel sektör kökenli özgür ve demokratik kurumları teşvik etmek» için kurulmuş, ABD hükümeti destekli özel bir vakıftır.

Çad, Sudan, Nijerya, Zambiya ve Nijer'deki sendika merkezleri NED fonlarıyla AALC'den destek alırlar. NED aynı zamanda, Gana, Nijerya, Kenya, Togo ve Liberya'daki sendikacılara da ödemede bulunur. AALC'nin «Pan-Afrika güçleri»ni desteklemesine gösterdiği gerekçe «parayla desteklenen yıkıcılık» olaylarının ve Libya gibi yıkıcılık ajanlarının güçlenmesine karşı bir dengeleme politikasının gerekliliğiydi!

YAYILMA PROGRAMLARI

AALC belgeleri şöyle devam ediyor: «Önemli yeni eğitim ve yayın programları gündeme gelecek. Bunların bir bölümü kıtadaki Pan-Afrika güçleri tarafından yürütülecek, bir bölümü de burada (Was-

hington) AALC tarafından örgütlenecek». Bu programlar, «demokratik sendikal gelişmenin ilerlemesine» yardımcı olacak. Görevliler Fildişi Kıyısı, Nijer, Burkina Faso, Çad, Sudan, Somali, Cibuti, Tunus ve Fas'taki sendika merkezlerine sağlanan desteği artırmak istediklerini de söylüyorlar.

Bu ülkelerin çalışma yaşamına ilişkin konularda ne denli özgür oldukları sorusuna gelince, belge, üstü kapalı olarak şöyle diyor. «Bu ülkelerin çoğunun, çalışma yaşamına ilişkin kısıtlayıcı politikaları var ve sendikalar esneklikten ve örgütsel özerklikten yoksunlar; AFL-CIO bu işçi hareketlerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi gereken bağımsız ve demokratik özlemleri olduğuna inanıyor.»

Bir belgeye göre, AALC «Angola, Mozambik, Madagaskar, Seyşeller gibi ülkelerde herhangi bir bağımsız işçi kuruluşunun ortaya çıkmasını engellemek için sürdürülmekte olan kampanyalara karşı koyma çabalarını destekliyor».

BİR GİZLİLİK PERDESİ

ABD Kongresi'nde NED üzerine tartışmalar başlayınca, Kongre üyelerinin ana itirazları, Kongre'nin NED etkinliklerinden önceden haberdar olmaması oldu. Özel bir vakıf olan NED, ABD anayasasının hükümet organlarına yabancı ülkelerin içişlerine karışmalarını yasaklayan maddesine tabi değil. NED Amerikalılar'a resmi kayıtlardan bilgi edinme olanağı tanıyan Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası'ndan da muaf.

Coloradolu bir Cumhuriyetçi olan Kongre üyesi Hank Brown, bir oturumda NED'nin «bir gizlilik perdesi arkasında çalıştığını» söyledi. Connecticutlı bir Cumhuriyetçi olan Senatör Lowell Weicker ise NED'yi «bir rüşvet fonu» olarak adlandırdı.

Kongre'nin CIA'nın NED'yle ilişkisi olabileceği yolundaki endişesi öylesine güçlüydü ki, Wisconsinli bir Demokrat olan Senatör William Proxmire NED tüzüğüne, son 20 yıl içinde CIA hesabına çalışmış hiç kimsenin kuruluş kadrosuna alınmaması için bir madde

Bir Afrikalı işçi

koyulmasında ısrar etti.

NED'nin 1986 yılı bütçesi yaklaşık 18 milyon dolar kadar ve bu miktarın %77'si FTUI'ye tahsis edildi. NED'nin kurulması için lobicilik yapan ve kuruluşun neden hükümetten parasal destek alması gerektiği konusunda Kongre'ye raporlar sunan AFL-CIO'ydu.

SERBESTLİK

Paranın nereye harcanacağı konusunda NED yönetimine hatırı sayılır bir serbestlik tanınmış durumda. Bir tahmine göre, Kongre'nin onayladığı paranın 10 milyon doları, nereye harcandığı konusunda Kongre'ye bilgi verilmeksizin harcanabilecek.

Peki AALC gerçekte nasıl çalışıyor? AALC'nin yöntemleri 1964'ten bu yana pek az değişti. AALC temsilcileri davetli olup olmadıklarına bakmaksızın bir ülkeyi ziyaret ediyorlar, bulabildikleri her sendika lideriyle görüşüyorlar, boş zamanlarında da kime, nasıl ve ne kadar fon verileceği konusunu tartışıyorlar.

Kendi belgelerinin gösterdiğine göre, etkinlikleri için oldukça geniş bir serbestliğe sahipler. Sözgelimi Nijerya'da, AALC, Nijerya Çalışma Kongresi içindeki «demokratik unsurlar»ı sola karşı güçlendirmek için onlara para aktarıyor.

SUÇLAMALAR

Nijerya Birleşik Çalışma Kongresi'nin (ULCN) eski lideri Alhaji H.P. Adebola, 1976'da bir araştırmacıya, bir zamanlar ateşli bir antikomünist ve AALC desteğini kabul etmiş biri olduğunu söyledi. Ancak 1969'dan sonra kafasını bazı sorular meşgul etmeye başlamıştı. «Edindiğim izlenim şuydu» diyor Adebola, «Nijerya'daki yabancı sendika görevlilerinden bazıları CIA ile ilişki içindeydiler... AALC Nijerya'ya adım attığından beri namussuzluk ve hıyanet Nijerya sendikal hareketi içinde çok kolay barınır oldu.» AALC etkinliklerine karşı benzer suçlamalar, şimdi de, Afrika Sendikalar Birliği Örgütü'yle (OATUU) ilişkili olarak yöneltiliyor.

AALC Sudan'daki sendikalara da yardım ediyordu. Ancak bu yardım, örgütün çalışmaları, üyelerinin yaşam standartlarının yükselmesi için değil, hiçbir zaman belgelere geçmeyen hedeflere ulaşmak için yapılıyordu. Orada harcanan para, «Batı yanlısı özgür ve demokratik sendikalarla iletişim kurma becerilerini artırmak» içindi.

Bu fonların sağlanmasındaki amaç, ulusal sendika merkezlerini güçlendirmekti, yoksa, bu ülkelerin çoğunun sendikacılık üzerine koyduğu korkunç kısıtlamalara karşı özgürlük kampanyası başlatmak değil. Sendikanın desteklenmesindeki ölçüt sanki şu soruya verilen yanıta dayanıyor: «Ne kadar Batı yanlısılar?» Yoksa «Daha iyi örgütlenmek için neye ihtiyaçları var?» değil.

AALC parasının % 60-70'ini sendikal eğitime harcıyor.

Bazı sendikalar bütünüyle yabancı fonlarla ve anlamlı bir eğitim stratejisi geliştirmeksizin 20 yıldır seminerler düzenliyorlar. Bu tür toplantılar sağlam bir işçi hareketi oluşturmak amacıyla yapılan ciddi bir eğitimden çok, büyük bölümü aynı kursu birkaç kez izleyen sadık dostları parasal olarak mükâfatlandırmak anlamına geliyor.

KİM DEMOKRATİK?

AALC'nin Afrika'daki etkinliklerinin neden olduğu bağımlılığı emekli uluslararası sendikacı Jean Bruck ortaya koydu. Hıristiyan ulusal sendika merkezlerinin uluslararası federasyonu olan Dünya Çalışma Konfederasyonu'nun eski başkanı Bruck, 1977'deki bir röportajda AALC fonlarının Afrika sendikaları üzerindeki etkisinden yakınıyordu. «Kardeşlerine bağlı, işçilere hizmet etmek için içtenlikle fedakârlık yapmaya hazır, pek çok gerçek sendika lideri, Afrikalı lider tanıdım. Ancak parayı alış biçimleri ve müthiş yardımın bağışlanma koşulları bu sendika liderlerinin konumlarını ve inançlarını çökertti. Bundan sonra onlar çalışmalarını sendikalarının temsilcileri ve örgütleyicileri olmaya yöneltmekten çok, Amerikan kuruluşunun (AALC) görüşleriyle aynı konumda olmaya yönelttiler.»

Bruck'a göre, 1960'larda AALC etkinliklerinden özel önem verilenlerinden biri, uluslararası toplantılarda hazır bulunan Afrikalı sendikacıları etkilemekti: «Toplantı başlamadan önce otele ilk Irving Brown ve arkadaşları geliyorlardı. Sendikacıları karşılıyorlar, onlara para veriyorlardı, bazan açık açık koridorlarda, bir bavulla ya da zarflar dolusu. Sendikacılara önce zarfları, arkasından talimatları veriyorlardı.» AFL'yle birleşmeden önce CIO'nun ünlü adlarından biri olan Victor Reuter de Brown'ın yöntemlerini eleştirdi. Reuter Brown'a «1950'lerde Avrupa sendikalarını tavlamak ve hem Avrupa, hem de Afrika ülkelerine dış politika konusunda dayatmalarda bulunmak amacıyla bazı Birleşik Devletler hükümet kaynaklarınca inanılmaz miktarlarda fonlar» verildiğini söyledi. □

KEMAL GÜNDÜZALP

YÜREK ATIŞLARIMIZ DİLE GETİRİLEMEZ YA DA DÜŞÜMSÜ ARA NOTLARI

Olağan bir yiğitlikle girilebilir mi
Bir kentin en dar ve korkunç sokaklarına?
Biliyorum, derler ki girilir, neden ama?

Ey şövalye, kılıncın pas tuttu senin
Ki, hangi seferden artakalmıştı unuttun.

Korkuyu yokedip, kazanmak için(mi?) korkusuzluğu
Tehlikelere atılmak değil, yürekli olmanın koşulu.
Yanaşabilmesini bilmek gerekmez mi tehlikelere?

Tüfengimi ver, ey uyuyakalmış güzel
Saba Melikesi'ni vuracağım bu gece.

Nedir bu? Sevgiliyi özlemle kucaklamak
O «korkunç» bilinen kentin sokaklarında.
Söylenmeyenin ilk kez konuşulması mıdır?

Ey, hasretleri ayrılıklarını kat kat aşan
Emrah gibi Selvi için yanıp tutuşan.

Bas bağrına sevgiliyi artık; sevdalan, vurul
Âşık ol, dağlar gibi yüce karasevda'ya tutul
Şunun için mi? «Seni Çok Seviyorum Ben!»

Ortaçağdan Asya'lı bir aşktır yaşanan
Tenin bir yabancılaşmışlığın içinde.

Bir düş mü yoksa bu apaydınlık görülen?
Dosdoğru dile getirilemez yürek atışları/ara notlarsız
Ya da kim anlatabilir yürek atışlarımızı?

Al yorumsuz bir Rüya Tabirleri kitabı
Okuma hiç, bilinsenmeyen çağdaş bir sanrı.

7 Kasım 1976
21 Mayıs 1982/ANKARA

Satrancın Tarihçesi-1

Marion Faber

Çeviren:

Uluğ Nutku

Satranç oyununun kaynağı, yüzyıllardır araştırılmasına rağmen, tam bir açıklığa kavuşmamıştır. Tek güvenilir saptama, Hint kültür çevresinden doğduğudur. İlk şeklinde dört kişiyle oynanması, taşların hareketinin zar atarak belirlenmesi, tartışılan konulardır. Hint satrancının adı "Çaturanga" idi. Bu kelime ordu anlamına da geliyordu. "Çatur" dört, "anga" kısım, Hint ordusunun dört silahlı gücünü belirtiyordu: Filler, atlar, savaş arabaları ve piyadeler. Bu dört kısımlı orduların zar atarak nasıl harekete getirildiği, taşların ordu saflarını nasıl simgelediği bilinmiyor. Ama Türkçe'de fil olan taşa Hintçe'de de fil *(hastin)*, ata beygir *(asra)*, kaleye araba *(ratha)* dendiği biliniyor.

Satrancın doğuş tarihi hakkında İngiliz araştırmacı H.J.R. Murray'in 1910'dan beri geçerli sayılan tezi son yıllarda tartışılmaya başladı. Murray'e göre satranç M.S. 570'de kuzeybatı Hindistan'da doğmuştur. Arkeolojik buluşlar bu tarihi daha gerilere götürdü. Adriano Chicco 1932'de Venagro'da yaptığı kazıda bir Roma mezarında M.S. 3-4. yy'a ait satranç figürleri buldu. 1972'de Özbekistan'ın Dalversin tepe bölgesinde bulunan bir fil ve bir zebü (kambur sığır) figürleri Sovyet arkeolog Bahadır Turganov tarafından M.S. 2. yy. olarak tarihlendi;ama bunların satranç figürü olup olmadıkları belirsiz kaldı.

Başlangıç sorunu tarihte gömülü kalınca,tarih, menkıbe ve efsanelerle sürdürülür. En iyi bilineni, buğday tanesi efsanesidir. Bilge Brahman Sissa bin Dahir (Türkçe'ye Dehroğlu Safa adıyla geçmiştir)satrancı icad etti ve hükümdar Şiram'a sundu. Dahir, bir hükümdarın korunması için gerekli güçleri simgeleştirmişti. Şiram şükran borcunu ödemek için Brahman'a (Dahir,Şiram'ın veziri olarak da bilinir) ne isterse vereceğini söyler. Mucit de, her satranç tahtası karesinde katlanarak çoğalan miktarda buğday tanesi ister: İlk karede bir tane, sonrakinde iki tane ve 64. karedeki miktar. Hükümdar önce bunun pek mütevazi bir istek olduğunu düşünürse de sonradan ödeyemeyeceğini anlar. Bugünkü hesaba göre dünyanın bütün kıtalarının on bin yıllık buğday ürünü isteniyor.

Eski Hint edebiyatında satrancın adı geçen iki kaynak, M.S. 7. yy'ın ilk yarısına aittir: Subhandu'nun "Vasavadatta" öyküsü ve saray şairi Bana'nın biyografik yapıtı olan "Harşaharita".

Satranç Hindistan'dan İran'a geçti ve Çaturanga adı Çatrang'a dönüştü. Hükümdar, kral anlamındaki Farsça "Şah", sonradan bazı Avrupa dillerine oyunun adı olarak girdi. Şahmat (Almanca:schachmatt) kelimesi de Farsça mat=çaresiz, yenik sıfatıyla "tutsak hükümdar" anlamına gelir. Firdevsi'nin "Şahname" destanı (c.1010) satrancın İran'a nasıl geldiğini anlatır. Pers Hükümdarı Nuşirvan'ın huzuruna çıkan Hint elçileri hediyeleri arasında bir de pek pahalı satranç takımı sunarlar. Hint hükümdarı iliştirdiği bir mektupta, satranç taşlarını tahtaya dizip oyun kurallarını kendi bulduğu takdirde, Persler'e vergi ve haraç vermeye devam edeceğini, ödenti miktarını Persler'in saptayacağını; ama oyun kurallarını bulamazlarsa artık haraçgüzar olmayacağını bildirir. Persler'den bir bilge kişi oyunun sistemini birkaç gün içinde anlamayı başarmış. Sonra da tavlayı icat etmiş. Nuşirvan tavlayı, haraç talepleriyle birlikte Hint hükümdarına yollamış.

7. yy'ın ortalarında Araplar İran'ı istila ettiler. Kültür etkileşimi satrancı Arap-İslam ülkelerine soktu. Arap edebiyatında "satranj" 8. yy'dan beri pek sık işlenen bir konudur. Halifeler hakkındaki rivayet ve fıkraların, şiirlerin, atasözlerinin ve vecizelerin motifi olmuştur. Saraylarda yoğun satranç faaliyeti olduğu gibi, halk arasında da yaygınlaşmıştı ve oyunla bilimsel yönden ilgilenen kişiler vardı. Araplar'ın İspanya'yı istilasıyla satranç literatürü ve bilimi Avrupa'ya girmiş oldu. İlk tarihsel belge, Urgel (Katalonya) Kontu Ermengaud'un vasiyetnamesidir (1008/ 1010). Vasiyetinde kristal satranç takımını Nîmes (Güney Fransa) civarındaki Saint Gilles-du Gard manastırına hediye ediyor. Ermengaud'un baldızı, Barcelona Kontesi Ermesind de 1058'de aynı manastıra bir satranç takımı bağışlamış.□

(Sürecek)

EDEBİYAT SORUNLARI

Yitik Koru (Çıkıyor)
Rafael Alberti / Çev: Ahmet Cemal

Devrim (Çıkıyor)
Jack London / Çev: H. Okan Alkar

Şiir Boşuna Yazılmış Olmayacak
Pablo Neruda / Çev: Nesrin Arman

Gerçekçiliğin Boyutları
Louis Aragon / Çev: Erdoğan Alkan

Saf Şiir Yoktur
Mayakovsky - Eluard - Brecht
Aragon - Neruda

Gerçekçiliğin Evrensel Mirası
Anna Seghers / Çev: Ahmet Cemal

Yazarın Sorumluluğu
Mihail Şolohov / Çev: Eser Yalçın